Actieblad

JANUARI 1990
101STE JAARGANG, NR. 1

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam *Verschijnt 5 x per jaar*

MAASTRICHT WAARSCHUWT CHINA VOOR DE LAATSTE KEER, ÒF DE ZELFGEKOZEN CONTRAMINE VAN KNIPSCHILD. (I)

Huisarts en wetenschap is het maandblad van het Nederlands huisartsengenootschap. Dit genootschap is opgericht in de jaren vijftig om de wetenschappelijke basis van de huisartsengeneeskunde te bestuderen en te verdiepen. In dit orgaan werd van mei t/m juli 1988 een serie van acht artikelen gepubliceerd over acupunctuur. Auteurs van deze artikelenserie waren G. ter Riet en J. Kleinen, artsen en prof. dr. P. Knipschild, arts en hoogleraar epidemiologie aan de Maastrichtse universiteit.

Het onderzoek, dat mede werd mogelijk gemaakt door een subsidie van WVC van *f* 150.000,00, beschrijft allereerst de oorsprong en de mogelijke werkingsmechanismen van de acupunctuur. Vervolgens is met behulp van diverse computerbestanden de gehele wereldliteratuur nagegaan met betrekking tot acupunctuur in het algemeen en acupunctuur toegepast bij een aantal specifieke klinische problemen. De resultaten van alle beschikbare klinische studies werden niet alleen klakkeloos opgeteld en verdeeld in zoveel procent positief en zoveel procent negatief. Nee, de auteurs pasten de zogenaamde meta-analyse toe, dat is een thans snel aan populariteit winnende methode van literatuuronderzoek, waarbij niet alleen de uitkomst van het onderzoek maar ook de bewijskracht ervan (beoordeeld aan de hand van de toegepaste methodologie) wordt meegenomen (als geen meta-analyse wordt toegepast, maar slechts wordt

In Groningen tekenden afgevaardigden van de universiteit van Shanghai een overeenkomst met de subfaculteit tandheelkunde van de universiteit van Groningen. Hier ziet men de heren dr. Lu DeMing, directeur H. Vermeulen, dr. Chen Han Ping, Zhang en dr. Zhang Quen (v.l.n.r.). Het ging om de eerste "erkende" opleiding in Europa voor acupunctuur.

Foto: Frank Straatemeier EFG

opgeteld en afgetrokken, dan krijgt men zoiets als wij recent nog konden aantreffen in het "politiek manifest" van het koepeloverleg Alternatieve Geneeswijzen, waarin er op wordt gewezen dat van "van Dijk en Aakster reeds lang in 1980 melding maakten van 66 effectonderzoeken inzake de alternatieve geneeswijzen, waarvan er 48 wezen op een positief effect (73%)": onbenulliger kan het niet).

Zinvol onderzoek

Interessant en onverwacht is dat uit het literatuuronderzoek bleek dat er in China nauwelijks systematisch en goed onderzoek naar de effectiviteit van acupunctuur is gedaan. Na de wederopbloei van acupunctuur in China (verordonneerd door Mao) is in de Sovjet Unie wel veel onderzoek gedaan. Het niveau van dit onderzoek is volgens de auteurs beneden alle peil en blijkt dus volstrekt onbruikbaar. Het zinvolle onderzoek is afkomstig uit het Westen!
De auteurs onderzochten de beschikbare wereldliteratuur over acupunctuur bij de volgende indicatie: chronische pijn, pijnklachten in en om de wervelkolom, rheumatoïde arthritis, migraine en spanningshoofdpijn, astma, stoppen met roken, en alcohol en drugs. Ze eindigden met een nawoord en enkele aanbevelingen.

Macht van het irrationele

De artikelen zijn geschreven in een prettige stijl en getuigen van een grote eruditie op het onderhavige gebied. Lezing ervan kunnen wij allen zeker aanbevelen en dat beslist niet alleen omdat de conclusies geheel in lijn liggen met de opvatting van onze vereniging die de oudchinese naaldkunst altijd al met Hollandse nuchterheid heeft bekeken, maar evenzeer wegens de talrijke wetenswaardigheden en de vele zeer palatabele citaten, waarvan wij er enkele zullen aanhalen. Zo citeren de auteurs in het eerste artikel dat o.a. gaat over het werkingsmechanisme van de acupunctuur ene Findley die in 1953 over placebo's schreef "Man in distress wants action-rational action if possible, of course, but irrational action, if necessary, rather than one at all". De kwakzalverij leeft grotendeels dankzij dit fenomeen!

Veelzeggende conclusies

We laten hier de conclusies van de auteurs letterlijk volgen:

- De effectiviteit van acupunctuur op de rug- en nekpijn mag niet als bewezen worden beschouwd.
- Duidelijk is dat de effectiviteit van acupunctuur bij rheumatoïde arthritis niet als bewezen mag worden verondersteld.
- De effectiviteit van acupunctuur bij patiënten met chronische pijn is in deze studies niet zeker in alle redelijkheid aangetoond. (In dit artikel is een mooi citaat van de kerkvader Augustinus)
- Men kan redelijkerwijs niet de conclusie trekken dat acupunctuur werkt bij migraine en/of spanningshoofdpijn.
- De effectiviteit van acupunctuur op aangezichtspijn mag niet als bewezen worden aanvaard. (N.B. In het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde noemde de Nijmeegse anaesthesist Kho in 1987 daarvoor de acupunctuur nog als de aangewezen therapie, dit in kritiekloze navolging van een W.H.O.lijst van indicaties)
- De werkzaamheid van (electro-) acupunctuur op asthmatische aandoeningen mag zeker niet als bewezen worden beschouwd.
- Er is geen bewijs dat acupunctuur bij het stoppen met roken effectiever is dan placebo-acupunctuur.
- Overtuigende bewijzen dat acupunctuur zinvol is bij alcohol- en heroïneverslaving ontbreken. (N.B. de Amsterdamse Jellinekkliniek plaatste recent een advertentie waarin een arts-acupuncturist werd gevraagd. CR)

Tot in het onzinnige

Het nawoord van de auteurs begint met een citaat van de Ierse epidemioloog Peter Skrabanek. Deze is auteur van het fraaie boek "Examining holostic medicine", hij introduceerde o.a. het begrip quackupuncture sprekend over acupunctuur en is medeoprichter van onze Engelse zusterorganisatie "Quackbusters". De auteurs citeren van hem een uitspraak uit 1986: "By choosing unbelief, we do not rule out a subsequent change of opinion, based on new evidence, and thus nothing is lost; whereas, by being gullible, we lose reason from the very beginning", ware woorden. De slotconclusie van de auteurs is duidelijk. acupunctuur is waarschijnlijk een tot in het onzinnige uitgebreide theorie die gefundeerd is op het verschijnsel dat mensen met kiespijn hieraan voortdurend minder aandacht schenken als men hun met een hamer op de duim slaat. Aldus sluiten de Maastrich-

tenaren zich aan bij Mann die reeds in 1973 schreef: "It has been suggested that one of the main achievements of the Chinese acupuncturists has been their discovery of so many sites at which a needle can be safely inserted".

Totale kosten: 178 miljoen

Een substantiële reactie van de Nederlandse acupuncturisten op de Maastrichtse publicaties is uitgebleven. Men reageert voornamelijk verongelijkt dat men niet bij het onderzoek betrokken is geweest. Anderen wijzen op de grote ouderdom van de acupunctuur en derden beweren dat er een verkeerd soort acupunctuur is beschreven en onderzocht. De gelovigen zullen zich dus wel niet laten overtuigen en zo gaat dat meestel bij dit soort effectiviteitsonderzoek. Op de waarde van dit type onderzoek en de voorliefde van de Maastrichtse epidemiologen daarvoor zullen wij in een volgend artikel toekomen.

Intussen bloeit in ons land de Chinese naaldkunst, met meer dan 1000 beoefenaren, talrijke opleidingen (zelfs, schande, op universitair niveau, zie de foto) en met vergoeding ervan door de Aanvullingsfondsen van de ziekenfondsen en talrijke particuliere ziektekostenverzekeraars. Totale kosten ervan ongeveer 178 miljoen gulden per jaar.

Zou Gerard Reve gelijk hebben toen hij stelde dat wij leven in de "Eeuw van de Aap"? Ook daarover meer in het tweede artikel.

CR

H. VAN DER UPWICH WEER EENS AAN 't WOORD

Het is al weer een aantal jaren geleden dat in wat toen nog het Maandblad tegen de Kwakzalverij heette de naam van de Bussumse natuurarts H. van der Upwich werd genoemd. Van de thans 91-jarige heer Van der Upwich is bij Ankh Hermes te Deventer een biografie verschenen. Zo bleek ons uit het Nieuwsblad Gezondheidszorg. Er staat een kleurenfoto bij van de bejaarde arts met zijn dochter, beiden kennelijk in goede gezondheid. Het zij hun van harte gegund!

Van der Upwich was vooral bekend om het toepassen van braakkuren bij patiënten. Hij pastte dat toe voor de behandeling van chronische kwalen als astma, migraine, hooikoorts. Hij deed ook aderlatingen, bezigde Spaanse vliegpleisters en bloedzuigers. Uit zijn boek blijkt dat hij nog altijd vasthoudt aan deze eenvoudige middelen (uit de zeer oude doos!) Hij schudt ook het hoofd over natuurartsen die deze methoden te tijdrovend vinden en misschien te riskant en al gauw geneigd zijn toch maar weer naar de pillen en de acupunctuur te grijpen. Daarom geeft hij nu, "voor zijn dood" zijn "medische geheimen" prijs. "Geheimen" uit de dagen van Paracelsus.

NOG EENS: VASOLASTINE TOONT GEEN BEWIJS VAN ENIGE WERKZAAMHEID

Hierbij aanvullende informatie over Vasolastine, naar aanleiding van het artikel in het decembernummer van ons Actieblad.

Zoals terecht vermeld in dit artikel vonden Nederlandse onderzoekers nagenoeg geen eiwit in dit preparaat; de aanprijzing van vasolastine als enzympreparaat werd hierdoor heel onwaarschijnlijk. Theoretisch bleef echter de mogelijkheid bestaan, dat Vasolastine op andere wijze werkzaam zou zijn; daarom werd enkele jaren geleden een nieuw dierexperimenteel onderzoek van dit preparaat ingezet bij het Rijks Instituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne (RIVM).

Aanleiding daartoe was de ontwikkeling van een beter dierexperimenteel model voor artherosclerose bij de mens. Met de proeftechniek die in de zestiger jaren werd gebruikt kon men wel een ophoping van cholesterol in de vaatwand bereiken bij konijnen, maar niet de bloedingen, het afsterven van weefsel en de bindweefselvorming die atherosclerose bij de mens kenmerken.

Met een later ontwikkelde methode kan men echter bij konijnen een beeld van de vaatwand doen ontstaan dat grote gelijkenis vertoont met dat van atherosclerose bij de mens.

In het onderzoek door het RIVM kregen twee groepen konijnen zes maanden lang een cholesterolrijk dieet. Twee van deze groepen kregen na de eerste drie maanden een lage of een hoge dosis Vasolastine, de andere twee groepen dienden als controle. Na zes maanden werd een deel van elke groep opgeofferd voor onderzoek van de vaatwand; de overige dieren van elke groep kregen een cholesterol-arm dieet, en het onderzoek werd met hen voortgezet.

Het RIVM-rapport over de eerste zes maanden van het onderzoek vermeldt het ontstaan van atherosclerotische veranderingen in de aorta en de kransslagaders van het hart bij konijnen van alle groepen: toediening van Vasolastine had hierop geen effect, evenmin op de verhoging van het cholesterolgehalte van het bloed of andere afwijkingen in de stofwisseling van vetten.

Dit rapport is verkrijgbaar bij het RIVM (nummer 318512001; 152 pagina's, *f* 30,-).

J. VAN NOORDWIJK

VOLKSUNIVERSITEIT

In vroegere jaargangen van ons blad vindt men meer dan eens de naam terug van de helderziende Jack F. Chandu. Hij werkt thans op een ander niveau. Volgens het voorjaarsprogramma van de Volksuniversiteit Rotterdam leidt hij nu "workshops". Zowel op 26 april als op 3 mei a.s. vindt onder zijn leiding een workshop "Holistische Psycho-medische diagnostiek" plaats. Pendel- en auradiagnostiek vallen er onder! Voor *f* 17.50.

KWAKZALVEN

Drs. P.C. Bügel is coördinator van de huisartsenopleiding aan de Groninger Rijksuniversiteit. Hij is auteur van het boek "Tactiek voor de huisarts" en heeft grote belangstelling voor placebo-effecten en daarmee ook voor de zogenaamde alternatieve geneeskunde. Onder de titel "De helende illusie van de homeopathie" verscheen in Intermediair van 31 maart 1989 van zijn hand een uitstekend artikel. Hij betoogde daarin o.a. dat het feit dat zoveel artsen regelmatig homeopathische middelen voorschrijven zonder twijfel voorkomt uit het ontbreken van iedere training in wetenschappelijk denken in de medische studie.

Met instemming van de auteur publiceren wij hier een van zijn columns uit de Groninger Universiteitskrant. Hoewel enerzijds sommigen wellicht bij lezing ervan af en toe de wenkbrauwen zullen fronsen, moet anderzijds iemand die het verhaal zonder glimlach van herkenning kan lezen wel volkomen wereldvreemd zijn.

Kwakzalven is een lukratieve bezigheid. Een kwart van de Nederlandse bevolking maakt af en toe gebruik van alternatieve geneeswijzen. Meer dan de helft der bevolking gelooft in zulke uiteenlopende zaken als magnetisme, helderziendheid, aardstralen, astrologie, gebedsgenezing en dergelijke. Het aantal alternatieve genezers wordt momenteel geschat op 5000. De hoeveelheid geld die in deze sektor omgaat op 500 miljoen. Dat betekent dat de gemiddelde kwakzalver zo'n ton per jaar inkasseert. In de reguliere gezondheidszorg gaat zo'n 30 miljard om, maar daar hebben we het nu even niet over.

Ik heb dus besloten mijn zuinig gehonoreerde baan bij de Universiteit op te geven en eindelijk eens een grote slag te slaan. Ik begin een kwakzalverskliniek. Ik noem deze natuurlijk niet zo, ik noem hem: Holistic Healing Center, het H.H.C. Een alternatief A.M.C. zeg maar.

De reguliere klassificeringsdeskundigen onderscheiden zo'n 5000 ziekten. Driekwart daarvan geneest vanzelf en van het overgebleven kwart is zo'n 20 procent gevoelig voor placebo-effekten. Het H.H.C. kan dus naar waarheid stellen dat zij voor 80 procent van alle bestaande ziekten een remedie heeft. In grote advertenties zullen de meest wonderbaarlijke voorbeelden hiervan den volke kond gedaan worden.

Bij het binnentreden in het H.H.C. ondertekenen de patiënten een formuliertje dat het H.H.C. machtigt op hun rekening, dit om administratieve poespas te vermijden.

Het H.H.C. zal in afdelingen gesplitst worden. De patiënten rollen eerst door een diagnostische afdeling. Zij worden hier onderzocht door een iriscopist, een anthroposoof en een astroloog. Dezen zullen middels intercollegiaal overleg tot een holistische diagnose komen, die zowel stoornissen in het lichaam, de geest en de ziel omvat.

Vanuit de Holistische Diagnose Afdeling stromen de patiënten door naar behandeleenheden: de Holistic Therapeutic Divisions (H.T.D.'s).

Afhankelijk van de diagnose krijgen zij een pakket behandelingen. In alle gevallen is hydrotherapie en acupunctuur geïndiceerd. Vaak treffen we ook manuele therapie, celtherapie, electrotherapie, bioritmiek en haptonomie in het pakket aan. Sommige aandoeningen worden bestreden met yoga en hypnose, terwijl andere patiënten baat hebben bij homeopatie en kruidengeneeskunde. Volksgeneeskundigen en voedingstherapeuten geven nuttige voorlichting over leefregels. In apart gestyleerde ruimtes werken paranormale genezers zij aan zij met gebedsgenezers. Om een flinke produktie te garanderen zullen al deze genezers gehonoreerd worden via het verrichtingenstelsel dat hun specialistische collegas in de gewone ziekenhuizen ook zo ijverig maakt. De opzet van het gebouw dient zo te zijn dat steeds verdiepingen bijgebouwd kunnen worden voor nieuwe geneeswijzen. Belangrijk is een goede leiding. Voor de beeldvorming zie ik hier graag een arts. De advertentie voor deze stroman dient in ieder geval een astrologisch eis te bevatten. "Onze gedachten gaan uit naar een stabiele en geduldige stier, die toegewijd en vasthoudend het H.H.C. bestiert." Omdat we in een in Kwak gelovende arts zoeken zal ook de eis gesteld worden dat hij/zij "Praktizerend homeopaath, anthroposoof of beide dient te zijn, met positieve instelling tegenover alternatieve en niet-westerse geneeskunde". Tenslotte zou nog, voor de veiligheid, toegevoegd kunnen worden: "Een positief-kritische houding ten opzichte van samenwerking met de reguliere geneeskunde strekt tot aanbeveling".

PETER BÜGEL

EEN AURA-CURSUS IN ZEIST

In eenvoudig Engels kon men in de afgelopen herfst in Zeist een cursus volgen "om via de eigen sensitiviteit" — klinkt goed niet waar? — iets van de aura te zien of te voelen. Om iets te zien en te ervaren dat in het geheel niet bestaat! Maar hoever deze volksverlakkerij gaat ontwaarden wij onlangs bij het zien van een z.g. tee-vee service-rubriek van de Avro, waar men er niet voor terugdeinsde om de z.g. Kirlian-foto's te laten zien van een voet: een trucje met een bepaalde hoogfrequente elektrische stroom. Op die manier gefotografeerd heeft ook een paperclipje een uitstraling, een aura dus. Op de Zeister cursus kreeg men ook het verschil in effect op de aura te zien veroorzaakt door het dragen van edelstenen en sieraden of verschillende materialen in de kleding. Bont wordt bijna niet meer gedragen maar wat moet men er van denken als de aura van het dier zich vermengt met de aura van de draagster? Onze fantasie schiet te kort.

GEGRIEPT

Drs. A.L. Ternee laat ditmaal verstek gaan: hij is gegrepen door de griep.

TOEN DE DUITSE ARTS R. VOLL ZIJN HOOFD LELIJK STOOTTE

In de jaren vijftig gebeurde het dat de Duitse arts R. Voll zijn hoofd eens lelijk stootte. Toen hij van de resulterende versuffing bijkwam kreeg hij plotseling een lumineus idee. Hij roerde de vaderlandse homeopathie, de oud-Chinese acupunctuur en de moderne electrotherapie eens flink door elkaar en hij was op dat moment de uitvinder van de zogenaamde electro-acupunctuur. In deze electro-acupunctuur van Voll (EAV) wordt de opvatting gehuldigd dat de zogenaamde acupunctuurpunten (die zoals wij allen weten helemaal niet bestaan) in verbinding staan met inwendige organen en dat een via deze punten gevoerde elektrische stroom een bepaald patroon vertoont bij ziekte van deze organen. Door de weerstand te meten en in curves uit te zetten stelt de EAV-dokter zijn diagnose. Door de patiënt vervolgens een ampul met homeopathisch of isopathisch middel in de hand te stoppen kan hij de juiste geneesmiddelkeuze vaststellen. Deze is namelijk gevonden als de afwijkende metingscurve ("Zeigerabfall") blijkt te zijn gecorrigeerd.

Goed betaalde consulten

Hoewel elk normaal mens op zijn klompen aanvoelt dat dit alles pure kwakzalverij en wartaal is, heeft de EAV zich ook in ons land verspreid. De EAV-dokters behoren tot de best betaalde alterneuten in ons land met tarieven van *f* 250,-- tot *f* 300,-- per half uur. Met name in kringen van alternatieve tandartsen is deze waanzin populair en de Haarlemse tandartsen Bong en Neelissen behoren tot de grote voorvechters van deze methode. Het is niet minder dan beschamend dat het Nederlandse Tandartsenblad regelmatig publicaties van hun hand heeft opgenomen in zijn kolommen.

Voor al diegenen die menen dat uit bovenvermelde beschrijving wederom slechts vooringenomenheid en wereldvreemd conservatisme spreekt willen wij hier citeren uit een fraai onderzoek dat de Leidse medisch doctorandus M.A. Klein Breteler verrichtte en dat wij van hem mochten ontvangen. Hij deed zijn onderzoek in het kader van een afstudeerscriptie en werd daarbij gesuperviseerd door de aan de vakgroep Fysiologie verbonden electrofysioloog Dr. R.J. van den Berg en door de. eveneens aan de Leidse universiteit verbonden cardioloog Dr. J.J. Schipperheyn. Hij deed zeer consciëntieus en lege artis (volgens de regelen der kunst) metingen bij gezonde proefpersonen en bij hartpatiënten met bekende afwijkingen (van het type dat volgens Voll goed te diagnostiseren is met behulp van EAV).

Vernietigende conclusies

De conclusies van zijn onderzoek zijn even voorspelbaar als vernietigend. Zo blijken de huisweerstandscurven absoluut niet te correleren met de hartafwijkingen en vooral afhankelijk te zijn van de (niet te standaardiseren en dus ook goed te manipuleren) druk van de electrode op de huid. Er is hier sprake van misleiding en bedrog. De metingen op acupunctuurpunten bleken sterk wisselend en niet reproduceerbaar. Bij de medicijntest is er sprake van schijnmetingen zonder enige betekenis en kan er zeker schade ontstaan voor de patiënt als er daadwerkelijk conclusies uit de metingen worden getrokken. De therapie bij de "focusdiagnostiek" met behulp van EAV kan bijv. nog wel eens leiden tot het trekken van kerngezonde kiezen of tanden enz. enz.

De EAV telt in ons land (volgens de bekende encyclopedist van de alternatieve geneeskunde P. van Dijk in 1986) ongeveer 400 beoefenaren. Deze beoefenaren hebben een eigen vereniging, die ressorteert onder het Artsen Overleg voor Additieve Geneeswijzen, zij geniet duidelijk erkenning binnen de kring van de Nederlandse Maatschappij ter Bevordering der Tandheelkunde en heeft ook een goede pers bij de Consumentenbond. Wij zien nog maar weinig belemmeringen voor opname van de EAV in het ziekenfondspakket. Misschien kan ook ovc deze alternatieve geneeswijze eens een motie in de Kamer in stemming worden gebracht, dan kan het daarna snel genoeg geregeld zijn. Er zijn precedenten!

TWEE STELLINGEN

De penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, de heer H.A.M. Voorbij *promoveerde op 13 december j.l. aan de Vrije Universiteit Amsterdam tot doctor in de geneeskunde. Zijn proefschrift was getiteld "Dendritic Celles and the development of thyroid autoimmune disease and type I diabetes mellitus". Bij zijn promotie verdedigde hij dertien stellingen. De voorlaatste luidde: "Een meerderheid van stemmen in de Staten-Generaal maakt van Haarlemmer olie nog geen penniciline" (C.N.M. Renckens NRC Handelsblad 22 mei 1989.) En de laatste dertiende stelling, de traditionele schertsstelling luidde: "Dat het getal 13 ongeluk zou brengen is bijgeloof en dient naar het rijk der kwakzalvers verwezen te worden".*

IN ONVERVALST WIJKS

Ernest en Iet Bresser, beheerders van het nieuwe theatercentrum Het Rondeel te Wijk bij Duurstede willen zich in de toekomst breder oriënteren op het specifieke gebied van Paranormale verschijnselen. Dat belooft dus wat, daar in Wijk bij Duurstede. Willem van Hoorn vertelt in het Utrechts Nieuwsblad dat de Soester paragnost *Ronald* Groenestein er in navolging van wijlen Gerard Croiset de "stoelenproef" deed. "Bij u hoor ik klokgelui", zei de paragnost tegen een een wat oudere vrouw. Zij reageerde in overvalst Wijks dat dat klopte, "want ik woon vlakbij de kerk".

LEZENSWAARDIGE BUNDEL OVER EEN TAMME DISCUSSIE

Van 1984 tot 1987 werd door de Engelse Royal Society of Medicine een serie van acht colloquia georganiseerd rond het thema "conventionele en complementaire benaderingen van gezondheid". In de introductie van het hierover recent verschenen verslag "Talking Health" spreekt de initiator van de colloquia Sir James Watt over een "Attempt At Bridge Building". Het voorwoord van de bundel werd geschreven door prins Charles, wiens prikkelende toespraak voor de BMA in 1983 al voor meer opschudding in de Britse medische kringen heeft gezorgd. De BMA stelde een werkgroep in die het reeds in ons Actieblad besproken rapport "Alternatieve Therapy" produceerde. De BMA stelde zich hierbij op een gezond orthodox standpunt met betrekking tot de alternatieve sector en gaf korte, meestal afkeurende commentaren op een bonte reeks alternatieve behandelmethoden.

De Royal Society was kennelijk niet onverdeeld ingenomen met het BMA rapport, dat als eis voor erkenning van alternatieve therapieën een wetenschappelijk bewijs voor de werkzaamheid ervan eiste. Uitgenodigd werden vertegenwoordigers uit de sectoren: osteopathie, chiropractie, acupunctuur, homeopathie, natuurgeneeswijze en kruidentherapie. Om een zinvolle discussie mogelijk te maken moesten alle sprekers een academische opleiding achter de rug hebben (!). De sfeer tijdens de colloquia moet er een van maximale oecumene zijn geweest, want van een pittige discussie blijkt weinig.

De alternatieven presenteerden zich so salonfähig mogelijk, om toch vooral serieus te worden genomen door de conventionele medici. De bereidheid om hun diverse behandelmethoden te toetsen was omgekeerd evenredig met de hoeveelheid methodologisch correcte proefnemingen die er thans beschikbaar zijn. De sfeer van "sweet reasonableness" wordt ook getekend door de uitspraak van een conventionele medicus dat bij gewone artsen ook waarschijnlijk slechts twintig procent van de toegepaste behandelingen een wetenschappelijk bewezen werkzaamheid zou hebben. Zo worden de verschillen tussen regulier en alternatief al snel zeer klein! Niet alle sprekers waren content met de tamme sfeer tijdens de colloquia en enkelen hadden, gezien de grote verschillen in theoretische achtergrond tussen beide groepen eerder een "robust en healthy argument" verwacht, in stede van de "exchange of generalities couched in the language of polite diplomacy" (prof. Michael Baum).

Naast conventionele artsen en alternatieve genezers kwamen nog enkele buitenlandse sprekers aan het woord over de situatie in Nederland (Van Es), U.S.A. en Zuid-Afrika. De Engelse staatssecretaris van gezondheidszorg voerde het woord, o.a. over het probleem van de keuzevrijheid van het individu versus de bescherming van de consument in de gezondheidszorg. De bundel besluit met bijdragen van een theoloog over pastorale zorg en van een leek, die als buitenstaander commentaar gaf op de discussies.

Onze lezers zullen niet alle bijdragen gelijkelijk kunnen waarderen, maar alles bijeen genomen toch zeker een lezenswaardige bundel voor een prettige prijs.

"Talking Health". Uitgave Royal Society of Medicine Services Ltd. 1988. 167 pp. ISBN 0-905958-64-0. Prijs f 27,65.

VOORZITTER GISPTE BOEK VAN DEFARES

Gedurende een aantal zaterdagochtenden heeft de voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij de heer C.N.M. Renckens van de VARA over de radio de gelegenheid gehad een aantal voorbeelden van duidelijke kwakzalverij aan de schandpaal te nagelen. Dat geschiedde in korte toespraakjes van twee à drie minuten: kort maar krachtig. Zo keerde hij zich ook tegen een onlangs verschenen boek van prof.dr. J.G. Defares "120 jaar jong", een uitgave van Strengholt.

Defares heeft een basis-opleiding genoten als arts maar is biochemicus. Tot eind jaren zeventig was hij als hoogleraar in de mathematische biologie verbonden aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Op de titel "professor" heeft hij dus thans geen recht meer. Hij bedient er zich overigens geregeld van. Hij exploiteert een privékliniek te Leiden en houdt zich daar bezig met "levens-verlenging".

Defares past in de kliniek o.a. de celtherapie van Niehans toe — een zeer omstreden methode zoals men weet. Degenen die onder "behandeling" van Defares zijn kunnen als redelijk welvarend worden beschouwd. Een Haarlemse patiënte vertrouwde aan een verslaggever toe dat ze al zeven jaar naar Defares gaat. Dat kost haar 4000 tot 6000 gulden per jaar.

Voorzitter Renckens noemde het boek in zijn "chronique scandaleuse" voor de Vara-radio "een vod" en waarschuwde o.a. voor de zeer hoge kosten van een "computer-gestuurd programma" van Defares om veroudering tegen te gaan. In het boek berijdt de heer Defares bekende stokpaardjes als de omstreden chelatie-therapie en, de al genoemde celtherapie. In het boek is een foto van de auteur afgebeeld met twee bejaarde patienten die een infuus krijgen in de kliniek te Leiden: de chelatietherapie.

SPEEKSEL PER POST

In Amerika worden veel speekseltests gehouden. Dat kan nu ook in Nederland. Protevit in het Westbrabantse Fijnaart stelt het publiek in de gelegenheid om speeksel in speciale verpakking naar Amerika te sturen. "Daar wordt het functioneren van uw organen

door vergelijking met andere bekende patronen op 24 "onderdelen" onderzocht. "De daarop voorgeschreven geneeskrachtige planten", aldus een advertentie van Protevit, "vormen een zeer persoonlijk behandelingsadvies dat u direct thuis ontvangt", Prijs voor dit onderzoek circa 95 gulden. Protevit levert ook de voorgeschreven kruidentincturen. Regulier werkende artsen bevestigden 75 pct. van de testuitslagen, aldus nog steeds de advertentie van de Fijnaartse onderneming, homeopathische artsen waren het met ruim 95 pct. eens!.....

HOOFDPIJN-PROJECT

Joop ter Haar, paranormaal genezer te Zeist, opgeleid bij de Academie voor Natuurgeneeskunde te Meppel, doet aan een "hoofdpijnprojekt". Lumen Naturae te Rhenen die geneesmiddelen vervaardigt op basis van plantenstoffen levert gratis de geneesmiddelen. Ter Haar gaat nog eens het wiel uitvinden en wil met behulp van hypnose, regelmatige medicatie en vragenlijsten de diagnose stellen. Ook reguleren van de gal-leverfunctie behoort tot dit terrein. Klinisch psycholoog R. Zwijsen en socioloog L. Rijnbeek helpen een handje mee met het dubbelblind onderzoek naar hoofdpijn. De Zeister Nieuwsbode idem dito: een artikel van bijna een halve pagina compleet met adres en telefoonnummers van de ondernemende Joop ter Haar. Om hoofdpijn van te krijgen.

CORRESPONDENTIE

DOLKSTOOT IN DE RUG VAN REGULIERE ARTSEN

Aanhangers van bizarre nosodenleer krijgen nu hun kans

Per 1 mei 1989 werden de ziekenfondsen verplicht gesteld om homeopathische en antroposofische geneesmiddelen volledig te vergoeden. Tegen deze maatregel, die een dolkstoot is van WVC in de rug van alle artsen die rationeel en gewetensvol geneesmiddelen voorschrijven, heeft onze vereniging zich reeds krachtig uitgesproken. Als farmacologische criteria niet meer worden aangelegd en er zelfs geen register (een lijst dus) bestaat van de middelen die vergoed moeten worden dan is wildgroei van deze sector onvermijdelijk.

Obscure bedrijfjes

De praktijk leert dan ook dat allerlei obscure bedrijfjes nieuwe preparaten op de markt brengen die, als ze aan de Duitse eisen voldoen, onmiddellijk vergoed moeten worden. Uw bestuur heeft gemeend over deze ontwikkeling een brief te moeten verzenden aan de vaste kamercommissie voor de volksgezondheid. De schade voor de ziekenfondsen blijft gelukkig redelijk beperkt omdat nog altijd 40% van de huisartsen en 99% van de specialisten geen homeopathische middelen voorschrijft, terwijl de grote farmaceutische industrieën hun goede naam niet te grabbel willen gooien en geen belangstelling hebben voor deze markt.

Maatschappelijke aanvaarding?

Wij namen intussen ook met redelijke tevredenheid kennis van het advies dat de Geneesmiddelencommissie in december 1989 uitbracht aan de staatssecretaris. Men stelde daarin o.a., dat indien als criterium voor een vrijstelling van een registratie maatschappelijke aanvaarding zal gaan tellen, dat dan de Wet op de geneesmiddelenvoorziening op belangrijke punten wordt ontkracht. De commissie betoont zich voorstander van registratie van de voor vergoedingen in aanmerkig komende middelen. Er zouden dan vereenvoudigde en sterk verlichte toelatingscriteria moeten worden ontwikkeld. Helaas gaat de Geneesmiddelencommissie niet zover dat zij aan reguliere en alternatieve middelen dezelfde eisen wenst te stellen, want dan zouden wij onmiddellijk *van de heilloze 1 mei-maatregel verlost zijn.* De orde zou dan met betrekking tot de geneesmiddelenvoorziening bijna weer zijn hersteld (de enige uitzondering blijft het kwakzalversmiddel *Vasolastine* dat ook zonder registratie vergoed wordt! Zie over Vasolastine voorts pag. 3 van dit nummer)

We laten de tekst van onze brief hier gedagtekend 21 december 1989 integraal volgen:

Geachte commissie,

De wijziging inzake het Besluit Farmaceutische hulp ziekenfondsverzekerden van 1 mei 1989 wordt thans gedurende ruim een half jaar in de praktijk toegepast. Middels dit schrijven willen wij u attent maken op enkele ontwikkelingen die wij signaleren en die wij minder gewenst achten.

Het zij hier voor de volledigheid nogmaals gesteld dat onze Vereniging met bovenvermelde maatregel allerminst gelukkig is. Immers de werkzaamheid van homeopathische en antroposofische middelen is nooit aangetoond en in feite vrijwel nihil. Controle en registratie van deze producten is nauwelijks mogelijk omdat de chemische samenstelling van de middelen oncontroleerbaar maar ook irrelevant is. Erkenningsvoorwaarde is, zoals u bekend, slechts dat de middelen zijn bereid volgens de "Amtliche Ausgabe 1978 + Nachträge van het "Deutsche Homöopathische Arzneibuch".

Het is echter nu niet onze bedoeling om alle bezwaren tegen deze 1 mei maatregel nog eens te presenteren. De maatregel is een uitvloeisel van een unaniem in het parlement aangenomen motie van die strekking en wij hebben ons er dus voorlopig bij neer te leggen.

Er vinden thans echter ontwikkelingen plaats waar-

van wij ons afvragen of deze passen in de geest van bovenvermelde maatregel.

Ten eerste worden er thans allerlei produkten op de markt gebracht die bijvoorbeeld kruiden bevatten. Deze zouden normaliter niet voor vergoeding in aanmerking komen, maar door een truc worden ze listiglijk binnen de wettelijke erkenningseisen gebracht, zo worden namelijk gewoon "oertinctuur" genoemd.

Een tweede ontwikkeling die wij waarnemen is een dreigende wildgroei van de zogenaamde nosodenmiddelen. De aanhangers van de nosodenleer zijn te beschouwen als een sekte binnen de homeopathie en maken "geneesmiddelen" van sterk verdunde weefsels, vloeistoffen, bacteriën en (al of niet zieke) organen. Het "Deutsche Homöopathische Arzneibuch" vermeldt alleen de verplichte bereidingswijze, het aantal en de keuze van de grondstoffen is echter ongelimiteerd en kan vrijelijk worden uitgebreid. Zo zijn er dus producten in de handel als "Appendicitis D 6", "Mammacarcinoom D 4", "Gonorrhine D 20" enz. enz. Het is voor het Nederlandse geneesmiddelenbeleid beschamend dat dit soort bizarre produkten, bedoeld voor aandoeningen waarvoor effectieve reguliere therapie beschikbaar is, thans voor ziekenfondsrekening kunnen worden voorgeschreven.

De ontwikkeling in ons land wijkt na de 1 mei maatregel ook af van trends in de rest van Europa. Het Duitse Bundesgesundheitsamt tracht in de Bondsrepubliek een begin te maken met sanering van de enorme hoeveelheid zogenaamde natuurgeneesmiddelen en in Italië is dit jaar een wet van kracht geworden waarbij homeopathische produkten niet meer buiten apotheken mogen worden verkocht. Voor deze middelen mag daar ook geen reclame meer gemaakt worden terwijl de verkoop van nosoden in Italië inmiddels categorisch verboden is.

Wij verzoeken u dringend aan de hierboven vermelde feiten nog eens de nodige aandacht te willen schenken.

Hoogachtend,
namens de Vereniging tegen de Kwakzalverij,

(w.g.) C.N.M. Renckens, voorzitter

MEER DUIDELIJKHEID !

Een reactie op de oproep tot meer duidelijkheid van de huisartsen ten aanzien van alternatieve behandelingen etc. *in uw Actieblad van december 1989.*

Er zijn verschillende redenen om ons ongerust te maken; vele huisartsen hebben nauwelijks tijd, geld en dus proportionele middelen om hun stem of protest te laten horen en de diverse beroepsorganisaties laten evenmin iets van zich horen!

Enkele korte opmerkingen:

- *plm. 68 pct. van de preparaten in de "Vogelgids"* bevatten alcohol (van 1 pct. tot 90 pct, meest tussen 50 en 60 pct.)
- patiënten verzoeken huisartsen om handtekening op "alternatief recept"; doet de huisarts dit niet dan geeft de genezer het advies een andere huisarts te kiezen.
- op poliklinieken, sportvelden, scholen, bij fysiotherapeuten e.a. worden zonder tussenkomst van een arts beslissingen genomen omtrent diagnoses en therapieën geadviseerd, zodanig dat een later in de arm genomen arts voor flinke dilemma's wordt gesteld...

Er zijn door elke huisarts vele, vele voorbeelden te geven, bijna dagelijks, hoe de "kwakzalverij" in vele gedaanten een deel van de medische consumptie tot zich trekt: ik ondersteun derhalve uw oproep tot duidelijkheid!

J.H.J.M. GIELKENS

BRAZILIAANS ENERGIEZAAD

Nu langzamerhand iedereen weet van het Braziliaanse Amazonegebied, van het bedreigde regenoerwoud — *nu gooien de "geneesmiddelen" uit dat* bijzondere land hoge ogen. In zijn voordracht voor de Vereniging tegen de kwakzalverij op 23 september van het vorige jaar noemde dr. P.A.G.M. de Smet een heel rijtje van produkten die uit Braziliëe worden ingevoerd en die volgens de importeurs wonderen bewerkstelligen.

Een daarvan is het energiezaad. We vinden er iets over in de rubriek "produkt-informatie" van het blad Panacea. Dat energiezaad Rio Amazona Guarana wordt overigens als *voedingssupplement* gepresenteerd. Uit de schil van de rode vruchten van de klimplant Guarana komen drie — of twee — witte zaden met een donkere vlek, die een "angstaanjagende" gelijkenis tonen met het menselijk oog. Daar zijn we weer bij de antropomorfe magie van dieren en dingen en het toekennen van bijzondere krachten aan die dieren en dingen.

Hoe dan ook — de guarana-zaden worden in Brazilië vermalen en dienen jagers en vissers in het oerwoud tot voedsel. Volgens de auteur in Panacea krijgen ouderen er een hogere vitaliteit door en kan het bij een afslankkuur het hongergevoel wegnemen. Twintig capsules zijn voldoende voor 10 dagen. En er zit een mooi etiket met een man eenzaam in het oerwoud en de aanlokkelijke tekst: "voor een heldere geest in een energiek lichaam, een snel en lang werkzaam natuurprodukt".

Actieblad

APRIL 1990
101STE JAARGANG, NR. 2

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam — *Verschijnt 5 x per jaar*

MAASTRICHT WAARSCHUWT CHINA VOOR DE LAATSTE MAAL, ÒF DE ZELFGEKOZEN CONTRAMINE VAN KNIPSCHILD (2).

In de vorige beschouwing zagen wij hoe Knipschild en zijn medewerkers na een uitputtende studie van de wereldliteratuur tot vernietigende conclusies kwamen over de effectiviteit van acupunctuur. Knipschild is een jeugdige hoogleraar in de klinische epidemiologie aan de al even jeugdige Rijksuniversiteit Limburg. Hij kreeg in 1988 in één klap nationale bekendheid na publicatie van een onderzoek over iriscopie, als methode om galstenen vast te stellen. De iriscopie bleek in dit opzicht volstrekt waardeloos. Tot zover voor onze lezers geen nieuws. De nieuwswaarde van dit onderzoek lag natuurlijk in het feit dat een medicus, zelfs een hoogleraar, het nodig en zinvol oordeelde om een dergelijke vorm van kwakzalverij serieus te nemen en in alle ernst te gaan onderzoeken. Had enig nadenken en wat gezond verstand hem niet voor deze tijdsverspilling kunnen behoeden?

Zo werd toch al in 1949 in het aardige boekje "Kwakzalverij, bijgeloof en geneeskunst" van Dr. H.J.W. Drooglever Fortuyn het volgende gesteld: "Eén van de nieuwere vormen van kwakzalverij is de "irisdiagnose". De iris of het regenboogvlies is de kleurige rand, die om de zwarte pupil van het oog ligt. Daarin ziet men puntjes en streepjes. En nu wordt beweerd, dat een ziekte of kwaal zich aftekent in die kleurige rand en dat ieder orgaan correspondeert met een eigen plekje daarin. Hij die het toepast gebruikt een plattegrond van het regenboogvlies, waarop de plaats der organen is weergegeven. Het wekt wantrouwen, dat er van deze stelsels al 17 verschillende bestaan. Het is hier de plaats niet uit te weiden over deze eigenaardige theorie. Bij iedere leek, die iets leert of hoort over deze velden en stipjes in het oog komen bedenkingen op. Komen er bij ziekte stipjes bij? Hoe kan men zien dat dat een nieuw puntje is? Verdwijnt zo'n puntje als de ziekte als de ziekte voorbij is? Hoe zit het met besmettelijke ziekten, die het hele lichaam aantasten? Bemerken oogspecialisten daar niets van? Desniettegenstaande is toch nog met alle ernst nagegaan of er niets "in zou zitten" (pag. 87). Volgen enkele voorbeelden van het soort onderzoek waarmee Knipschild recent in de lekenpers furore maakte.

Niet afkerig van publiciteit

Wat bezielt dus deze Knipschild? Gelukkig kunnen wij hierover mededelingen doen, want de van publiciteit niet afkerige wetenschapper heeft zich naar aanleiding van zijn "geruchtmakende" iriscopie-onderzoek uitvoerig laten interviewen in kwaliteitsbladen als NRC Handelsblad en Vrij Nederland. De koppen boven de interviews waren al veelzeggend: Vrij Nederland van 21 januari 1989: "Een epidemioloog over zijn strijd tegen de medische mythen" en in NRC Handelsblad van 18 juli 1988: "Professor Knipschild wil kaf van koren scheiden" (waar hoorden wij dat eerder? CR) en "Met onderzoek naar alternatieve geneeswijzen maak je je niet populair". Knipschild dus als martelaar voor de goede zaak.

Hij komt verder uit de interviews naar voren als

PROF. KNIPSCHILD

Foto: Bert Nienhuis

VOORLICHTINGSFOLDER

Er is sinds kort een voorlichtingsfolder beschikbaar waarin een aantal gegevens over de Vereniging vermeld staan. Het vouwblad geeft een samenvatting van de geschiedenis der Vereniging vanaf de oprichting in 1881 tot heden. Daarnaast vermeldt de folder de voornaamste doelstelling van de Vereniging en de samenstelling van het bestuur. Tenslotte, en niet onbelangrijk, er kan een bon worden ingevuld voor opgave als nieuw lid.

Leden van de Vereniging die over deze folder willen beschikken (ter verspreiding onder geestverwanten etc.) kunnen gratis exemplaren verkrijgen door middel van een briefkaart aan de secretaris, Bergse Dorpsstraat 101, 3054 GC Rotterdam.

iemand die niet gehecht is aan de dogma's van de reguliere geneeskunde en met de titel van zijn inaugurale rede "Epidemiologie in de contramine" al aangaf dat de medische faculteit met zijn komst een onrustige tijd tegemoet kon zien. In het interview met Vrij Nederland stelde hij onomwonden dat artsen makkelijk voor de gek te houden zijn met wetenschappelijke publicaties. Zelf is hij iemand die "als iedereen beweert dat iets zwart is, graag wil proberen in gezelschap vol te houden dat het hardstikke wit is". Knipschild blijkt in Maastricht bezig te zijn een bonte reeks van alternatieve geneeswijzen op hun waarde te onderzoeken. Behalve de iriscopie en de acupunctuur onderzoekt hij de waarde van vitamine C bij verkoudheid, van worteltjes (beta-caroteen) bij voorstadia bij kanker, van chelatie-therapie, van vitamine E bij vaatziekten, van de Koreaanse Ginseng-wortel bij "futloosheid van ouderen" (een nieuwe ziekte?), homeopathie bij darmproblemen na operaties enz.

Is er geen zinvolle arbeid?

De lezer gaat zich angstig afvragen of de Rijksuniversiteit Limburg soms een dependance is geworden van de Bloemendaalse Akademie voor Natuurgeneeswijzen. Is er in de Limburgse faculteit dan niemand die aan deze zelfgekozen contramine van Knipschild een halt toeroept teneinde hem aan wat zinvoller arbeid te zetten? Ook daarover konden wij iets vernemen uit zijn NRC-interview: "Maar goed onderzoek blijft hoe dan ook het enige waarmee de effectiviteit van een behandeling kan worden aangetoond. In het geval van alternatieve geneeskunde maak je je daar niet populair mee. Collega's vragen je op vergaderingen te stoppen met het onderzoek naar alternatieve geneeswijzen. Na afloop informeren ze of ik toevallig iets weet over een bepaald alternatief preparaat. Niet voor zichzelf natuurlijk, maar hun vriendin of hun vrouw of zo". Met deze oncontroleerbare anecdote maakt Knipschild zich in feite schuldig aan een wel heel kwalijke vorm van nestbevuiling die, hoewel voor zover ons bekend geen van zijn collega's de moeite heeft genomen dit te weerspreken, natuurlijk volstrekt ongeloofwaardig is.

Wat moeten we daar nu mee?

Maar genoeg over de jonge professor. Hoe moeten wij nu eigenlijk aankijken tegen het soort effectiviteitsonderzoek waar Knipschild zo dol op is? Waarom is het nou niet eens goed dat deze zaken, die bij grote delen van de bevolking zo populair zijn, eens kritisch worden bekeken en geanalyseerd? Immers er gaan in deze sector zeer grote bedragen om, de volksvertegenwoordiging is er dol op, de ziektekostenverzekeraars betalen lustig een flink deel van de kosten en steeds meer artsen laten zich er mee in! Waarom mag dat nou niet nagekeken worden, wat is daar nou mis mee? Is het juist niet toe te juichen dat jonge wetenschappers de platgetreden paden van hun voorgangers verlaten en is dat niet exact de manier waarop in de wetenschap vooruitgang wordt geboekt? Men denke aan groten uit de wetenschapshistorie als Newton, Copernicus en Einstein.

Hoe kan het toch dat er niettegenstaande al deze overwegingen bij ons een sterke afkeer bestaat van dit soort onderzoek? Het gevoel dat het ongepast is dat een arts (met wetenschappelijke pretenties) die onzinnige verhalen en theorieën van de alternatieven serieus neemt wil niet wijken. Waar komt die afkeer, die plaatsvervangende schaamte zelfs, toch vandaan? Berusten die gevoelens slechts op de arrogantie en het superioriteitsgevoel van de reguliere geneeskunde of is er meer over te zeggen?

Wel er is meer over te zeggen. De kern van de zaak is natuurlijk dat de alternatieve geneeskunde geen erkenning verdient (zelfs niet in de vorm van correct opgezet effectiviteitsonderzoek!) omdat zij de grondregels en principes van de moderne geneeskunde met voeten treedt en in feite minacht. Omdat de waarde van de moderne geneeskunde allang niet meer ter discussie staat, zelfs doorgewinterde alterneuten beginnen hun tekst tegenwoordig steevast met lofprijzingen op de wetenschappelijke geneeskunde en zijn successen (zelf

zijn ze slechts "additief" etc.), dienen dus methoden die aanspraak maken op het predicaat "geneeskunde" te voldoen aan de principes die gelden in de geneeskunde. Het zijn deze principes immers die de vooruitgang van de geneeskunde hebben mogelijk gemaakt en deze hebben gebracht op het niveau dat nooit eerder in de geschiedenis is vertoond.

Grondprincipes van de geneeskunde

Een uitputtende beschouwing over de grondprincipes van de geneeskunde kunnen en zullen wij hier niet geven. Daarover bestaat uitstekende literatuur (geïnteresseerden kunnen bijvoorbeeld goed terecht bij "Filosofie van de geneeskunde" van Wulff, Andur Petersen en Rosenberg. 1986. Uitg. Bunge). Wij willen slechts twee van die elementaire principes noemen, die bij overtreding er van direct tot diskwalificatie tot buiten de geneeskunde behoren te leiden. Elke medicus hanteert deze principes, impliciet, bij zijn dagelijks werk.

Het eerste principe is dat de huidige geneeskunde berust op een samenhangend en homogeen systeem van kennis omtrent ziekte en gezondheid. Deze kennis is opgebouwd uit o.a. anatomie, fysiologie, microbiologie, pathologie, fysica, chemie en psychologie en omvat tevens de leer van een breed spectrum aan behandelingsmogelijkheden (medicamenteus, chirurgisch, fysisch, radiotherapeutisch, psychotherapeutisch, sociaal-medisch enz.), waarvan de werkingswijze over het algemeen (sporadische en ongewenste uitzonderingen daargelaten) bekend is en die goed passen in de samenhangende kennis waarover de geneeskunde beschikt.

Alternatieve methoden waarvan de praktijk of theorie niet te rijmen is met deze medische basiskennis zijn ipso facto oninteressant zo lang er onvoldoende argumenten zijn om aan die basiskennis te twijfelen. Enkele voorbeelden: de acupunctuurtheorie over punten en meridianen is niet terug te vinden in onze kennis van de anatomie van het menselijk lichaam en moet derhalve eenvoudigweg verworpen worden. De homeopathie, werkend met sub-Avogadro verdunningen, is onverklaarbaar vanuit de kennis der chemie die thans boven elke twijfel verheven is. Effectiviteitsonderzoek naar de werkzaamheid van deze verdunde middelen is dus zinloos. De scheikunde *verbiedt* als het ware dat deze "behandeling" iets kan doen. De magnetiseur die beweert over magnetische uitstraling te beschikken *kan* niet serieus genomen worden: er is immers geen natuurkundige die deze straling ooit heeft kunnen vaststellen.

De eis dat onorthodoxe methoden verenigbaar moeten zijn met de boven beschreven medische basiskennis betekent niet, het zij hier ten overvloede vermeld, dat de geneeskunde in zijn concrete verschijningsvorm onveranderlijk, volmaakt of foutloos zou zijn. Dat allerminst. Maar wel is het zo dat kritiek (bijvoorbeeld uit de alternatieve sfeer) op de moderne geneeskunde slechts bruikbaar is als ook in die kritiek respect wordt getoond voor de empirische kennis en de coherente en succesvolle theorieën die hun nut in de reguliere geneeskunde dagelijks bewijzen!

Allereerst een diagnose, heren!

Een tweede principe waaraan de geneeskunde onvoorwaardelijk trouw dient te blijven is dat elk geneeskundig handelen begint met het stellen van een diagnose. Bij het stellen van een diagnose wordt verwezen naar toestandsbeschrijvingen, die met de vooruitgang der geneeskunde steeds verfijnder en exacter zijn geworden en waarvan in steeds toenemende mate ook de oorzaken en ontstaanswijze bekend zijn. De eis dat aan elke medische handeling een diagnose voorafgaat betekent in de alledaagse praktijk natuurlijk niet dat daarover altijd zekerheid zal bestaan. Uitputtende diagnostiek om een zekere diagnose te verkrijgen is lang niet altijd mogelijk, wenselijk en kan zelfs riskant of schadelijk zijn. In de praktijk betekent het begrip diagnose vaak niet meer dan het verzamelen van een voldoende aantal gegevens om een verantwoord beleid uit te kunnen stippelen. Deze gegevens worden echter steeds gewogen en geïnterpreteerd aan de hand van de ziekteleer zoals die in de geneeskunde wordt gehanteerd.

Op het gebied van ziekteleer en diagnostiek faalt de hele "alternatieve geneeskunde" volledig. Alternatieve stromingen zoals homeopathie, antroposofische geneeskunde en acupunctuur hadden in oorsprong een soort eigen ziekteleer. Zo zoekt de klassieke homeopaat nog altijd naar de "constitutie" van de patiënt en naar zijn "geneesmiddelenbeeld". Op grond daarvan wordt de behandeling ingesteld. De homeopathische diagnose berust vooral op subjectieve kenmerken van de patiënt, het lichamelijk onderzoek is ondergeschikt. Tot een plausibele, samenhangende ziekteleer die een bruikbare diagnostiek mogelijk maakt is de homeopathie nooit gekomen.

De antroposofen wijten allerlei stoornissen aan problemen rond incarnatie van wezenskenmerken in de eigen lijfelijkheid, aan problemen van voorgeboortelijk leven (reïncarnatiegeloof) en meer van dat fraais.

De acupuncturist diagnostiseert aan de hand van de tong en voelt de pols op twaalf plaatsen waarna de diagnose wordt gesteld: evenwichtsverstoring tussen Yin en Yang, verstoorde stroming van vitale energie langs geblokkeerde meridianen enz. Dit is natuurlijk mythologie en heeft niets van doen met de fysiologie van het menselijk lichaam.

Effectiviteitsonderzoek à la Knipschild

Goed effectiviteitsonderzoek, waar Knipschild zo voor pleit, veronderstelt en vereist een goed gedefinieerde onderzoeksgroep. De alternatieve ziekteclassificatie is daarvoor ten enenmale onbruikbaar en er wordt dus gebruik gemaakt van de reguliere ziekteclassificaties: chronisch recidiverende luchtweginfecties bij kinderen (homeopathie-onderzoek van de VU), de chronische proctocolitis (Tilburgse homeopaten), aangezichtspijn, asthma etc. in het acupunctuuronderzoek in Maastricht. Dit soort reguliere diagnosen zijn echter volledig onbekend en zelfs onbelangrijk voor de homeopaat, de acupuncturist die zijn theorie serieus neemt.

Effectiviteitsonderzoek à la Knipschild betekent dus a priori dat de alterneut afstand doet van zijn eigen

diagnostische begripskader. Alternatieve therapie is echter complementair aan dit diagnostisch systeem en hangt na deze amputatie (in feit niet minder dan een hemicorporectomie) volledig in het luchtledige. Om nog aansluiting te vinden bij een bruikbare ziekteclassificatie moet de reguliere diagnose getransformeerd worden in het alternatieve begrippenkader, een onmogelijke operatie. Zelfs indien het wel mogelijk zou zijn dan nog moet de onderzoeker zich neerleggen bij het feit dat de theorie en het veronderstelde werkingsmechanisme van de alternatieve therapie absoluut niet past in de samenhangende kennis waarop de geneeskunde berust.

Innerlijke incoherentie

Effectiviteitsonderzoek van alternatieve behandelmethoden veronderstelt dus een zeer gekunstelde onderzoeksgroep en gaat daarnaast volledig voorbij aan elke theorie over werkingsmechanismen. Deze innerlijke incoherentie betekent derhalve dat dit soort onderzoek onmogelijk als wetenschappelijk onderzoek kan worden gezien. Zelfs een eventuele positieve uitkomst ontbeert elke geloofwaardigheid. Het is een vrijetijdsbesteding van hobbyisten en het kan gevoeglijk afgeschaft worden. Deze, al of niet in de contramine verkerende hobbyisten zijn misschien niet allemaal warhoofden, op zijn minst kan gesteld worden dat zij op ondoordachte wijze te werk gaan. De twee hierboven vermelde principes van de geneeskunde zitten immers bij een goed medicus in het bloed en deze principes kunnen niet straffeloos tijdelijk uitgeschakeld worden. Knipschild heeft afstand genomen van de dogma's van de medische wetenschap waardoor veel van zijn werk zinloos is geworden.

En waarom? Er zijn toch voor jonge wetenschappers als Knipschild ook binnen de ruimte van die dogma's nog alle mogelijkheden om origineel, vernieuwend, ja zelfs controversieel onderzoek te verrichten. De Nobelprijswinnaars geneeskunde van de afgelopen jaren tonen aan dat juist binnen die fundamentele grenzen nog altijd verrassende vooruitgang kan worden geboekt. Met zijn vrijwillige contramine en drang naar originaliteit en non-conformisme heeft Knipschild zich zelf gediskwalificeerd. De jonge epidemioloog met zijn liefde voor de alternatieve geneeskunde negeert essentiële principes van de professie waarvan hij deel uitmaakt en, in weerwil van zijn succes bij krantelezers en WVC-subsidiënten — hij zou daarover tot de orde moeten worden geroepen. Zonder theorie is wetenschap stuurloos, het "anything goes" van de postmodernisten is in de kunst reeds omstreden, in de wetenschap is het absoluut funest.

Tot slot nog dit. In zijn jongste autobiografische roman "Bezorgde ouders" van Gerard Reve fungeert een hoofdpersoon, die af en toe het gevoel heeft te leven in de "Eeuw van de Aap". Deze hoofdpersoon, de dichter Hugo Trager, heeft merkwaardige opvattingen. Zo is hij er heilig van overtuigd dat er roomskatholieke dieren bestaan: het luipaard (niet orthodox, wel vroom), de Eenhoorn, de raaf en de papegaai. In een interview dat Koos Postema had met Reve bij het verschijnen van zijn boek verdedigde hij de opvattingen van zijn hoofdpersoon. Zijn belangrijkste argument daarbij was dat de theorie dat er roomskatholieke dieren bestaan door een bevriend bioloog ("Wim B., jong bigoloog, ook voor buitenlandse dieren") als bruikbare werkhypothese is aanvaard. Het is ons niet bekend of Knipschild "Bezorgde ouders" gelezen heeft. Hij zou het echter zeker moeten doen, want wat zou hij dan met deze jonge bioloog een mooie, warme affiniteit kunnen voelen!

HET UITGEBALANCEERDE FLESJE

"Samengesteld volgens een homeo-electromagnetische formule". Klinkt natuurlijk goed. Maar wat moet men er zich bij voorstellen? Het sim-sala-bim van een homeopaat, een gonzende electro-magneet, een flessenvulmachine met een schud-goot en zo lopen de flesjes EXchem van de lopende band met een "uitgebalanceerde" samenstelling.

Met druppels uit dit flesje kan men volgens de firma in Schagen die het in de handel brengt restanten van giftstoffen zoals pesticiden neutraliseren. Twintig druppels op vijf liter water. Als men er bladgroenten minstens tien minuten in dompelt zijn de "onzichtbare sporen van de pesticiden onschadelijk gemaakt". Volgens een methode van de bio-energetische geneeskunde. Geneeskunde — ja het staat er.

Want behalve het dompelen van fruit, groenten, vlees en eieren in met druppels uit het flesje behandeld water kan men ook nog gifrestanten die in het lichaam mochten zijn terecht gekomen te lijf gaan. Daarvoor zijn twee of driemaal daags vijf druppels nodig. Die neemt men in, zo eenvoudig is dat. "Dit voorkomt bio-accumulatie" — o, wat weer een mooi geleerd woord, elke rechtgeaarde geneesheer likt er zijn vingers bij af —, "van giftige stoffen in het lichaam".

Uniek in zijn soort, verzekert Sano-Pharm in Schagen. Zowel preventief als therapeutisch ("double effect", ze houden daar in Schagen van zulke woorden, ze houden de medische literatuur uit heel de aardkloot danig bij, reken maar) werkt dat Exchem. "De keus is aan u. Als u zichzelf en uw gezin tegen de nadelige gevolgen van chemicaliën wilt beschermen is dit de manier". Prijs van het wonderflesje: *f* 17.70.

WAT EEN MAN, DIE ZOVEEL KAN

We stonden er versteld van, toen ons het receptenbriefje van Rob Tax in handen kwam. Rob Tax is natuurgeneeskundige in Vlaardingen, lid van het Nederlands Iriscopisten Gilde, lid NVGN. Aan de rechterkant van het briefje staan zijn specialismen opgesomd: iriscopie, phytotherapie, homeopathie, acupressuur, Touch for health, voedingsadviezen, wetenschappelijke radiësthesie, woonbiologie, vegatest, magneettherapie.

Hoe beoefen je de woonbiologie, vroeg een lezer aan ons.

Voor ons een vraag, voor Rob een weet. Maar om kakkerlakken kwijt te raken heeft de GGD óók goeie middeltjes.

ALTERNATIEVE OPLEIDINGEN BINNEN MEDISCHE FACULTEIT? NEDERLANDSE UNIVERSITEITEN: LET OP UW SAECK!

Tijdens een congres dat Symbiont "een platform voor alternatieve gezondheidszorg" eind 1989 organiseerde, werd door de alternatieve genezers vastgesteld dat zij veel te weinig initiatieven ondernemen om officiële erkenning bij de overheid af te dwingen.

Zou deze conclusie juist zijn? Een "overlegorgaan" van de vijf "koepelorganisaties voor alternatieve leef- en geneeswijzen' publiceerde in 1989 een politiek manifest. En men wil veel. De overheid moet volgens het manifest nogal wat regelen: Men moet erkend worden door de instelling van een aparte beleidsafdeling binnen WVC; onderwijs en wetenschappelijk (!) onderzoek moet worden gefinancierd.

En verder? Verplicht inleidend onderwijs aan alle reguliere beroepsopleidingen (naar ik aanneem in de gezondheidszorg, HT) in de alternatieve geneeswijzen; regeling van bij- en nascholing van alternatieve genezers.

Ten aanzien van de wetgeving beperkt het manifest zich tot vergoedingen door ziekenfondsen en ziektekostenverzekeringen. Over een registratie (en controle op werkzaamheid) wordt gezegd dat ".... een aan hun aard (middelen) aangepaste registratieprocedure (moet worden) toegepast".

De alternatieven roeren zich dus wel degelijk. Het verdient aanbeveling eens na te gaan hoe de alternatieven hun geneeswijzen (zou behandelwijzen eigenlijk niet — ook hier — op zijn plaats zijn?) zelf typeren. In het genoemde manifest wordt een en ander als volgt geformuleerd:

kenmerk:	*typering*
ziekte-opvatting	betreft het gehele systeem mens, gaat om de *zieke* in plaats van *ziekte*
oorzaken	worden vooral in leefwijze en leefsituatie gezocht, vaak in samenhang met aanleg
gerichtheid hulpverlener	bevordering van gezondheid in plaats van bestrijding van ziekte of symptoom
diagnostiek	gaat om totaal functioneren, geen invasieve schadelijke onderzoeksmethoden
therapie	herstel van het zelfregulerende vermogen en vermijding van schadelijke ingrepen
organisatie	algemeen en kleinschalig
relatie met patiënt	patiënt als partner, niet als object
preventie	bevordering van gezonde leefwijzen en van gezonde leefomgeving

Alternatieve opleidingen

De vraag moet toch echt gesteld worden of de alternatieve benadering hiermee werkelijk wordt getypeerd. Misschien met uitzondering van het onderwerp 'organisatie' (maar wat doet dat in dit lijstje?) geldt elke zgn. typering toch zonder meer voor de reguliere methode? Wordt het geen tijd deze misleidende informatie aan de kaak te stellen? Naar mijn mening zou iedere 'reguliere' zich persoonlijk aangesproken moeten voelen!

De positie van de "underdog"

Is de in de eerste regels van deze bijdrage gesignaleerde opinie dat de alternatieven te weinig doen juist? Of probeert men zich zelf in de gunstige positie van underdog te manoeuvreren?

Dat laatste blijkt juist te zijn. Op het Symbiont congres wordt namens WVC opgemerkt dat er gewerkt wordt aan de registratie van alternatieve genezers. WVC is ook hier dus al aan het werk. Maar hoe zou zo'n registratie er gaan uitzien? Welke voorwaarden zijn er?

De 'alternatieven' voelen dat het tijd wordt iets aan de opleiding te doen. Men ziet in dat een opleiding aan de universiteiten de status enorm zou verhogen. En kennelijk werkt men in die richting. In het "Ontwerp Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 1990" (Hoop 1990) van de Ministers van Onderwijs & Wetenschappen en Landbouw & Visserij staat in het hoofdstuk Gezondheid over Alternatieve geneeskunde (pag. 161) o.m.: "Diverse instellingen hebben plannen (opleidingsinitiatieven (studierichtingen) op het terrein van de alternatieve geneeskunde) voor dergelijke opleidingen. Die roepen echter nogal wat practische en principiële bezwaren op, waarover ook de Nationale Raad voor de Volksgezondheid zich thans nog buigt". "Voordat het oordeel van WVC (daarover) bekend is zullen initiatieven van de instellingen niet worden gehonoreerd".

Het zou in hoge mate zijn te betreuren wanneer aan Nederlandse universiteiten structureel plaats wordt ingeruimd voor één of meer dan één schijnwetenschap(pen). Universiteiten zijn in Nederland de instelling waarbinnen wetenschappelijk onderwijs wordt gegeven en wetenschappelijk onderzoek wordt verricht. Het is mogelijk wetenschap op verschillende manieren te definiëren; een bekende definitie is, uitgaande van de beoefenaar van de wetenschap: De wetenschapsbeoefenaar tracht, binnen zijn wetenschapsgebied, de verschijnselen die worden waargenomen systematisch te beschrijven, te ordenen en te verklaren; hij is erop gericht nieuwe verschijnselen te kunnen voorspellen om zo o.m. die verschijnselen te kunnen beïnvloeden. Een belangrijk kenmerk van een wetenschap is het universele karakter van de onder vergelijkbare omstandigheden verkregen resultaten en de reproduceerbaarheid van die resultaten. Het is niet voldoende, als men een wetenschap beoefent, het bij waarnemen en eventueel ordenen te laten; de verklaring, het begrijpen is noodzakelijk.

Principieel standpunt noodzakelijk

Wanneer schijnwetenschappen proberen een plaats te krijgen binnen een wetenschappelijk bestel is er geen tijd voor emotionele reacties maar moet er een prin-

cipieel standpunt worden ingenomen. Wanneer alternatieve richtingen binnen de gezondheidszorg streven naar een plaats binnen de Faculteiten der Geneeskunde is het dus tijd een zeer principieel standpunt in te nemen: voor schijnwetenschappen *is* er geen plaats.

Gaat het bij de alternatieve richting om een schijnwetenschap? Het genoemde politieke manifest zegt het aldus: "De reguliere geneeskunde eist zogenaamde harde bewijzen" en dat men de "onderzoeksmethoden die in de alternatieve geneeswijzen niet zonder meer toepasbaar zijn" niet opgelegd wil krijgen. De alternatieve benadering moet men uiteraard toestaan onderzoek op eigen wijze te verrichten. Maar pas wanneer zulk specifiek voor de 'alternatieve methoden' opgezet onderzoek voldoet aan de criteria die voor wetenschappelijk onderzoek in het algemeen moeten gelden heeft men recht van spreken; vooralsnog moeten de alternatieven, omdat ze niet aan de criteria voldoen, als beoefenaar van een schijnwetenschap worden gekenmerkt.

Het is te hopen dat de universiteiten die om wille van de aantrekkelijkheid van de instelling voor potentiële studenten soms snel lijken toe te geven aan modieuze ontwikkelingen op "hun saeck letten".

H. TIMMERMAN

LEES MEE MET DRS. A.L. TERNEE

WVC-strategie en Cartesianisme

"Van overheidswege is er niet alleen een gedoogbeleid, maar ook een stimuleringsbeleid. Alternatieve geneeswijzen zullen daarom in volume kunnen groeien. ...... Opneming in de wetgeving (BIG) betekent op zich niet dat een alternatieve geneeswijze regulier wordt. De alternatieve stromingen gaan uit van principes die niet op natuurwetenschappelijke basis zijn geënt. Ook de Tweede Kamer meent dat je niet klakkeloos de Cartesiaanse werkelijkheid kunt loslaten op wat voor alternatieven juist als basis fungeert. Het parlement heeft zich uitgesproken voor effect-onderzoek, maar wèl met aangepaste onderzoekmethoden. De gezondheidsraad ontwikkelt daarvoor strategiën van onderzoek, waarvan het rapport deze zomer wordt verwacht".

Mr F.E. Boon, hoofd van de Hoofdafdeling Paramedische Beroepen en Opleidingen, Ministerie van WVC (Nieuwsblad Gezondheidszorg februari 1990).

Huisarts gevraagd

Van de kandidaat wordt verwacht dat hij/zij:
— ervaring heeft met EHBO en kleine chirurgie en alternatieve geneeswijzen *eerbiedigt.*

Advertentie van de gemeente Landsmeer (Volkskrant 17 februari 1990).

Koeterwaals

Acupunctuur wordt dikwijls toegepast als ondersteuning van homeopathische behandeling. Henriëtte van Schagen, arts voor homeopathie en acupunctuur te Haarlem: "Bij ernstige hoofdpijnklachten is er vaak sprake van een storing in de energie van de lever- of galblaasmeridiaan. Met acupunctuur kun je daar invloed op uitoefenen. Meestal merk je na twee of drie behandelingen al enig resultaat, maar bij hardnekkige klachten moet je toch een keer of acht terugkomen".

Voorlichtingsfolder "Gezonde Dinsdag", een uitgave van het Ziekenfonds (!) Noord-Holland-Noord (week 6, 1990).

Ontucht

De Arnhemse politie heeft woensdag een 31-jarige man uit die stad aangehouden op verdenking van ontucht. Hij zou als hypnotherapeut gedurende meerdere jaren ontucht hebben gepleegd met verschillende vrouwen. Tegen de Arnhemmer waren de afgelopen jaren al eerder aanklachten ingediend door vrouwen. Maar volgens de politie waren die aangiften zo vaag, dat op grond daarvan geen actie tegen hem kon worden ondernomen.

Volkskrant 23 november 1989.

Inaugurale rede

De proefkonijnen in de geneeskunde zijn niet de patiënten die aan gerandomizeerd onderzoek deelnemen, maar de patiënten die ongeëvalueerde diagnostische en therapeutische handelingen ondergaan.

Prof. dr. M.J.N.L. Keirse, openbare les, Leuven 18 mei 1989.

ALTERNATIEVE BRUTAALTJES

Frits Abrahams in NRC Handelsblad:

De alternatieve brutaaltjes krijgen steeds meer krediet bij de overheid, de verzekeraars en het grote publiek. Ze handelen in wind, maar wie hen kwakzalvers noemt — zoals de huisarts Van der Smagt deed in *Medisch Contact* — krijgt een berisping van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Een tegenstander van Van der Smagt, de natuurarts Linschoten, zei zaterdag (10 maart j.l.) op de Vara-radio dat juist de reguliere geneeskunde zich schuldig maakt aan kwakzalverij. Ze was voornamelijk goed voor gebroken benen, maar de rest moest ze maar aan de natuurgenezers overlaten. (Waarom zijn die toch zo slecht in gebroken benen?). Het Vara-publiek beloonde hem met een uitbundig applaus — leve het bijgeloof der kameraden.

VAN DER SMAGT: ALTERNATIEVE GENEESKUNST IS EEN GELOOF, GEEN WETENSCHAP

Ophef over een kritisch artikel in Medisch Contact; *mag een natuurarts knollen voor citroenen verkopen?*

Ook aan de landelijke pers is het conflict in de artsenwereld over de alternatieve artsen niet ontgaan. Het tegenwoordig zeer actieve Parool bracht op de voorpagina een bericht van Roelfien Sant "Kwakzalverij is in opmars onder Nederlandse medici", welk artikel op de derde bladzijde werd voortgezet onder de titel "Alternatieve geneeskunst is een geloof, geen wetenschap".

Wat is de voorgeschiedenis? Voor het artsenvakblad Medisch Contact schreef de heer C.P. van der Smagt, huisarts in De Bilt een kritisch artikel over alternatieve geneeswijzen. Dat werd op 21 oktober 1988 gepubliceerd. De heer Van der Smagt is sedert september vorig jaar bestuurslid van de Vereniging tegen de Kwakzalverij. In het artikel riep hij de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst (KNMG) op zich uit te spreken tegen de alternatieve geneeswijzen. Hij was van oordeel dat alternatieve artsen onder het mom van wetenschappelijkheid hun patiënten blootstellen aan onwetenschappelijke behandelmethoden, van misleiding en van het bevorderen van kwakzalverij. Van der Smagt sprak in het bedoelde artikel ook zijn verbazing uit over de tolerante houding van overheid, ziektekostenverzekeraars en collegae.

Van der Smagt vroeg zich voorts af of de alternatieve artsen nu worden gedreven door ordinair winstbejag of door edele motieven. Volgens een door hem in Utrecht gehouden enquête zijn de alternatieve consulten duur. De tarieven liggen gemiddeld 50 pct. hoger dan die bij een reguliere arts.

Een stroom van reacties

Op de publicatie van het artikel in Medisch Contact volgde een stroom van reacties. Zeer boos bleek de Utrechtse natuurarts Linschoten. Aan een discussie in Medisch Contact waagde hij zich evenwel niet. Met steun van de man, die wel de "goeroe" van de alternatieven is genoemd, de medische socioloog Aakster uit Dwingelo, diende Linschoten een klacht in wegens smaad bij de districtsraad van de KNMG. Deze verwierp het beroep. De raad vond dat het blad Medisch Contact een forum is voor discussie tussen artsen. Een forum waarin artsen meningen mogen ventileren. Maar de Utrechtse natuurarts ging in hoger beroep van deze uitspraak. En de Raad van Beroep was van oordeel dat Van der Smagt "nodeloos grievende bewoordingen" had gebruikt. Hij zou zich niet hebben gehouden aan artikel 44 van de gedragsregels van de KNMG. Volgens dat artikel 44 moet een arts zich onthouden van het uiten van kritiek op collegae zowel in het openbaar als ten overstaan van patiënten.

Van der Smagt kreeg een waarschuwing en moest een brief ondertekenen waarin o.a. stond dat hij zich ongenuanceerd had uitgelaten. Die brief werd onlangs in Medisch Contact afgedrukt. Op deze brief reageerden zowel dokter Van der Smagt zelf als de hoofdredacteur van Medisch Contact, dr. C. Spreeuwenberg. Van der Smagt zegde zijn lidmaatschap van de KNMG op.

De waardigheid in het geding

Tegenover Het Parool verklaarde dokter Van der Smagt over de waarschuwing en de brief die hij moest ondertekenen: "Nee, ik vind niet dat ik door een natuurgenezer waar ik zo voor heb gewaarschuwd, onderuit ben gehaald. Ik word er van beschuldigd onbehoorlijke woorden te hebben gebruikt. Ik had liever gehad dat de KNMG inhoudelijk (spatiëring van ons, red. AtdK) op mijn stuk was ingegaan". Van der Smagt vindt het gegeven uit een recente enquête dat zestig procent van de huisartsen in ons land niet afwijzend staat tegenover het voorschrijven van homeopathische middelen een gevaarlijke ontwikkeling. Alternatieve geneeskunst is een geloof, geen wetenschap.

Van der Smagt liep al jaren rond met het plan om tegen de alternatieve geneeswijzen een artikel te schrijven om aan te tonen dat die schadelijk zijn voor de volksgezondheid. "Er gebeurde toen iets dat de emmer deed overlopen. Toen is dat stuk er uit gekomen. Blijkbaar, zo vervolgde Van der Smagt in zijn gesprek met Roelfien Sant van Het Parool, is de KNMG van oordeel dat degene die zijn patiënten knollen voor citroenen verkoopt, geen afbreuk doet aan de waardigheid van de medische stand, en dat hij die dat in scherpe bewoordingen veroordeelt, dat wèl doet".

Passiviteit van de KNMG

Van der Smagt: "Alsof die waardigheid meer wordt bepaald door de wijze waarop medici met elkaar omgaan dan door de manier waarop ze inhoud geven aan hun beroepstaak. Dit cynisme past bij de passiviteit van de KNMG die zonder tegenstand te bieden toeziet hoe de Nederlandsche gezondheidszorg afglijdt naar een niveau waarop mode en commercie de norm bepalen".

De voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, de heer C.N.M. Renckens publiceerde in dezelfde brievenrubriek van Medisch Contact waarin de "zelfbeschuldiging" van Van der Smagt voorkwam een bijdrage waarin hij signaleert dat na het artikel van 21 oktober 1988 de natuurarts Linschoten niet de discussie aanging maar meende een klacht te moeten indienen. Met als gevolg dat tenslotte Van der Smagt een waarschuwing kreeg en zijn lidmaatschap van de standsorganisatie opzegde.

Renckens in Medisch Contact: "Een zeer betreurenswaardige gang van zaken; als artsen onderling, in hun eigen verenigingsorgaan niet meer vrijmoedig

kunnen schrijven of discussiëren over relevante zaken, dan kan Medisch Contact beter worden opgeheven. Anders wordt het als er beledigingen worden geuit of als er andere onwelvoegelijkheden worden gedebiteerd maar daarvan was hier geen sprake". En hij besloot: "Collega Van der Smagt is een goed arts, een voortreffelijk KNMG-lid. Hij moet voor onze organisatie behouden blijven!".

De eindredacteur van Medisch Contact, Te Velde, noemde de affaire een zaak tussen de KNMG en Van der Smagt. "Ons blad heeft een forumfunctie. Die kunnen we alleen vervullen als men vrij zijn mening kan ventileren".

Hoofdredacteur Spreeuwenberg is van oordeel dat Van der Smagt met zijn artikel niet over de schreef ging. Hij schreef een commentaar in Medisch Contact waarin hij er zijn verbazing over uitsprak dat de klacht van de natuurarts niet gericht was of mede gericht was tegen Medisch Contact. De hoofdredacteur was immers verantwoordelijk voor de plaatsing van het artikel. Hij vond het artikel een zinvolle bijdrage tot de discussie. Van der Smagt heeft op scherpe wijze onder woorden gebracht wat door vele collegae in de wandelgangen wordt gezegd, aldus Spreeuwenberg in zijn commentaar. Hij vroeg zich ook af of het artikel 44 van de gedragsregels voor artsen niet moet worden geschrapt.

Zelfbeschuldiging absurd genoemd

De reacties zijn niet uitgebleven — gelukkig. In een later nummer van Medisch Contact vulden brieven van collegae vele bladzijden. De briefschrijvers vonden de zelfbeschuldiging waartoe dokter Van der Smagt werd gedwongen thuishorend bij de totalitaire systemen die tot voor kort in Oost-Europa waren te vinden. Verontwaardigde collegae van de veroordeelde huisarts gebruikten hierover de termen als "beschamend", "stuitend", "schizofreen", "absurd", "verbijsterend", "anachronistisch". Vijf artsen zegden uit verontwaardiging hun lidmaatschap van de KNMG op.

WAT ZE OOK BEDENKEN — ZE ZIJN DE KNMG EVEN LIEF

De KNMG vertegenwoordigt in ons land de meerderheid van de artsen. Zij heeft een dubbele verantwoordelijkheid: enerzijds bevordering der geneeskunst, anderzijds beroepsbelangenbehartiging. In die eerste kwaliteit formuleert zij bijvoorbeeld standpunten over allerlei hoogst gewichtige zaken als euthanasie, grenzen aan de groei, patiëntenrechten, kwaliteitsbeleid, organisatie van de gezondheidszorg enz.

Met betrekking tot de belangenbehartiging onderhandelen en regelen haar onderafdelingen (LHV, LSV, LAD en LSVAG) zaken als opleidingseisen, registratie en tariefsonderhandelingen.

Over de alternatieve geneeskunde wenst de KNMG geen duidelijk standpunt in te nemen. Hoewel de (K)NMG in de vorige eeuw werd opgericht met als voornaamste doelstelling uniformering en academisering van de uitoefening der geneeskunde (en dit doel bereikte met de totstandkoming van de wet op de uitoefening der geneeskunst van Thorbecke in 1865), heeft zij deze doelstelling thans duidelijk verlaten. Allerlei alternatieve methoden krijgen, althans indien toegepast door artsen, van de KNMG het voordeel van de twijfel. Oproepen door individuele leden aan het hoofdbestuur van de KNMG om afstand te nemen van de modieuze en onwetenschappelijke alternatieve "geneeskunde" blijven onbeantwoord. In de laatste jaren hebben briefschrijvers als Franssen, ondergetekende en Van der Smagt nooit een ondubbelzinnige uitspraak gekregen. Hoogstens kon Van Berkestein, secretaris-generaal van de KNMG, met enige moeite zijn afkeuring van de zogenaamde Moerman-methode uit de pen krijgen.

Als dus dezelfde van Berkestein over een groep alternatieve artsen het woord "misleidend" in de mond neemt dan is er iets heel bijzonders aan de hand. Deze beschuldiging van "misleidend" uitte de secretaris-generaal enkele maanden geleden naar aanleiding van berichten dat de pas opgerichte homeopathische specialistenvereniging (HSV) een officiële registratie van homeopathische artsen gaat invoeren. Van Berkestein zei er over (Algemeen Dagblad 7 november 1989): "Er bestaat helemaal geen officiële registratie voor homeopathische artsen. Ik noem het pure misleiding. Ook het woord "specialist" in de naam is uiterst dubieus. Er bestaat namelijk geen overheidserkenning voor de benaming homeopathisch specialist." De HSV (50 leden volgens woordvoerdster mevrouw E. de Lange) is niet aangesloten bij de koepelorganisatie AAG en de secretaris van de AAG, de homeopaat Van der Marel, deelde mee dat "de AAG al vier jaar alle alternatieve artsen registreert. De HSV is opgericht door een gefrustreerd bestuurslid van een van onze verenigingen en hun voornemen slaat nergens op."

De homeopathen ruziën dus nog wel even door. Wat Van Berkestein niet vermeldde is dat het hoofdbestuur van de KNMG thans studeert op een rapport van een commissie die een verslag uitbracht over de wenselijkheid om te komen tot een officiële registratie van alternatieve artsen. Dit rapport bevatte drie minderheidsadviezen. Het eerste advies (afkomstig van de AAG): registratie ineens van het hele "zittende veld" en daarna via nader te bepalen toelatingseisen. Het tweede advies (van — helaas — de LHV): voorlopige registratie van alternatieve artsen en later kijken naar opleidings- en toelatingseisen. Het derde advies (van de LSV): geen enkele vorm van registratie voordat het nut van alternatieve geneeswijzen wetenschappelijk bewezen is.

Wij wachten angstig af wat het KNMG-bestuur hier gaat beslissen. Er is ruimte voor bezorgdheid. Alle artsen, wat ze ook bedenken of beweren, lijken de KNMG immers even lief.

C.R.

Actieblad

JUNI 1990
101STE JAARGANG, NR. 3

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam *Verschijnt 5 x per jaar*

HOOG DE VAAN VAN DE REGULIERE GENEESKUNDE!

In "Verband", het maandblad van de studenten van de medische faculteit van de Universiteit van Amsterdam, stond in maart 1990 een stuk van Saskia Roeleveld, lid van de Werkgroep "Andere geneeswijzen".
De titel luidde: "Alternatieve Geneeswijzen: nonsens of noodzaak?".
De auteur verdedigde de alternatieve geneeswijzen met de gebruikelijke argumenten en verwees in haar literatuuropgaven naar de Taoïst Kapra en de homeopaat Vithoulkas. Ze verweet in haar stuk de Vereniging tegen de Kwakzalverij een "ongenuanceerde en aanmatigende visie".
Op uitnodiging van de redactie van "Verband" schreef de voorzitter een reactie die in het meinummer van "Verband" werd opgenomen. Omdat het wellicht ook voor onze leden interessant is drukken wij dit "herderlijk schrijven" onder de titel "Hoog de vaan van de reguliere geneeskunde" hierbij af:

Het is het voorrecht van studenten opvattingen te huldigen c.q. te onderzoeken die afwijken van opvattingen die gangbaar zijn bij de oudere generatie. De student die, gezien zijn maatschappelijke positie, aan deze afwijkende opvattingen niet direct praktische consequenties hoeft te verbinden heeft, mede daardoor, intellectueel een grote vrijheid. Het is leerzaam en kan voor het leven verrijkend zijn als men in deze levensfase met vallen en opstaan toegroeit naar een eigen, zelfgekozen positiebepaling met betrekking tot levensbeschouwing, politieke opvattingen, persoonlijke ambities etc. etc.

Bij deze speurtocht naar zin en waarheid, waartoe een universitaire omgeving behoort te inspireren, is het geoorloofd (tijdelijk) extreme en onzinnige standpunten in te nemen, niet beperkt door conventies en zelfs niet door morele maatstaven. Deze opvattingen kunnen worden toevertrouwd aan dagboeken, ze behoren te worden bediscussieerd met leeftijdsgenoten in diepzinnige gesprekken binnen de veiligheid van dispuut, jaarclub, vriendenkring of desnoods binnen een Werkgroep Andere Geneeswijzen. Het komt dan op den duur meestal wel goed, ondanks en toch ook dankzij die academische vrijheid. Tot zover is er niets aan de hand.

Onbekookte opvattingen

Anders wordt het als afwijkende en duidelijk onbekookte opvattingen op schrift worden gesteld en in gedrukte vorm worden verspreid. Iemand die de domheid of zo men wil de moed heeft gehad om met een dergelijke onrijpe visie naar buiten te komen is Saskia Roeleveld, 3e jaars studente medicijnen, die in Verband no. 3 (1990) een stuk schreef onder de titel: "Alternatieve geneeswijzen: nonsens of noodzaak?". Omdat mijn eigen derde studiejaar inmiddels vijfentwintig jaar achter mij ligt stuit een discussie voluit met een zoveel jongere en minder ervaren opponent mij intuïtief tegen de borst. Normaliter zouden de immature ideeën van Saskia Roeleveld mij immers slechts vertederd hebben. Nu deze ideeën echter in gedrukte vorm verschenen zijn en vooral omdat er in haar betoog ook nog kritiek wordt uitgeoefend op de Vereniging tegen de Kwakzalverij, waarvan ik het voorzitterschap bekleed, nu meen ik toch dat een reactie gewenst is. Ik zal haar argumentatie daarbij zo serieus mogelijk nemen, maar dit betekent tegelijkertijd dat ik niet zachtzinnig kan zijn. Het zij mij niet ten kwade geduid.

Verzameling kleine bolletjes

Daar gaan we. Volgens Roeleveld bedient de reguliere geneeskunde zich van een bepaald en volgens haar te beperkt "paradigma". Kenmerkend voor dit paradigma zouden dan zijn: de logica van Aristoteles (?), het Newtoniaans model en een eenzijdige gerichtheid op het lichaam, dat gezien zou worden als een verzameling kleine bolletjes. Daarbij zijn die reguliere medici dan ook nog zo stom dat zij de inzichten van de relativiteitstheorie nog niet eens geïncorporeerd hebben in hun geneeskunde. Deze analyse van de reguliere geneeskunde is niet eens meer caricaturaal, het is eenvoudig onzin. Met Aristoteles en Newton heeft een medicus niets te maken. Zijn geneeskunde berust op wetenschap. En wetenschap bestaat uit zorgvuldig, empirisch onderzoek van de werkelijkheid en het vervolgens of er aan voorafgaand formuleren van logische en toetsbare theorieën.

Het is deze onvoorwaardelijke eis van wetenschappelijkheid die de reguliere geneeskunde stelt aan behandelmethoden die solliciteren naar erkenning. Het zich in dit verband beroepen op andere paradigma's is vulgair misbruik van dit overigens vage begrip. Het dient slechts om een pseudo-filosofisch rookgordijn op te trekken en eindigt steevast met de

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres: Bergse Dorpsstraat 101
3054 GC Rotterdam; tel 010-4187149

BESTUUR:
Voorzitter: C.N.M. Renckens, Hoorn
Secretaris: I.A. van de Graaff, Rotterdam
Penningmeester: dr. H.A.M. Voorbij, Zwolle
Leden: D. Uitterdijk, Medemblik
mr. Th. Douma, Haarlem
C.P. van der Smagt, de Bilt
prof. dr. H. Timmerman, Voorschoten
Adviserende leden:
S. Lelie, Middelburg
prof. dr. F.A. Nelemans, Duivendrecht
Postgiro van de Vereniging: **32237** ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Zwolle.
De **contributie** bedraagt thans minimaal *f* 40; voor studenten en leerlingverpleegkundigen *f* 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal *f* 100.

conclusie dat alternatieve behandelmethoden anders (in de praktijk minder streng) getoetst moeten worden als in de reguliere geneeskunde gebruikelijk is. Het is ook de centrale opvatting van de Vereniging tegen de Kwakzalverij dat compromissen met betrekking tot "toelatingseisen" voor nieuwe of onorthodoxe behandelmethoden echter absoluut uit den boze zijn. Versoepelt men deze eisen wel dan zullen kwakzalverij en alternatieve geneeswijzen infiltreren binnen de geneeskunde, waardoor willekeur gaat heersen boven wetenschap en waardoor de intellectuele status en geloofwaardigheid van de medische wetenschap ernstig worden ondermijnd.

Ook dat klopt niet

Ook dat verhaal van de kleine bolletjes klopt natuurlijk niet. Ik verzeker de schrijfster dat ik nog nimmer een anamnese heb afgenomen van een verzameling kleine bolletjes!

Voor de volledigheid zij Roeleveld ook nog gecorrigeerd met betrekking tot het verzuimde gebruik van de relativiteitstheorie in de geneeskunde (die zij later nog aanwendt om de onzin van de homeopathische sub-Avogadro verdunningen te verdedigen, het gaat dan om het subtiele energieveld van de patiënt. Maar patiënten hebben helemaal geen subtiele energievelden, beste Saskia). De relativiteitstheorie heeft voor de menselijke biologie geen betekenis omdat de wetmatigheden die zij beschrijft gebonden zijn aan snelheden en temperaturen waarbij geen leven mogelijk is!

Met betrekking tot de "werkelijk serieuze en filosofisch onderlegde stromingen" (in Roeleveld's woorden) zoals homeopathie, acupunctuur, antroposofische geneeskunde en Ajur Vedische geneeskunde wil ik tenslotte, zeer kort, de opvattingen van de Vereniging tegen de Kwakzalverij dienaangaande samenvatten.

18e Eeuwse waterhandel

Over de homeopathie, die 18e eeuwse waterhandel, schreef de oprichter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, de arts G. Bruinsma, reeds in 1885: "Wij beschouwen de homeopathie als eene ontzaglijke dwaling op genees- en natuurkundig gebied. Haar beginsel mist zoo geheel en al elken wetenschappelijken steun, hare methode van onderzoek en zoogenaamde ervaringsleer zijn zoo bij uitstek subjectief en zijn noodwendig de oorzaak van zooveel misgrepen en onzin, dat het waarlijk verwondering verdient hoe dit stelsel zich bijna eene eeuw heeft kunnen staande houden" (Maandblad tegen de Kwakzalverij, 5e jaargang, februari 1885).

Over acupunctuur merkte Mann in 1973 terecht op: "It has been suggested that one of the main achievements of the Chinese acupuncturists has been their discovery of so many sites at which a needle can be safely inserted" (Lancet 1973; ii; 57-60).

Rudolf Steiners leer

Antroposofische geneeskunde kenmerkt zich door homeopathie (zie boven), geloof in reïncarnatie, kruidenbehandeling (ook bij kanker), afkeer van televisie, bezwaren tegen sommige vaccinaties en kunstzinnige therapie. Het vergt de hulp van psychologen en godsdienstsociologen om te verklaren waarom universitair opgeleide artsen de vreemde en niet altijd zo fraaie opvattingen van Rudolf Steiner in hun geneeskunde menen te moeten toepassen.

De Ajur Vedische geneeskunde is een primitieve, voorwetenschappelijke geneeskunde zonder bruikbare diagnostische methoden en zonder een plausibele ziekteleer, die voornamelijk gebruik maakt van kruiden.

Kruidentherapie is obsoleet geworden sinds de chemie het ons mogelijk heeft gemaakt uit geneeskrachtige planten de werkzame stoffen te isoleren en in exact doseerbare vorm als geneesmiddel te produceren.

Er is natuurlijk nog zo veel meer te zeggen. De holistische pretenties van de alternatieve geneeskunst, de nog geringe maar verfoeilijke infiltratie van alternatieve geneeswijzen binnen de universiteit (homeopathie onderwijs aan de V.U., acupunctuur onderwijs aan de Groninger subfaculteit, een antroposofische docent filosofie der geneeskunde aan de Erasmus Universiteit en een iriscopie-professor in Maastricht), dwalingen ook van parlementariërs en WVC met betrekking tot de erkenning van alternatieve geneeskunde: dat alles en veel meer komt ter sprake in het "Actieblad tegen de kwakzalverij", het ledenorgaan van de V.td.K. (lidmaatschap voor studenten *f* 10,— per jaar). De ervaring heeft geleerd dat regelmatige lezing van dit orgaan bij meer dan 90% van de lezers een volledige immuniteit bewerkstelligt tegen de ver-

lokkingen van de zgn. alternatieve geneeskunde. Bij medisch studenten ligt dit percentage zelfs nog aanzienlijk hoger. Ook Saskia Roeleveld moet met regelmatige lezing van dit orgaan weer op het rechte pad te brengen zijn. Ze zal dan ophouden te zijn als degene die op de vraag "Gelooft u in astrologie?" onverstoorbaar antwoordde: "Ik geloof in alle wetenschappen".

C.N.M. Renckens, voorzitter
Vereniging tegen de Kwakzalverij

●*Literatuur*

G.J. Mellenbergh. "Wetenschapsopvattingen en alternatieve geneeswijzen". Medisch Contact 51/52. Pag. 1629 (1982).

C.P. van der Smagt. "Nog eens alternatieve geneeswijzen; een pleidooi tegen". Medisch Contact 42. Pag. 1281 (1988).

VASOLASTINE: GEEN WERKZAAMHEID IN DIERPROEVEN

Kortgeleden verscheen een tweede rapport over het onderzoek door het Rijks Instituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiene (RIVM) over de werkzaamheid van Vasolastine bij konijnen.

Zoals vermeld in dit blad (januari 1990) ontstaan bij konijnen vaatafwijkingen die overeenkomen met het beeld van atherosclerose bij de mens, als de konijnen eerst zes maanden een cholesterolrijk dieet krijgen, en daarna het gewone (cholesterolarme) standaarddieet.

In de eerste fase van het onderzoek door het RIVM kregen twee groepen konijnen vanaf de vierde maand dagelijks een lage of een hoge dosis Vasolastine; een derde groep diende als controle. Aan het eind van de zes maanden werden atherosclerotische afwijkingen gevonden in de aorta en in de kransslagaders, en hierbij werd geen verschil gevonden dat mocht worden toegeschreven aan de behandeling met Vasolastine. Vasolastine had ook geen invloed op de verhoging van de cholesterolconcentratie van het serum.

Het tweede rapport beschrijft een vervolgonderzoek, waarin konijnen zes maanden op een cholesterolrijk dieet acht maanden lang het normale standaarddieet kregen. Opnieuw kregen twee groepen konijnen dagelijks een lage of een hoge dosis Vasolastine ingespoten, nu in de laatste drie maanden van het 14 maanden durende onderzoek. Het bloed van de konijnen werd gedurende de hele periode om de zes weken onderzocht.

In de eerste zes maanden steeg de serum cholesterolconcentratie aanzienlijk, in de daaropvolgende drie maanden daalde hij tot het uitgangsniveau. Toediening van Vasolastine had hierop geen invloed.

Vaatafwijkingen – geen verschil

Aan het eind van de 14 maanden werd bij veel konijnen bindweefselvorming gezien in de atherosclerotische plaques in aorta en kransslagaders, die ook gevonden was in het eerste onderzoek. Deze bindweefselvorming, die moeilijk of niet omkeerbaar is, maakt de gelijkenis met atherosclerotische veranderingen bij de mens heel groot. In de aorta werd iets minder bindweefselvorming gevonden bij de konijnen die waren behandeld met Vasolastine, maar het verschil mag aan het toeval worden toegeschreven. Ten aanzien van bindweefselvorming in de kransslagaders werd geen enkel verschil tussen de met Vasolastine behandelde en de controledieren gevonden.

Evenmin had behandeling met Vasolastine enige invloed op de degeneratieve verschijnselen in de lever, die bij sommige konijnen werden gevonden (als gevolg van de toxische werking van cholesterol). Hetzelfde geldt voor de atherosclerotische afwijkingen in de vaten van lever, nieren, longen en milt, voor het bloedbeeld, en voor de reactie van de bloedvaten in de nier op vaatverwijdende en vaatvernauwende stoffen.

Voorzover bekend was dit onderzoek door het RIVM het eerste, waarin de invloed van Vasolastine bij dieren werd onderzocht op de ontwikkeling van degeneratieve vaatafwijkingen die ook wat betreft de vorming van bindweefsel nauw overeenkomen met atherosklerose bij de mens. Ook dit onderzoek, verricht onder zorgvuldig gecontroleerde omstandigheden, leverde dus geen enkele ondersteuning op voor de aanprijzing van Vasolastine als geneesmiddel bij atherosclerose.

Dit tweede rapport (nummer 318512003) is evenals het eerste (318512001) verkrijgbaar bij het RIVM.

J. VAN NOORDWIJK

BRIEF AAN STAATSSECRETARIS OVER VASOLASTINE

De voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij richtte op 30 maart j.l. de volgende brief aan drs. H.J. Simons, staatssecretaris voor Volksgezondheid:

Het is inmiddels tien jaar geleden dat de toenmalige voorzitter van onze vereniging zich richtte tot uw voorganger uit die periode, om het verenigingsstandpunt met betrekking tot Vasolastine kenbaar te maken. De Vereniging sloot zich toen volledig aan bij het oordeel van het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen dat registratie van dit product destijds weigerde. Tegen onze zin en tegen de opvattingen van allen die een rationeel geneesmiddelenbeleid voorstaan werd indertijd via een Koninklijk Besluit Vasolastine binnen het verstrekkingenpakket van de ziekenfondsen gebracht. De staatsssecretaris stond in die periode onder druk vanuit het parlement, vanuit de patiëntenvereniging en van VARA's ombudsman Frits Bom.

Nu EG-normen binnenkort een eind zullen maken aan het curiosum van de Vasolastine-verstrekking roeren zich opnieuw dezelfde opposanten. Terwijl recent nog weer eens werd bevestigd door een zorgvuldig onderzoek op een beproefd diermodel, uitgevoerd door het RIVM, dat de invloed van Vasolastine op vaatafwijkingen nihil is worden opnieuw kamer-

vragen gesteld waarin aan Vasolastine een specifieke werking bij hartpatiënten wordt toegeschreven. Wij willen u er ten overvloede nog eens op wijzen dat er van een dergelijk effect totaal geen sprake is en verzoeken u dringend om, zoals reeds voorzien, per 1 mei a.s. of zoveel eerder als mogelijk is dit kwakzalversmiddel uit de handel te nemen. In het kader van een zorgvuldige aanwending van beperkte financiële middelen en een bevordering van rationele farmacotherapie achten wij een andere beslissing in feite onmogelijk.

Niet uit de handel!...

Tot zover de brief van 30 maart j.l. Inmiddels is bekend geworden dat de staatssecretaris heeft besloten Vasolastine niet per 22 mei 1990 uit de handel te nemen. Hoewel deze beslissingen nu gemakkelijker dan ooit zou zijn geweest (EG-normen en de in ons blad door prof. Van Noordwijk gepubliceerde bevindingen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, RIVM) blijkt ook deze staatssecretaris (hij is doctorandus in de sociologie) even welwillend te staan ten opzichte van de alternatieve hocuspocus als zijn voorgangers Dees, Van der Reijden en Veder-Smit. De man, die een krachtige stellingname niet schuwde in de discussies over leeftijdsgrens van harttransplantaties lijkt, eenmaal geconfronteerd met verdedigers van alternatieve behandelmethoden plotseling een ruggegraat te hebben als een tuinslang. Wij nomineren Simons bij dezen als candidaat voor de dr. Vogelprijs!

KWAKZALVEN (2)

In een uitgebreide reaktie op mijn stuk over het Holistic Healing Center in de Universiteitskrant in Groningen (zie Actieblad tegen de Kwakzalverij van januari j.l.) schreef een medicijnstudent mij dat ik hem pijn had gedaan. Hij vond het stukje "niet positief" en voorts was hij de mening toegedaan dat het in de reguliere geneeskunde ook niet allemaal koek en ei was. Zijdelings verwees hij naar de bekende experimenten van Benveniste, die naar zijn idee al te "gemakkelijk terzijde waren geschoven".

Tenslotte raadde hij aan me te wenden tot de "Werkgroep Andere Geneeswijzen" die aan de Rijks Universiteit Groningen schijnt te bestaan.

Het wonderbaarlijke verschijnsel dat er medicijnenstudenten zijn die men pijn kan doen met een spottend stukje over alternatieve geneeswijzen moet terug te voeren zijn op de wijze waarp de studie in de geneeskunde is ingericht. Zoals bekend doet deze studie een zware aanslag op het geheugen maar ontbeert iedere aandacht voor het eigene van wetenschappelijk denken. Vakken als filosofie, logica, methodologie en wijzen van onderzoek schitteren door afwezigheid. Het resultaat van deze stand van zaken is dat er afgestudeerde artsen bestaan, academici, mensen met een zogenaamde wetenschappelijke opleiding die geloven in de atavistische achttiende eeuwse theorieën van Hahnemann over de genezende kracht van oneindige verdunningen, zogenaamde homeopathische artsen. Of zelfs artsen die na een kursus met overtuiging de oosterse naaldvakken gaan beoefenen en zich arts, acupuncturist noemen. Ik ken zelfs afgestudeerde dokters die geloven in de helende kracht van edelstenen en huisartsen die koperen armbanden verkopen als remedie tegen alle kwalen.

Zolang de studie in de geneeskunde nog aan de universiteit verbonden is zal ik over deze uitwassen niet "positief" schrijven. Integendeel. Naar mijn idee is er sprake van een een godgeklaagde situatie, die zijn oorsprong vindt in de medische opleiding, waar men de studenten wel verplicht in lijken te snijden, maar gemakshalve iedere aanzet tot wetenschappelijk denken overslaat. Zelfs een vak als statistiek komt zo onvoldoende aan de orde dat men vrijwel alle meningen van artsen over preventie en het belang van risicofactoren voor de gezondheid ongezien naar de schroothoop kan verwijzen.

Het hiateuze karakter van de opleiding laat ook zijn sporen na in de brief van de pijnlijk getroffen medische student. Denkfout wordt op denkfout gestapeld. Spotten met het alternatieve circuit zou kritiekloze omarming van de reguliere geneeskunde impliceren. Het lijkt overbodig de onzin van zo'n redenatie aan te tonen, maar ik vrees dat het toch nodig is. Wanneer ik stel dat het godgeklaagd is dat er Moermanartsen zijn die ten dode opgeschreven kankerpatienten voor fikse bedragen veroordelen tot een soort dieet, gebaseerd op proeven met duiven betekent dat niet dat ik onder de indruk ben van de vorderingen van de reguliere geneeskunde in haar strijd tegen de kanker. Ik ben daarvan niet onder de indruk.

Wanneer ik stel dat het krankzinnig is dat er artsen zijn die de ideeën van een oude racist als Steiner voor het evangelie houden en zich antroposofische arts noemen, betekent dat niet dat ik onkundig ben van het feit dat de Nederlandse bevolking op grote schaal vergiftigd wordt met overbodige en schadelijke reguliere medicijnen.

Een beetje wetenschapper richt hetzelfde kritische oog op de heilzame werking van het gebed, de handoplegging en de peniciline.

PETER BÜGEL

(Kwakzalven 2 werd, evenals de eerste aflevering, die men heeft kunnen lezen in het Actieblad tegen de Kwakzalverij van januari 1990 ontleend aan de Groninger Universiteitskrant, Red.)

ELECTRO-ACUPUNCTUUR; ECHT OF PSEUDO?

(Ingezonden)

Enige tijd geleden kreeg ik een artikel in handen uit het tijdschrift van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, getiteld: "Toen de Duitse Arts R. Voll zijn hoofd lelijk stootte".

Het artikel gaat over de electro-acupunctuur volgens Voll en probeert de electro-acupunctuur belachelijk te maken. Het stuk is onzakelijk en de auteur geeft

blijk geen basiskennis te bezitten van enige kennis van het onderwerp, maar ook niet van physiologische verhoudingen in het lichaam. Dan gaat het artikel verder met het bekende stokpaardje van de goed betaalde consulten, waarbij de auteur misschien hoopt, dat dit ook een reden zal zijn het systeem af te keuren. Echter de informatie is ergens verkregen, maar klopt niet.

De Nederlandse Artsen Acupunctuur Vereniging heeft tot verleden jaar een consultprijs aangehouden van *f* 75,— per uur en zal dit nu aanpassen aan het uurhonorarium van de huisarts.

Deze stemmingmakerij is onjuist, misleidend en vals. Daarna volgt het onderzoek van Klein Breteler van de Universiteit van Leiden. Vervelend is echter voor de auteur van het artikel, dat deze onderzoeks-manipulaties uithaalt met het meetinstrument, die voor de diagnostiek met dit systeem nooit worden gedaan en dat de auteur, door gebrek aan kennis, dit niet opmerkt.

Het hele onderzoeksproject is een verzameling van vreemde manipulaties en daaruit vastgestelde verkeerde conclusies. Nu is dit nog daar aan toe, maar er wordt niet teruggedeinsd om de goede naam van enkele tandartsen, Bong en Neelissen, te bezoedelen.

Het stuk is, zoals het nu is opgesteld, misleidend. Schijnbaar (!) is de auteur van het artikel niet in staat onderscheid te maken in wat juist en onjuist is en wijst alles, wat niet universitair is, af.

Deze ongenuanceerde manier van benaderen heeft al vele jaren de weg vrijgemaakt voor de leek in de geneeskunde. Want wat is nu het effect van dit soort artikelen?

In de eerste plaats wordt een groep artsen en ook wel artsenorganisaties kopschuw gemaakt voor de alternatieve geneeskunde. Dit heeft ten gevolge, dat men deze materie links laat liggen, wat de niet-artsen-groeperingen in de afgelopen 20 jaar zeer goede mogelijkheden heeft geboden om hun positie steeds beter te consolideren.

Dit heeft er toe geleid, dat dit nu een factor van betekenis is geworden, waar politiek-den Haag rekening mee houdt. Met dit ongenuanceerde geschrijf is "de Vereniging tegen de kwakzalverij" geworden tot "de vereniging ter bevordering van de kwakzalverij".

IJmuiden C. VAN DER MOLEN, Arts

● *Op drijfzand gebouwd*

Reactie van het bestuur:
In het artikel waartegen de arts-acupuncturist Van der Molen zich richt, wordt het officiële standpunt van de Vereniging tegen de Kwakzalverij over de electro-acupunctuur (EAV) weergegeven. Dit standpunt luidt dat de EAV een vorm van pseudodiagnostiek is, die als een typische vorm van medische kwakzalverij moet worden beschouwd. De detailkritiek van Van der Molen op Klein Bretelers onderzoek ten spijt blijft het zonneklaar dat de EAV met zijn mixage van drie nutteloze systemen volledig op drijfzand is gebouwd. De acupunctuur is een voorchristelijke, op mythologie gebaseerde, volksgeneeskunde, die alleen nog voor cultureel antropologen interessant is.

De anatomische speculaties van de oude Chinezen blijken niet te kloppen met de feitelijke bouw van het menselijk lichaam: meridianen en acupunctuurpunten bestaan eenvoudig niet. De tweede pijler van de EAV: meting van de electrische huidweerstand heeft bij de diagnostiek van ziekten geen enkele betekenis. Het is hoogstens een storende factor bij nuttige vormen van diagnostiek als electrocardiografie, electro-encephalografie, e.d. De EAV lijkt overigens in de verte op deze vormen van diagnostiek en wekt daardoor bij de argeloze patiënt vaak de indruk dat er iets serieus gebeurt.

Het derde element van de EAV, de nosodentherapie, is al helemaal geen woord waardig: een onzinnige en onsmakelijke verbastering van de homeopathie, dat 19e eeuwse stelsel dat hier en daar nog altijd als een lithopaedion (versteende vrucht) in de geneeskunde blijft voortbestaan.

De slotalinea's van Van der Molens brief over de plaats van de leek in de alternatieve geneeskunde vragen ook om commentaar: Naar onze opvatting is het een arts eerder aan te rekenen dat hij, ondanks zijn universitaire opleiding, geloof hecht aan pseudo-wetenschap dan dat dit verwijtbaar is aan de lagergeschoolden. Het kruidenboertje uit Staphorst heeft geen idee van placebo-effecten en van begrippen als specificiteit, sensitiviteit, etc.: hem zij veel vergeven. De artsen echter die blijk geven deze begrippen volledig te kunnen negeren en daarmee ontrouw zijn aan essentiële principes van hun beroep verdienen krachtiger bestrijding dan welke leek-kwakzalver dan ook!

STUUR UW PASFOTO EN...

De heer Favié, apotheker te Opmeer, schreef ons over een vorm van kwakzalverij die in zijn regio snel in populariteit toeneemt. Het betreft hier de zogenaamde pasfotodiagnose. Patiënten sturen hun pasfoto, vergezeld van *f* 50,00, naar een zogenaamde natuurgenezer. Deze retourneert hierop een recept met een homeopathisch middel. Deze recepten bevatten receptuur van de firma Reckeweg, een Duitse homeopathische fabriek, en vertonen onderling slechts weinig verschillen. Na een mede-ondertekening door de plaatselijke huisarts, die dit natuurlijk maar moeilijk kan weigeren, worden de kosten van deze behandelwijze volledig vergoed door het ziekenfonds Noord-Holland-Noord!

ACUPUNCTUUR OP AFSTAND

Acupunctuur toegepast op foto's? Ook dat is een aardige broodwinning. In Keulen houdt ene Erika Kindereit er zich mee bezig. Stuur een foto van de

patiënt, geef het lichaamsdeel aan waarin de ziekte *zich openbaart en zij prikt er een paar naalden in.* "Ik heb mijn bio-energie overgedragen", verklaart zij over deze prikkerij. Een vrouw met een hersentumor uit de omgeving van Keulen had geen baat bij deze vorm van acupunctuur. Met haar man reisde zij naar Erika voor een consult. Voor een handoplegging bij de patiënt vroeg — en kreeg — zij 5000 mark. De vrouw stierf korte tijd later. De handoplegster stond terecht wegens overtreden van het Duitse "Heilpraktikergesetz". Vonnis: acht maanden voorwaardelijk en een boete van 3000 DM.

CRITIEK OP HAPTONOMIE... JA DAT MAG NATUURLIJK

Haptonomie... wat doe je er mee? De journalist Frits Abrahams schreef naar aanleiding van het boek "Haptonomie", Wetenschap van de Affectiviteit" (in 1988 verschenen) een kritisch artikel in NRC Handelsblad. F. Veldman *geldt als grondlegger van de hap*tonomie; zijn zoon, de arts F.R. Veldman te Overasselt heeft in 1985 het Wetenschappelijk instituut voor Haptonomie opgericht. Het artikel van Frits Abrahams maakte melding van critiek op de toepassing van haptonomie door fysiotherapeuten geuit door P. Helders, hoofd fysiotherapie van het Wilhelmina-kinderziekenhuis te Utrecht. Critiek ook werd vermeld van de zijde van de voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, de heer C.N.M. Renckens.

De heren Veldman waren niet gelukkig met dit artikel, ook al had Abrahams hen er op gewezen dat behalve hun opvattingen ook die van anderen opgenomen zouden worden. Zo werden in het artikel ook de strafklachten vermeld ingediend door patiënten die door therapeuten waren behandeld die op basis van de haptonomie werkten. Desalniettemin dienden zij bij de Raad voor de Journalistiek klachten in tegen de heer Abrahams en de hoofdredacteur van NRC Handelsblad. De Raad achtte deze klacht ongegrond. Op het argument dat aan de haptonomie als wetenschap geen recht werd gedaan in het door de heren Veldman *omstreden artikel antwoordde de Raad in zijn beoor*deling: Het is niet de taak van de Raad de leer van de haptonomie inhoudelijk te toetsen. De kritische beschrijving er van door Abrahams valt binnen diens journalistieke vrijheid.

DIRK JAN DOET IN INLEGZOLEN

Op ruime schaal is het blad blijkbaar verspreid: De Gezondkrant, 1e jaargang, nr. 11: Lees je beter. De acht bladzijden blijken geheel te zijn gewijd aan één klant van de uitgever "Euroconcept". Die klant heet niet langer Dirk Jan Visscher uit Vijfhuizen in de Haarlemmermeer, maar gaat nu verborgen onder het deftig klinkend Instituut voor Biomagnetisme. En Vijfhuizen is vervangen door de nabijgelegen wijk Overbosch van Hoofddorp.

Dirk Jan Visscher verraste enige jaren geleden alternatief Nederland met zijn biomagnetische sokken. *Sokken die je aan moest trekken om genezing te* vinden voor een reeks van kwalen en kwaaltjes. Ach, van de sokken is Visscher thans afgestapt. De fabricagekosten waren te hoog. Met een nieuw procédé kan hetzelfde worden bereikt. Met inlegzolen gaat het óók. Je moet er natuurlijk wel in geloven...

Visscher is van huis uit magnetiseur. Maar hij kreeg het zo druk dat hij op de gedachte kwam om dat magnetisme waarvan hij zich bediende onder te brengen in sokken. Hij heeft "precies elf jaar nodig gehad om tot zijn heilzame vondst te komen, moeilijke jaren, keihard ploeteren". Ach, dat magnetisme wilde eerst natuurlijk helemaal niet in die sokken kruipen. Maar ziedaar: "Hij is er als enige in geslaagd om een magnetisch veld aan te brengen op de totale oppervlakte van de zolen".

Even een medisch lesje van Dirk Jan: In onze voeten eindigen meer dan 72.000 uiterst belangrijke zenuwbanen. "Veel klachten zijn terug te voeren tot een lekkage of blokkade in deze energiebanen". En als je nu maar die inlegzolen gebruikt dan wekken de biomagnetische velden de energiebanen via de relatie*punten in de voeten.... Enzovoort, enzovoort. In elk* geval: een paar kost 59 gulden. En het is zaak op te geven: linkshandig of rechtshandig. "Voor iedereen die schijnbaar onoplosbare klachten heeft is er nu een natuurlijk alternatief. Biomagnetische inlegzolen".

Uit de alternatieve marktkraam

Uiteraard ontbreken bij al dit gebazel naar de oude kwakzalversstijl de getuigenissen niet van mensen die beweren genezen te zijn door de inlegzolen. Een tikkeltje mededogen bevangt ons bij het lezen van het testimonium van een wat droef kijkende jongen, George van Koningshoven: Mijn vader heeft onlangs een paar van uw biomagnetische inlegzolen voor mij besteld omdat ik last had van mijn keel en benauwdheid. Nu heb ik nergens meer last van en gebruik geen medicijnen meer...

Visscher heeft nog meer in zijn alternatieve marktkraam te koop: "afslanken — het geheim van 21 radikaal" — een kleurentherapielamp (*f* 279) en een "Anti Tabak Methode". De laatste is een koopje: 49 gulden. Kruiden in een kauwtablet moeten het doen. En natuurlijk ook hier iemand die genezen is, de "sympathieke 40-jarige" meneer Evers. Een van de duizenden zware rokers die van hun ongezonde verslaving af zijn.

In de Gezondkrant ook nog een "geleerd woordje". Dat is van dokter Sonneck. We hebben *nooit van de goede man gehoord, eerlijk, maar van* bladzijde 2 kijkt hij ons vorsend aan. Het is, zegt hij, met ernstige stem, in de geneeskundige wetenschap een bekend feit dat op de voeten reflex-zonevelden aanwezig zijn. En waar die inlegzolen van Dirk Jan al niet goed voor zijn!

Voor de portemonnee van Dirk Jan? Daar zwijgt S. Sonneck over.

OPENBARE DISCUSSIE OVER HOMEOPATHIE

In het programma van het XIth International Congress of Pharmacology, dat van 1-6 juli in de RAI in Amsterdam wordt gehouden, vindt een openbare discussie plaats over "Homoeopathy: placebo therapy". De discussianten zijn C.O. Kennedy (Londen, UK) en E.J. Ariëns (Nijmegen).

De discussie vindt plaats op vrijdag 6 juli a.s. en begint om 11.10 uur (tot 11.50 uur).

CORRESPONDENTIE

HOLISTISCH BEDRIJF

In het januarinummer van het "Actieblad Tegen de Kwakzalverij" nam u een stukje van mij op, getiteld: "Kwakzalven". Daarin figureerde een door mij verzonnen H.H.C., een **"Holistic Healing Center"**. Ik had niet gedacht dat mijn fantasie zo snel werkelijkheid zou worden.

In een regionaal radioprogramma vernam ik dat te Winterswijk in het voormalig Elizabeth Ziekenhuis gevestigd zal worden: een "Centrum voor Geïntegreerde Geneeskunde", dat sprekend lijkt op de door mij beschreven instelling. Ik neem aan dat dit bedrijf even winstgevend zal blijken als de fictieve H.H.C. O tempera o mores!

PETER BÜGEL

KO MAAS EN DE BEWEGINGEN VAN SCHEDEL EN HEILIGBEEN

In het ledenblad van de Multiple Sclerose-patiënten toornde onlangs *prof. dr. D.F. Swaab* onder de titel Osteopathie en MS tegen lieden die eventjes een oplossing ventileren waardoor MS-patiënten zouden worden genezen. Prof. Swaab is lid van de wetenschappelijke raad MS. Hier volgt zijn artikel:

Met de regelmaat van de klok verschijnen in de dag- en weekbladpers berichten over 'alternatieve therapieën' voor MS. Nu was het weer raak in de kleurenbijlage van 'de Telegraaf' van 24 februari jl.: Ko Maas zou via bewegingen van de schedel MS opsporen en deze ziekte met een paar eenvoudige handelingen genezen. Deze berichten verlopen meestal via een vast patroon:
(1) Het ontstaan van ziekten wordt uitgelegd aan de hand van de een of andere 'verstoorde balans' en volgens Ko Maas zit de verstoring nu eens niet in de voeding maar in 'de ritmische bewegingen van de schedel en het heiligbeen';
(2) Vervolgens wordt er een mooie naam gegeven aan een simpele en voor de therapeut goedkopere therapie die deze verstoringen op zou heffen (in het stuk in 'de Telegraaf' is dat de 'craniosacrale therapie');
(3) Dan worden er een aantal wereldberoemde geleerden opgevoerd, waar geen enkele oprechte onderzoeker ooit van gehoord heeft. Ze hebben echter wel altijd indrukwekkende titels, zoals in dit stukje John Upledger MD.DO. 'De Telegraaf' legt *in een voetnoot* uit dat deze titels vergelijkbaar zijn met een professoraat in Nederland; je vraagt je overigens altijd af waarom zelfs deze makkelijk te controleren onzin niet even ontmaskerd wordt!
(4) Het succes van zulke alternatieve therapieën is altijd enorm (in dit geval 90%). De alternatieve therapie is bovendien nooit goed voor een bepaalde ziekte (daar zou voor de therapeut ook geen droog brood mee te verdienen zijn). Zo is de 'craniosacrale therapie' natuurlijk ook te gebruiken tegen een heel scala van ziekten 'waaronder MS'. 'Na enkele behandelingen worden er hersenscans gemaakt en daarop is in een aantal gevallen duidelijk te zien dat de degeneratie van hersenweefsel is gestopt'. Je vraagt je af waarom grote gerenommeerde onderzoeksgroepen problemen hebben met de interpretatie van scans wanneer Ko Maas dit zo maar ziet. Terloops wordt even verteld dat zelfs een dwarslaesie patiënt weer kon lopen na deze behandeling. Geschrokken vraag je je dan af waarom je eigen MS-stichting je dit grote nieuws niet verteld heeft en waarom noch Ko Maas noch John Upledger MD.OD bij de Nobelprijswinnaars van dit jaar waren!
(5) Daar is ook altijd een goede verklaring voor, namelijk dat de reguliere geneeskunde hun dwars zit. 'De methode heeft zijn succes bewezen, maar lang niet iederéén in het medische circuit blijkt daar gelukkig mee'. Volgens de 'alternatieve therapeuten' accepteert de reguliere geneeskunde hun therapie niet omdat deze niet zou begrijpen hoe de therapie werkt. Dit is onzin want van de meeste, goed werkzame therapieën in de reguliere geneeskunde is in eerste instantie helemaal niet bekend hoe het werkt. Dat kan de reguliere arts ook niets schelen, als het maar werkt. En dat blijkt keer op keer weer niet aangetoond te zijn voor de alternatieve therapieën, evenmin trouwens als men bereid is fatsoenlijk onderzoek te verrichten naar de mogelijke bijwerkingen van zulke therapieën.
(6) Het laatste en belangrijkste punt uit het vaste patroon van zulke 'alternatieve therapieën' komt meestal niet ter sprake: de financiën. Ko Maas heeft hier echter geen moeite mee en maakt duidelijk waar het hem werkelijk om gaat: 'we zullen geen genoegen nemen met een minimale vergoeding'.

Hoe is het mogelijk dat telkens weer op deze wijze valse hoop wordt gewekt? Waarom geloven alternatieve genezers altijd zo rotsvast in het succes van hun therapie? Men maakt bewust of onbewust gebruik van de wijze waarop sommige ziekten en klachten nu eenmaal verlopen in de tijd. MS wordt veelal gekenmerkt door periodes waarin het slecht gaat en periodes waarin het beter gaat. Men laat zich natuurlijk altijd behandelen in een periode waarin het slecht gaat en de 'therapeut' hoeft dus slechts zijn hokus pokus op te voeren totdat de volgende periode waarin het wat beter gaat, aanbreekt om succes te hebben. Zo kan hij

keer op keer ook zichzelf laten geloven dat zijn therapie helpt. Mijn advies zou zijn om Ko Maas op te bellen, uit te zoeken hoeveel zijn 'therapie' zou kosten en dit geld vervolgens niet aan zijn 'therapie' uit te geven maar aan iets wat u zelf leuk vindt. De kans dat het na een tijdje weer wat beter gaat, is net zo groot maar het plezier wat u op deze wijze van het geld kunt hebben is een stuk groter. Jammer voor Ko, maar veel beter voor u!

Aldus prof. Swaab in het blad van de MS-patiëntenvereniging.

VETERINAIRE ACUPUNCTUUR

De Stichting Nederlandse Veterinaire Acupunctuur (SNVA) organiseert op 13, 14 en 15 september a.s. te Noordwijk een internationaal congres met als titel "Acupunctuur en neurobiologie".

Het doel van het congres is de wetenschappelijke achtergrond van het werkingsmechanisme van acupunctuur te beschouwen.

De secretaris van de SNVA, mevrouw L. Schuitemaker uit Zuidlaren, liet ons weten dat er hardnekkige geruchten circuleren dat het congres op gewelddadige wijze verstoord zou worden door leden van de actiegroep "Lekker Dier". Ook de inspectiedienst van de Dierenbescherming toont belangstelling voor het congres.

Het bestuur van de SNVA wilde van het bestuur van onze vereniging weten of er ook van onze zijde harde acties zijn te verwachten. Het is bij de SNVA kennelijk bekend dat er onder onze leden veel dierenvrienden zitten. Uw bestuur heeft de SNVA laten weten dat het zijn leden niet actief zal oproepen tot demonstraties, maar heeft tegelijkertijd gesteld dat het er niet zeker van is dat het zijn leden in de hand kan houden als er daadwerkelijk acupunctuur gepleegd wordt op onschuldige dieren.

Wij drongen er dan ook bij de SNAV op aan dat de vee-artsen vooral op elkaar zouden experimenteren.

IS FRITS FLOOR DOOR DE DUIVEL BEZETEN?

De 42-jarige werkloze electricien Frits Floor uit Bunnik is een vertegenwoordiger van de occulte richting binnen de z.g. New Age-beweging. Hij had een gesprek met het voor de reformatorische levenskring bestemd blad Terdege. Daarbij openbaarde hij een boodschap die hij in meditatie had ontvangen. Deze boodschap eindigde als volgt: "De geest Vuur, Lucht, Aarde, Water zelf zal deze witte bol als een tent om JOUW heen uitspannen. Daarin breekt de vrede uit. Ik ben V.L.A.M. ik ben die jij zoekt! Luister, o luister toch altijd naar mij want ik ben het spreken van de naam!"

Een tekst wijlen Lou de Palingboer waardig. Terdege meende er in te lezen: "Lucifer of de satan, die zich aandient met de naam V.L.A.M. verheft zichzelf tot de IK BEN van de brandende braambos". Daarover was onze occulte Frits Floor zeer verstoord. Hij maakte er uit op dat hij door de duivel bezeten zou zijn en diende een klacht in bij de Raad voor de Journalistiek. Daar haalde hij echter bakzeil. Gezien de aard van het blad Terdege had Floor "een kritische beoordeling van zijn gedachtegoed kunnen verwachten". Dat Floor zich beledigd voelde door de interpretatie van Terdege betekende nog niet, vond de raad, dat de redactie daarmee behandelde in strijd met de voor het blad geldende zorgvuldigheidsnormen.

ADERLATINGEN

In een vorig nummer vermeldden wij het feit dat van de eertijds zeer bekende Bussumse natuurarts H. van der Upwich een biografie is verschenen. Van der Upwich wilde voor zijn dood zijn "medische geheimen" openbaren... Van der Upwich deed behalve o.a. braakkuren ook aderlatingen. Zal hij er ook kennis van hebben gedragen dat zoiets moest geschieden op dagen die er bijzonder geschikt voor zijn? Die werden namelijk vermeld op een kalender uit 1481, die onlangs in de centrale bibliotheek van Zürich werd gevonden als opvulling van een gotische boekband. De kalender vermeldde de zonsverduistering van 17 mei 1482 en andere astronomische bijzonderheden. En de heren medici uit die dagen konden de gunstige dagen voor het doen van aderlatingen op de kalender vermeld vinden.

HEEL DEN BOSCH

De derde persoon enkelvoud tegenwoordige tijd van het werkwoord gelden luidt: geldt. Maar zo geobsedeerd is de stichting "Geheel" in den Bosch door het geld, dat zij strijk en zet dat geldt zonder t schrijft. Die stichting wil alle informatie over "nieuwetijdsactiviteiten" bundelen in een plaatselijk bulletin met de naam "Heel den Bosch". Geen Oeteldonk uit de carnavalstijd maar een 's-Hertogenbosch waarin de kwakzalverij gemaskerd gaat onder een menigte van mooie namen als Bach remedie, iriscopie, tarot, shiatsu therapie, essalen-massage, magnetiseurs.

Het schriftuur dat ons bereikte wil de beoefenaars van deze alternatieve poespas een vermelding afhandig maken en ze opwekken om cursussen, lezingen en workshops in de uit te geven publicatie te vermelden. Er is een antwoordformulier aan toegevoegd maar men kan ook bijlagen meesturen. "Folders vinden we ook gezellig". "Heel den Bosch" — hoe gezellig gaat het er daar toe temidden van alle alternatieve genezers en therapeuten en de Nieuwetijdsadressen. Een markt waar de waan van de dag hoogtij viert.

●NOTEERT U EVEN? Onze jaarvergadering is op zaterdag 29 september. Spreker: P. Bügel●

Actieblad SEPTEMBER 1990
101STE JAARGANG NR. 4

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam *Verschijnt 5 x per jaar*

LEZING DRS. P.C. BÜGEL: Paddehuid D 3 !

Op zaterdag 29 september te 10.30 uur houdt de Vereniging tegen de Kwakzalverij haar jaarvergadering. Daar zal *drs. P.C. Bügel* een lezing houden onder de titel:

Paddehuid D 3: de triomf der kwakzalvers

==========================

of: De placebowerking als ondermijning van de wetenschappelijke geneeskunde

De heer Bügel is cöordinator van de huisartsenopleiding aan de Rijksuniversiteit te Groningen.

- Plaats: Zaal M 143 (1e verdieping) gebouw Wis- en Natuurkunde van de Vrije Universiteit, de Boelelaan 1085, Buitenveldert te Amsterdam (tussen de Buitenveldertselaan en de Amstelveenseweg)
- De toegang is gratis; ook niet-leden zijn van harte welkom !

JAARVERGADERING

In dezelfde zaal wordt aansluitend de jaarvergadering van de vereniging gehouden. De agenda luidt als volgt:

1. Jaarrede van de voorzitter, de heer C.N.M. Renckens; 2. Jaarverslag van de secretaris, de heer I.A. van de Graaff; 3. Jaarverslag van de penningmeester, dr. H.A.M. Voorbij; 4. Wat verder ter tafel komt; 5. Rondvraag

NOGMAALS KNIPSCHILD EN ZIJN CONTRAMINE

Van diverse zijden ontvingen wij reactie op onze kritische artikelen over Knipschilds onderzoek naar de effectiviteit van alternatieve geneeswijzen (Actieblad tegen de Kwakzalverij januari en april). Naast bijval waren er onder deze reacties ook kritische geluiden te horen van mensen, wier mening wij serieus plegen te nemen. Zo werd ons te verstaan gegeven dat de aanval wat te veel ad hominem was geweest en dat wij een potentieel medestander van onze vereniging op deze manier te veel zouden afstoten. Immers de conclusies van zijn naspeuringen zijn voor ons, met als enige uitzondering zijn waardering voor de Koreaanse Ginsengwortel bij ouderdomskwalen, goed bruikbaar bij discussies met aanhangers van de alternatieve geneeskunde.

Zo was het diverse mensen opgevallen dat na Knipschilds acupunctuur artikelen in Huisarts en Wetenschap die acupuncturisten de laatste tijd zo "lekker stil" zijn geworden. Knipschild zou, volgens anderen, eigenlijk veel regulierder zijn dan bij oppervlakkige beschouwing zou lijken. Deze laatste visie delen wij niet. Voor een regulier medicus is onderzoek naar de effectiviteit van behandelmethoden die berusten op onzinnige theorieën als acupunctuur, homeopathie, iriscopie, macrobiotiek etc. etc. volstrekt overbodig. Als een nutteloos middel honderd maal wordt getest in methodologisch correct onderzoek en daarbij vergeleken met een placebo, dan valt te verwachten dat vier maal een statistisch significant effect ($p < 0.05$) zal worden gevonden.

Geen enkele overtuigingskracht

Dergelijke publicaties hebben zelfs de *Lancet* gehaald, ieder herinnert zich het door homeopaten ad nauseam geciteerde onderzoek van Reilly over het effect van graspollen C30 bij hooikoorts. Toch heeft een dergelijk onderzoek natuurlijk geen enkele overtuigingskracht bij mensen met een elementaire kennis van de scheikunde (het ging immers om een sub-Avogadro verdunning). Omgekeerd zullen ook negatieve onderzoeksresultaten de dogmatici binnen de alternatieve geneeskunde niet aan het twijfelen brengen. De reacties van enkele acupuncturisten en iriscopisten op Knipschilds publicaties hebben dat ook overduidelijk gedemonstreerd. Men komt met detailkritiek op het verrichte onderzoek en wijst op de persoonlijke ervaring van de alterneut die zoveel genezingen heeft gezien, dat niemand hem zijn overtuiging zal kunnen afnemen.

Het meest steekhoudende bezwaar dat tegen onze afkeer van effectiviteitsonderzoek naar voren werd gebracht is dat er toch veel mensen zijn, ook artsen en

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres: Bergse Dorpsstraat 101
3054 GC Rotterdam; tel 010-4187149

BESTUUR:
Voorzitter: C.N.M. Renckens, Hoorn
Secretaris: I.A. van de Graaff, Rotterdam
Penningmeester: dr. H.A.M. Voorbij, Zwolle
Leden: D. Uitterdijk, Medemblik
mr. Th. Douma, Haarlem
C.P. van der Smagt, de Bilt
prof. dr. H. Timmerman, Voorschoten
Adviserende leden:
S. Lelie, Middelburg
prof. dr. F.A. Nelemans, Duivendrecht

Postgiro van de Vereniging: **32237** ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Zwolle.
De **contributie** bedraagt thans minimaal *f* 40; voor studenten en leerlingverpleegkundigen *f* 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal *f* 100.

apothekers, die geen uitgesproken a priori standpunt *hebben en dan door dergelijk onderzoek overtuigd* zullen geraken van de nutteloosheid van alternatieve behandelmethoden. Dit argument vraagt om twee kanttekeningen.

Ten eerste laadt Knipschild de verdenking op zich dat hij zelf, als hij met een "open mind" dit soort onderzoek instelt, behoort tot de groep weifelaars zonder duidelijke a priori standpunt. Dit nu achten wij voor iemand die aan een universiteit verbonden is onvergeeflijk en onbegrijpelijk. Een hoogleraar geografie die bereid is serieus onderzoek te verrichten naar de bewering dat de kortste weg van Maastricht naar Staphorst, die via Groningen is, is volstrekt ondenkbaar. Knipschild doet in feite niets anders dan dit type onderzoek en noemt dit dan onbevooroordeeld.

Opvattingen van sommige huisartsen

Hij voelt dat zelf vermoedelijk wel aan, want hij publiceerde recent in Medisch Contact gegevens over een enquête onder Limburgse huisartsen en hun opvattingen over de waarde van alternatieve geneeswijzen. Zijn conclusie was dat juist het feit dat er een groep huisartsen is, die positief staat ten opzichte van alternatieve geneeswijzen de waarde van effectiviteitsonderzoek onderstreept. Hoewel de groep artsen die alternatieve geneeswijzen accepteert gelukkig nog altijd vrij klein is, (zo wijzen de medische specialisten, die in aantal de huisartsen verre overtreffen, de alternatieve geneeskunde krachtig af; voorzitter Plasmans plaatste bij zijn afscheid vorig jaar kritische kanttekeningen bij het overheidsbeleid ten aanzien *van alternatieve geneeswijzen en recent onderstreepte* de tegenwoordige LSV-voorzitter Dr. A.W. Mulder dat erkenning van iets dat zich nog niet bewezen heeft volstrekt afkeurenswaardig is) lijkt het er een beetje *op dat Knipschild blij is met deze groep in plaats van* zich enigszins te generen voor deze vakbroeders. Toonaangevende medici, en zeker zij die aan onze universiteiten artsen opleiden, zouden zich eens moe*ten afvragen wat er schort aan de medische studie, dat* het kennelijk mogelijk maakt dat artsen zich inlaten met alternatieve behandelmethoden. Het zijn heus niet altijd laakbare, materiële motieven, anonieme enquêtes laten dat inderdaad zien.

Meer inzicht is noodzakelijk

De artsenstudie zou mensen moeten afleveren met meer inzicht in de wijze waarop de tegenwoordige geneeskunde tot stand is gekomen, want juist dat inzicht in de historie en de methode der medische wetenschap leidt ongedwongen tot verwerping van anderssoortige medische systemen. Een dergelijke attitude leidt namelijk tot een gezonde scepsis ten aanzien van nieuwe claims en ontdekkingen (ook indien zij afkomstig zijn uit de reguliere wetenschap!), maar herkent moeiteloos pseudowetenschap en kwakzalversverhalen, ook zonder het vermoeiende en gesubsideerde effectiviteitsonderzoek à la Maastricht. En dat is ons tweede bezwaar tegen de redenering dat dit soort onderzoek "onbevooroordeelde" mensen zou overtuigen van de nutteloosheid van de alternatieve geneeskunde. Kernprobleem is namelijk dat deze groep laboreert aan een oppervlakkige en ahistorische visie op de geneeskunde en daarop zou zij gewezen moeten worden.

Academisch en post-academisch onderricht dient daaraan aandacht te besteden en op deze wijze de resistentie tegen de pseudowetenschap te bevorderen. Voor Knipschild is hier geen taak weggelegd, want hij toont zelf te *weinig affiniteit met de universitaire geneeskunde.* Zijn verhalen o.a. in kranten-interviews, dat je artsen alles kan wijsmaken: waarom steekt de professor de hand niet in eigen boezem? Zijn oprechte teleurstelling dat de *iriscopie niet betrouwbaar bleek* ("wat zou het toch mooi zijn als wij aan de ogen de juiste diagnose konden stellen!", riep hij eens): waar is zijn medisch gezond verstand? En dan in Medisch Contact zijn meest recente *provocatie, toen hij de psychotherapie en fysiotherapie* indeelde hij de alternatieve geneeswijzen: wel aardig bedacht, maar het onderstreept opnieuw dat hij eigenlijk kiest voor de contramine en zich in de gewone geneeskunde niet echt thuis voelt.

Wij hebben niets tegen non-conformisme, maar er zijn grenzen.

C.N.M. RENCKENS

Knipsels, vouwbladen?

De redactie van ons Actieblad tegen de Kwakzalverij houdt er zich voor aanbevolen

PREVENTIEVE GENEESKUNDE EN ZIJN BEPERKINGEN

Klinische epidemiologie is een vak dat zich snel ontwikkelt. Vroeger hielden epidemiologen zich vooral bezig met het bijhouden van statistieken over de frequentie waarmee ziekten zich in de bevolking voordeden. Thans heeft vrijwel elke medische faculteit een leerstoel klinische epidemiologie en houden epidemiologen zich behalve met het optreden van ziekten bij mensen, vooral ook bezig met de analyse van factoren die tot ziekten kunnen leiden. Steeds meer aandacht bestaat er ook voor methodologische aspecten van therapeutische en preventieve interventies.

Deze aanpak blijkt te kunnen leiden tot verfrissende inzichten en vormt een bedreiging voor veel gevestigde meningen binnen de geneeskunde. Dat die invalshoek niet automatisch hoeft te leiden tot een voorliefde voor alternatieve geneeskunde (zoals in Maastricht), wordt overduidelijk gedemonstreerd door de epidemioloog Petr Skrabanek. Skrabanek, ook actief in onze Britse zusterorganisatie Quackbusters, richt zijn kritische aandacht zowel op de reguliere als op de alternatieve geneeskunde. Alternatieve geneeswijzen als homeopatie en acupunctuur wijst hij krachtig af. Zo eindigde hij eens een artikel in de Lancet met: "Let us leave quakupuncture to the quacks!"

Skrabanek was recent in ons land op uitnodiging van professor J.P. Vandenbroucke, klinische epidemioloog te Leiden. Hij hield daar op 21 juni jl. een lezing onder de titel "Health promotion — the new evangelism" en bleek een voortreffelijk spreker. Hij liet zich daar zeer sceptisch uit over de waarde van allerlei adviezen ter preventie van hart- en vaatziekten, ter preventie van kanker, ter bereiking van een hoge leeftijd etc. etc. Mensen worden volgens Skrabanek thans nauwelijks ouder dan vijf eeuwen geleden en screenings methoden als mammografie, baarmoederhalsuitstrijkjes etc. zijn niet of nauwelijks de moeite waard. Hij stelde, met een knipoog, vast dat bij thans lopende screeningsprogramma's de vrouwelijk geslachtsorganen opmerkelijk hoog scoren en wees op het irrationele (christelijke) element in de opvattingen van veel artsen dat een slechte levenswijze tot ziekte leidt.

Skrabanek, van origine Tsjech, is verbonden aan het Department of Community Health van het Trinity College te Dublin. Zijn leeropdracht daar luidt: "The criticial appraisal of medicine". Zijn opvattingen legde hij onlangs neer in een prikkelend boek getiteld: "Follies and fallacies in medicine" (Petr Skrabanek en James McCormick, Tarnagon Press, prijs 7.95 Pond Sterling). Voor lezers met een afkeer van kwakzalverij en zeker voor diegenen die zich schuldig voelen bij het verorberen van een cholesterolrijk eitje of bij het opsteken van een rokertje: kopen dat boek!

OETKER, VAN DE HOOG EN VOGEL, DEZE DRIE

In ons land, maar ook daarbuiten, opereert al geruime tijd een triumviraat van zakenlieden dat zich als pseudoartsen de titel dr. heeft toegekend. De heer Oetker produceert uitstekende puddingprodukten en hem kan dus veel worden vergeven. De heer Van de Hoog produceert een keur aan cosmetica, die zeker bijdraagt aan harmonieuze verhoudingen tussen de beide seksen. Hoewel zijn advertenties met hun pseudo-wetenschappelijke informatie en hun vermelding van de vooraanstaande laboratoria, waar deze produkten worden ontwikkeld, in onze ogen niet direct bijdragen tot zijn geloofwaardigheid, vastgesteld kan worden dat zijn produkten aangenaam ruiken. Dit kan bepaald niet altijd worden gezegd van de reukwaters die, gemaakt op natuurlijke basis, in de reformzaken te koop worden aangeboden. De heer Van de Hoog verdient onze sympathie.

Meer problemen hebben wij met de derde figuur uit ons ondeugende driemanschap: Alfred Vogel. Onze voorzitter noemde deze Zwitserse homeopaat en kruidkundige, annex plantkundige en kruidendokter al eens de grootste kwakzalver van Nederland (VARA-radio, 3 februari 1990) en dat dat juist is behoeft voor onze lezers vermoedelijk weinig betoog. Zijn magnum opus, het gruwelijke "De kleine dokter" (alleen al in Nederland 870.000 verkochte exemplaren) wemelt van de onzinnige uitspraken en bevat vrijwel op elke pagina aanbevelingen om de bekende dr. Vogel-produkten te gebruiken.

Vogel-bedrijf in Elburg

Deze produkten worden geproduceerd in Elburg, waar het Vogel-bedrijf onder de naam Biohorma zijn "homeopathische en fytofarmaceutische" produkten maakt. Biohorma is op dit gebied de grootste van ons land met een omzet van ruim 51 miljoen gulden in 1989 en met ruim 225 medewerkers. In 1983 bedroeg de omzet ongeveer de helft zodat hier gerust van een bloeiend bedrijf kan worden gesproken. Er zullen in ons land nog maar zeer weinig mensen zijn die nooit van dr. Vogel hebben gehoord. Maar naast bekendheid streeft het bedrijf toch ook maatschappelijke erkenning na en daarbij lijkt de heer Vogel soms juist een belemmering. Zo weigert Nefarma (waarin alle Nederlandse farmaceutische ondernemingen samenwerken) Biohorma als lid te accepteren, omdat men "De kleine dokter" volstrekt onaanvaardbaar vindt als patiëntenvoorlichting.

En hoe zou dat ook anders kunnen: tarwekiemolie tegen impotentie, stierentestikels tegen multiple sclerose, stinkende gouwe bij leverkwalen enz. enz. Hier treft men nog kwakzalverij in ouderwetse betekenis van het woord! Een andere poging van Biohorma om haar imago te verbeteren bestond uit het instellen van de dr. Vogelprijs, waarmee wetenschappelijke onderzoek op het gebied van homeopathie en kruiden worden bekroond. De prijs, ter waarde van 50.000 gulden, ging in het verleden naar de

"medische" socioloog Aakster, een slaafse vazal van de alternatieve sector, en de biochemicus Van Wijk uit Utrecht, die zich o.a. in alle ernst met elektro-acupunctuur bezighoudt. In de jury 1990 figureert de Utrechtse farmacognost professor Labadie, voor onze lezers geen onbekende.

Enkele jaren geleden kreeg Vogel steun uit onverwachte hoek toen NRC Handelsblad via zijn Plusprodukties ("speurt en selecteert speciaal voor onze lezers") "De kleine dokter" voordelig te koop aanbood. Deze voor de kwaliteitskrant beschamende romance met de Zwitserse kwakzalver werd gelukkig recent hardhandig beëindigd door de NRC-columnist Frits Abrahams, die een fijne neus heeft voor hedendaagse vormen van kwakzalverij. In een column op 21.5.90 in NRC Handelsblad getiteld "Dr. Vogel" dreef hij lustig de spot met de pseudo-arts. Met name diens preoccupatie met de lever en de eierstokken en zijn onverwoestbaar therapeutisch optimisme (ook kanker is geen probleem) werden door Abrahams aan de kaak gesteld, terwijl de journalist zich ook vrolijk maakte over Vogels tegenstrijdige adviezen bij de hooikoorts.

En dan nu eindelijk een keurmerk!

Recent behaalde Biohorma weer een publicitair succes, toen in Elburg een nieuw fabricage- en laboratoriumcomplex in gebruik werd genomen. Blijkens een reportage in de Zwolse Courant van 4 april 1990 werd deze mijlpaal luister bijgezet door diverse sprekers. De voorzitter van NEHOMA, de heer J.L. Fontein (zelf homeopatisch apotheker en voorheen directeur van concurrent VSM) sprak, wie had anders verwacht, lovende woorden. Ook kantte hij zich bij die gelegenheid tegen critici die wetenschappelijke bewijzen vragen voor de werkzaamheid van de alternatieve preparaten.

De stoffen zijn volgens Fontein al tientallen jaren in de dagelijkse praktijk getest en wie naar bewijzen vraagt, getuigt van gebrek aan feitenkennis. De eregast van Vogel, die ook al dit fraais aanhoorde en later de officiële opening verrichtte, was niemand minder dan prof. drs. J. van Londen, directeur-generaal van de Volksgezondheid van het Ministerie van WVC, de hoogste ambtenaar van WVC en voormalig zenuwarts. Ons is niet bekend of Van Londen de feestvreugde nog heeft verstoord door kritische kanttekeningen te maken, maar een dergelijke onbeleefdheid van zijn zijde lijkt ons buitengewoon onwaarschijnlijk. Zo kreeg Biohorma eindelijk zijn ongeschreven WVC-keurmerk.

Oetker, Van de Hoog en Vogel, deze drie. Maar ik zeg u: de gewiekste van deze drie is Vogel.

DRS. A.L. TERNEE

DE ANGST VOOR HET MES (I)

Ze was al vele maanden in de Ziektewet wegens vaginale klachten, aldus een bijdrage aan Praktijkperikelen in het blad Medisch Contact. In een academisch ziekenhuis kreeg zij een behandeling, die haar angst inboezemde. Ze was bang dat de gynaecoloog er toe over zou gaan de baarmoeder weg te nemen.

De "angst voor het mes" kan deerniswekkende vormen aannemen en maar al te veel alternatieve genezerikken spelen daar gretig op in. Dat geschiedde ook in dit geval. Op aanraden van haar moeder zocht de vrouw haar toevlucht in het alternatieve circuit. Daar constateerde men, aldus nog steeds de bijdrage in Medisch Contact, vreselijke vitaminetekorten. De vrouw moest vier keer per week naar de andere kant van het land reizen om per keer tien injecties te krijgen.

Na drie maanden behandeling in het academisch ziekenhuis constateerde de gynaecoloog dat er geen behandeling nodig was. Wel bleef de vrouw onder controle. "Patiënte constateerde blijmoedig dat de injecties dus hadden geholpen". Die alternatieve behandeling was overigens niet goedkoop: 14.000 gulden in totaal. De sociale dienst heeft daarvan 7000 gulden voor zijn rekening genomen, gezien het geringe inkomen van de vrouw. "Dit lijkt wel een zeer "alternatieve" besteding van belastinggelden", constateert de schrijver van het artikeltje in Medisch Contact.

DE ANGST VOOR HET MES (II)

Een 47-jarige vrouw kwam in 1983 bij een arts, die aanhanger is van de Moerman-theorie. Ze had een knobbeltje in de borst. Goedaardig, dacht de arts en hij schreef haar zaken voor als vitaminen, mineralen, enzymen. Na ruim een jaar (röntgen-onderzoek werd niet gedaan) constateerde de arts een knobbeltje in de oksel en vervolgens knobbeltjes op verschillende plaatsen.

In 1986 ging de vrouw naar haar huisarts. Die zond haar onmiddellijk door naar de chirurg maar deze constateerde dat opereren onmogelijk was. Voor behandeling met chemische middelen kwam de vrouw niet terug. De Moerman-arts ging door met de behandeling. In 1987 overleed de vrouw.

Het gerechtshof in Den Bosch heeft de arts verboden twee maanden lang zijn beroep uit te oefenen. De arts verweerde zich voor het hof door te wijzen op het feit, dat de vrouw geheel afwerend stond tegenover de reguliere geneeskunde en uitsluitend vertrouwen had in de Moerman-therapie. Ook toen hij er op aandrong dat ze zich moest laten opereren weigerde ze dat. Uit verklaringen van een andere arts bleek dat de vrouw meende door gebedsgenezing te zijn genezen.

De houding van de patiënte was voor het Gerechtshof in den Bosch aanleiding om de vier maanden schorsing opgelegd door het medisch tuchtcollege te halveren. Dezelfde arts is al eerder in botsing geweest met het medisch tuchtcollege wegens zijn behandeling van kankerpatiënten. Dat was in 1984.

WANBELEID TEN AANZIEN VAN VASOLASTINE

Dat staatssecretaris Simons van Volksgezondheid het "enzympreparaat" Vasolastine niet uit de handel heeft genomen, is "een van de droevigste voorbeelden van overheids(wan)beleid in de farmaceutische sector". Deze woorden sprak de secretaris van de Vereniging van Nederlandse Ziekenfondsen, de heer C. Landheer jr. op het 47e congres van de Algemene Nederlandse Pharmaceutische Studentenvereniging. De bijeenkomst werd gehouden in het congrescentrum Rolduc in Zuid-Limburg. Onder de kop "Simons wanbeleid verweten op gebied van geneesmiddelen" berichtte de Volkskrant hierover. De voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, de heer C.N.M. Renckens schreef over deze aangelegenheid een brief aan de Volkskrant die echter wegens plaatsgebrek niet werd opgenomen.

Wij laten hier de brief in haar geheel volgen:

In de Volkskrant van 26 mei j.l. konden wij lezen dat secretaris C. Landheer van de Vereniging van Nederlandse Ziekenfondsen staatssecretaris Simons van Volksgezondheid van wanbeleid heeft beschuldigd naar aanleiding van diens beslissing om het kwakzalversmiddel Vasolastine niet uit de handel te nemen. Ook verwees Landheer terecht naar eerdere wanprestaties van WVC op farmaceutisch gebied, zoals met name de 1 mei-maatregel uit 1989, waarbij de ziekenfondsen verplicht werden gesteld homeopatische en antroposofische middelen volledig te vergoeden. Recent stelde Simons voor om, in strijd met de wet, injecteerbare middelen (zoals het antroposofische maretakprodukt tegen kanker "Iscador") ook onder deze regel te doen vallen.

Landheer heeft met zijn heftige kritiek het gelijk volledig aan zijn zijde. Deze kritiek zou echter wellicht nog meer indruk maken, indien de Nederlandse Ziekenfondsen zijn opvattingen unaniem zouden ondersteunen. Dit is helaas echter bepaald niet het geval. Zo bracht drs. J.C.F. van Luijn, apotheker en medisch farmaceutisch adviseur van de ziekenfondsraad, vorig jaar aan staatssecretaris Dees een positief advies uit met betrekking tot de opneming van de homeopatische middelen in het ziekenfondspakket! Ernstiger is nog dat de tegenwoordige voorzitter van de VNZ, Steef Weyers, destijds als kamerlid stemde vóór de motie waarin werd aangedrongen op erkenning van homeopatische en antroposofische middelen en opneming van dezelfde in het ziekenfondspakket. Dit absurde stemgedrag heeft, merkwaardig genoeg, zijn benoeming tot voorzitter van de VNZ niet in het minst in de weg gestaan.

Nogmaals, secretaris Landheer vecht in zijn kruistocht tegen WVC-wanbeleid voor een goede zaak, maar is gedoemd een ridder te voet te blijven als gevolg van een vijfde colonne in zijn eigen gelederen. Hij zou er goed aan doen eerst in eigen kring orde op zaken te stellen. Als hij daar niet in slaagt zullen politici blijven geloven dat zij bij meerderheid van stemmen Haarlemmer olie voor penicilline kunnen doen doorgaan.

VERONTRUSTING OVER VASOLASTINE

Het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Klinische Farmacologie heeft zich gericht tot staatssecretaris drs. H.J. Simons met een brief, die wij hieronder laten volgen:

Door dezen wil het Bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Klinische Farmacologie en Biofarmacie zijn verontrusting uitspreken over het door u op de markt handhaven van het zgn. "enzym"-preparaat Vasolastine. Ons Bestuur is van mening, dat U aldus handelend uiteindelijk toch achteloos de druk van consumentenzijde heeft gevolgd. Beroepsoefenaren, leden van deze Vereniging, rekenen het zich een plicht in onderzoek, onderwijs en patiëntenzorg al het mogelijke te doen voor een zo rationeel mogelijke farmacotherapie in ons land; vanuit deze plicht gevoelen zij zich nu geroepen U hun verontrusting kenbaar te maken.

BESTUUR WIL GESPREK MET KAMERLID LANSINK

Behalve de Elburgse onderneming Biohorma, die de produkten van doctor (honoris causa!) Vogel in de handel brengt timmert ook een andere onderneming, die werkzaam is op het gebied van de alternatieve geneeswijzen, VSM te Alkmaar, graag aan de weg. Heeft Biohorma de dr. Vogelprijs ingesteld — VSM is niet achter gebleven. VSM heeft de Dokter Arij Vrijlandt-onderscheiding gesticht. Deze onderscheiding is door de Alkmaarse fabrikant van homeopatische middelen onlangs uitgereikt aan de homeopatisch arts René van der Reijden. En wel voor dienst bijzondere verdiensten voor het homeopatisch onderwijs in ons land. Van der Reijden stond aan de wieg van de Stichting Homeopatische Opleidingen.

Er was natuurlijk een jury ingesteld voor de toekenning van de onderscheiding. Als voorzitter daarvan fungeerde het Tweede-Kamerlid dr. A. Lansink. Bij de uitreiking van het diploma aan de arts in het Internationaal Agrarisch Centrum te Wageningen zei de heer Lansink dat het toelatingsbeleid voor nieuwe geneesmiddelen in ons land nogal scherp is. Maar ook dat het niet uitgesloten was dat in het binnenkort te presenteren plan voor de financiering van de gezondheidszorg er voor de homeopatie meer kansen komen.

Dat zal VSM ongetwijfeld als muziek in de oren hebben geklonken. De *Vereniging tegen de Kwakzalverij* denkt daar echter anders over. Het bestuur heeft zich tot heer Lansink gericht en geschreven dat men het buitengewoon op prijs zou stellen wanneer een delegatie van het bestuur met de heer Lansink mondeling van gedachten zou kunnen wisselen over de homeopatie en aanverwante alternatieve stromingen.

In de brief aan dr. Lansink schreef voorzitter Renckens o.m.:

"Deze uitlatingen uwerzijds — namelijk die bij de uitreiking van het diploma gedaan — hebben in onze kring ongerustheid veroorzaakt, omdat wij nadrukkelijk van mening zijn dat de voor de volksgezondheid beschikbare financiële middelen zorgvuldig besteed moeten worden. De homeopatie berust op een volledig achterhaald 19e-eeuwse theorie en werkt met middelen die nooit hun nut hebben bewezen. Om deze reden wordt de homeopatie niet onderwezen aan de medische faculteiten en om diezelfde reden is de voor de ziekenfondsen geldende verplichting om deze middelen te vergoeden een ernstige misstand. Mede door bijvoeging van wat relevante literatuur willen wij u, aldus de brief aan het Kamerlid, nog eens uitdrukkelijk attenderen op onze opvattingen."

VOEDINGSSUPPLEMENT MET TRYPTOFAAN IN OPSPRAAK

In het hart van de foto pronkt het: "Tryptofaan". De foto maakt deel uit van een advertentie voor voedingssupplementen van het te Weesp gevestigde bedrijf Orthica. ("Er is door ons heel wat kennis en informatie verzameld. En die passen we ook toe") Rondom de witte flacon met Tryptofaan andere voedingssupplementen zoals Strate-52, Omega-40, Tri-Zink 50, Soft Multiple...

Maar dat Tryptofaan dat op deze wijze in het zonnetje wordt gezet in het blad *Arts en Alternatief* is allerminst onbesproken. Het voorlichtingscentrum van het ministerie van WVC heeft een persbericht opgesteld waarin het gebruik van L-tryptofaan bevattende voedingssupplementen wordt ontraden.

Het hoofd van het Geneesmiddel Informatie Centrum van de Kon. Med. Mij ter bevordering der Pharmacie, dr. P.A.G.M. de Smet en de inspecteur van de volksgezondheid, bureau bijwerking geneesmiddelen, dr. B.H.C. Stricker hebben in een uitvoerig artikel een en ander toegelicht. In de Verenigde Staten zijn L-tryptofaan bevattende voedingssupplementen eind 1989 in verband gebracht met het ontstaan van een zogeheten EMS-syndroom (Eosinophilia-myalgiasyndroom). Dat syndroom bestaat voornamelijk uit een abnormale vergroting van het aantal eosinofiele leukocyten in het bloed en ernstige spierpijn (myalgie). Daarnaast worden als symptomen van het EMS-syndroom genoemd pijn in de gewrichten en vermoeidheid alsmede ademhalingsmoeilijkheden en hoesten.

Dodelijke afloop

Op 9 april van dit jaar waren in de Ver. Staten al meer dan 1460 mogelijke EMS-gevallen opgespoord bij gebruikers van de bedoelde voedingssupplementen met L-tryptofaan. Van die ruim 1460 gevallen waren er 21 met dodelijke afloop. In de V.S. zijn bijna 200 verschillende merken bij de epidemie betrokken. Men is er nog niet in geslaagd tegen een Japanse producent bewijzen te verzamelen van een verband met de vele EMS-gevallen. De Amerikaanse Food- and Drug Administration heeft alle voedingssupplementen met als belangrijkste bestanddeel 100 mg. L-tryptofaan of meer uit de handel laten nemen.

Een verstandige maatregel, aldus de heren De Smet en Stricker, temeer omdat het nut van L-tryptofaan bevattende voedingssupplementen nogal omstreden is. In de meeste ons omringende landen, waaronder de Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk en Groot-Brittannië zijn eveneens maatregelen tegen voedingssupplementen en/of orale geneesmiddelen met L-tryptofaan genomen.

Deze EMS-affaire, aldus het artikel in het Pharmaceutische Weekblad verdient ook in ons land de aandacht. "Hoewel nog nader onderzoek nodig is, ziet het er naar uit dat de onschuldig geachte voedingssupplementen zich plotseling hebben ontpopt als een ernstig gevaar voor de volksgezondheid. Dat deze voedingssupplementen in ons land geen epidemie hebben veroorzaakt, lijkt meer een kwestie van geluk dan van wijsheid".

Er bestaat hier te lande geen enkele controle op het in de handel brengen van voedingssupplementen, noch op de aard van die supplementen. Daar mag wel eens aandacht aan worden besteed.

FRISSE BEDOENING

Een bekend alternatief adres, Slimmeweg 9 in Amsterdam heeft een nieuwe pijl op de boog. Die heet heel indrukwekkend "Biotics Research Corporation" en deze "corporation" voert als slagzin: innovators, geen imitators.

De onderneming adverteert in het tijdschrift *Arts en Alternatief* met "alle bouwstenen voor het immuunsysteem". Tabletten Bio-enzyme forte bevatten "glandulars", vitaminen, enzymen, sporenelementen en nog wat bijgoed, zoals emulsie. Die glandulars zijn cellulair weefsel. Zo zit er 40 milligram in van de *oorspeekselklier* per twee tabletten, die men op de Slimmeweg in de handel brengt.

Daar blijft het niet bij. Bijnier, thymus, milt, lever, pancreasklier ... zijn vertegenwoordigd, alle in neonatale variëteit. Daaraan toegevoegd nog 60 milligram (per twee tabletten) van het lymf-weefsel en een bescheiden 20 milligram moederkoek. En dat alles dus verstopt in de tabletten van de Biotics Research Corporation. Onder de opgewekte slagzin "innovators, geen imitators". Ja, en de laatste ontwikkeling op orthomoleculair gebied zijn verwerkt. Houd u daar vooral rekening mee.

(In ons Actieblad van maart 1988 maakten wij melding van de bedenkelijke stichting Vrije Universiteit van Progressieve Geneeskunde aan de Velperweg te Arnhem. Bij de opening van het gebouw werd het woord gevoerd door H. Oswald, die achter zijn naam Ph.D. liet vermelden, waaruit zou zijn af te leiden dat hij van huis uit filosoof is. Oswald zwaaide de scepter in een groepspraktijk van alternatieve genezers gevestigd aan de ***Slimmeweg 9,*** *te Amsterdam (Sloten).*

Oswald was toen voorzitter voor Europa van de in de Ver. Staten opgerichte "Freedom of Choice in Cancer Therapy". Op Slimmeweg 9 was ook een stichting gevestigd, die aan apotheken een brief stuurde ten tijde van de kernramp van Tsjernobiel. In die brief werd reclame gemaakt voor het gebruik van zeldzame aardmetalen tegen radio-actieve neerslag. Men is daar op de Slimmeweg werkelijk van alle markten thuis!)

HAPTONOOM OP VERKEERD PAD

De hoofdstedelijke *haptonoom*, H.D., moet aan drie vrouwen vijfduizend gulden betalen als voorschot op een schadevergoedingseis van *f* 50.000. In een kort geding werd dit vastgesteld. H.D. zou de drie vrouwen seksueel hebben misbruikt, nadat zij onder zijn behandeling waren gekomen voor incestervaringen of een andere traumatische beleving. Met twee van de vrouwen had de haptonoom geslachtsgemeenschap. De vice-president van de rechtbank, mr. J. Vrakking wees bij de behandeling van het kort geding de haptonoom er op dat de vrouwen tegenover hem, als behandelaar, in een afhankelijke positie stonden.

DE BANANEN VAN EEN MOERMAN-ARTS

Onlangs kreeg de secretaris van de Vereniging tegen de Kwakzalverij een telefoontje van een vrouw, die meende dat zij bij onze vereniging moest klagen over een afwijking van het orthodoxe Moerman-dieet. In werkelijkheid is dit dieet nogal willekeurig opgesteld. Zo lopen de meningen uiteen of yoghurt er nu wel of niet onder valt. Lodewijkx uit Ermelo hebben wij horen bekennen dat hij er af en toe toch nog een biefstukje bij "snoepte". Waar nu de klacht van de opbellende dame op neerkwam was het feit dat een echte en onvervalste Moerman-arts het eten van *bananen* toestond door iemand die het Moerman-dieet volgde. De bedoelde Moerman-arts was Jan Wiese, die op eigen gelegenheid — maar wel met anderhalve ton subsidie — bezig is met een onderzoek naar de doeltreffendheid van de Moerman-therapie. Daar is hij al enige jaren mee bezig. Het wachten is nog op het sluitstuk van het onderzoek. Zou een banaan er bij helpen?

DE MACROBIOTIEK IS NIET DOOD — ZIJ LEEFT

"Genezen is misschien een groot woord, maar het dieet kan kanker onderdrukken", meldt Catherine Keyl nogal boud in een teevee-uitzending van Veronique. Ze heeft in Amerika van een dokter een heel nieuw dieet gekregem en een nieuwe levenswijze.

Johannes van Dam, columnist op de Amsterdamse pagina van Het Parool merkt hierover sceptisch op: Dat kennen we al van wijlen dokter Moerman. Een therapie die iemand het leven kan kosten doordat een ingreep als bijvoorbeeld een operatie te lang wordt uitgesteld.

Die dokter, van wie in de Ontbijtshow dat dieet op de proppen komt blijkt tot verbazing van Johannes van Dam niemand anders te zijn dan dokter Kushi van het Kushi Instituut te Boston. Hij is de man van de macrobiotiek.

Macrobiotiek — vieux jeu, maar hier is dan Kushi weer. Johannes van Dam heeft ooit diens echtgenote uitgebreid mogen interviewen. Bij elke moeilijke vraag zei zij: Dat moet u mijn man vragen. De columnist verbaast zich er over dat Catharina Keyl in de ontbijtshow het woord macrobiotiek vermijdt. Telefonisch licht hij de Ontbijtshow in. En warempel: Catharina Keyl noemt in het tweede uur van de Ontbijtshow de macrobiotiek en zelfs komt het telefoonnummer van het Kushi Instituut in Nederland op het scherm.

Johannes van Dam besluit zijn column in Het Parool: "En ik herinner me hoe, zo'n twintig jaar geleden fanatieke macrobioten langdurig te kampen kregen met bijvoorbeeld geelzucht en andere niet voorziene hardnekkige kwalen. Daar vroeg ik (destijds) mevrouw Kushi naar, en tot mijn verrassing wees ze niet meteen naar de grote dokter in Boston. "Als Nederlanders aan macrobiotiek doen, zijn ze meteen katholieker dan de Paus. Extreme wijzigingen in je voeding zijn eerder schadelijk dan gunstig. Je moet inderdaad heel voorzichtig zijn". Zoiets zei ze.

En als je met een acuut geval van kanker worstelt, *moet je dan naar de macrobioot en niet naar de* dokter?

Nou, eh, dat moest zij eigenlijk haar man vragen.

U bent gewaarschuwd! Hier wel! besluit Johannes van Dam zijn column.

BLAD VOL WONDEREN

Hierbij weer een blad vol wonderen. Misschien is er iets bij voor Uw blad, dat ik zoal niet met plezier (te veel menselijke domheid!) toch wel met veel belangstelling lees. En me steeds weer verbaas. Aldus een lezeres uit Blaricum. Welnu "Beter Nieuws", verantwoordelijk uitgever Better News (!) heeft een voorpagina vol beloften. De aangeboden produkten zijn "zonder uitzondering, uit natuurlijke grondstoffen samengesteld". Slaapproblemen? Op pag. 4 leest u er meer over. Daar wordt een kuur Baldrian vermeld: geen chemische toevoegingen, geen bijwerking. "Het ideale slaapmiddel".

En dan "Feminaplus" op bladzijde 5: Een kuur kost *f* 34,50, een dubbele kuur *f* 54,50. "Mijn korting is dan *f* 14,50", zo heet het. Dat Feminaplus "geeft een gevoel of je herboren bent", lezen we. In dat wondermiddel zitten zestien vitamines en mineralen, o.a. ijzer; dat helpt bij geestelijke verwarring. En van jodium krijg je mooie nagels. Dat niet alleen, maar dat jodium verbrandt ook een te veel aan vetten.

Tegen de stress hebben ze ook wat en dat heet dan niet strapless maar stress-less. En wie van het roken af wil krijgt een uniek aanbod. Het heet Sigastop en het is

een koopje voor *f* 29.50. Om af te slanken is er ook een probaat middel in Beter Nieuws te vinden: een crème, die men op heupen, billen en buik kan smeren. Anders dan de dure afslankcrèmes gaat hiet hier om de lymfatische uitscheiding. Wie een dubbele kuur bestelt krijgt *f* 20 korting! Om veertien kilo in vier weken af te vallen heeft men in de aanbieding: Glucomannan en Guar. En voor de oudjes die levenslustig willen blijven is er dan nog het beproefde kuurtje. Procain-H-3. Alles te bestellen in Mijdrecht, in de Ronde Venen. Een prozaïsch oord voor wonderdoeners.

AAN DE VOET VAN DE DOM

In de Voetiusstraat te Utrecht, zo te zeggen aan de voet van de Dom, heeft Utrecht er een nieuw centrum bij gekregen. Henk van Veenendaal bericht er over in het Stadsblad. Zo dicht bij de Dom koos men voor dit centrum de naam van Piramide. Met als ondertitel van het gebouw, dat volgens Henk een totale metamorfose heeft ondergaan: Centrum voor yoga, Sethwerk, Zwangerschapsyoga, Bio-energetica en initiatieve ontplooiing. De leiding berust bij drs. John Kalse. Over de piramide weet hij aan het Stadsblad te vertellen: een piramide heeft een stevige basis en de inspiratie komt van boven. En dan verder: "John zelf heeft ook een stevige basis, niet alleen omdat hij drs. van één van de menswetenschappen is maar ook en vooral omdat hij allerlei specialismen tot zijn geestelijke eigendom heeft gemaakt".

EVEN IN DE OOGJES KIJKEN

Op de Joostenlaan te Haarzuilens is een arts gevestigd die zich bezig houdt met enzymtherapie, acupunctuur en chelatietherapie maar die ook in zijn zogenoemde Dr. Broekhuysekliniek het Vincent B.E.-onderzoek doet, samen met irisdiagnostiek (even in de oogjes kijken, mevrouwtje!) en samen met een geschreven polsdiagnostiek een "uitstekende inventarisatie maakt van uw gezondheidstoestand". Daar is men anderhalf uur mee bezig. Met een behandelingsadvies komen de kosten op *f* 225. Aldus een advertentie in Zicht op Zeist, een huis-aan-huis blad dat in Zeist in een oplage van 25.886 exemplaren wordt verspreid.

EEN GEWIEKSTE VOS: VOGEL

EEN GEWIEKSTE VOS: VOGEL

In de dagbladen adverteert Biohorma met het blad Gezondheidsnieuws: 400.000 lezers beweert men. Dat blad staat — in full colour! — boordevol tips om de dr. h.c. Vogel-produkten te kopen. (Lees ook even wat drs. A.L. Ternee over die slimme vos, genaamd Vogel schrijft op blz. 3 en 4 van dit nummer). Met Gezondheidsnieuws laat Biohorma het publiek *betalen* voor de reclame die het maakt!

OM LANG TE LEVEN: DE COMPUTER WEET ER VAN

De dosering is al veelbelovend genoeg: bij handhaving en verbetering van de vitaliteit één capsule Vitamax per dag. Maar U wilt ook langer leven? Geen nood. Bij vitaliteitsverbetering plus levensverlenging (ja, zó staat het er) 2 capsules per dag. Niet voor niets opent het vouwblad dan ook met de tekst "Life-extension capsules". De voornaamste componenten van Vitamax, elk afzonderlijk verlengden de gemiddelde levensduur aanzienlijk. Bewezen door dierproeven. Het biochemische computerprogramma — want niets maakt meer indruk dan er de computer bij te halen — "linear programming" heeft ook een steentje bijgedragen. Twee geleerde heren zijn met dit programma aan het rekenen geslagen. Allereerst de verouderingsspecialist prof. dr. J.G. Defares uit Leiden en vervolgens ook nog de informatica-specialist dr. M.E. Wise (Oxford) hebben de "optimale combinatie" van de het leven verlengende stoffen berekend. Dat is niet mis. De gemiddelde levensverwachting bij de mens kan met 20 tot 40 pct. worden verlengd. Mits ... ja mits op middelbare leeftijd met het dagelijks gebruik van Vitamax wordt begonnen. De gemiddelde levensverwachting met 40 pct. verlengen? Verbazingwekkend — en dat rolt dan zo maar uit de computer?

Uit de samenstelling per capsule, die in het vouwblad ook uit de doeken wordt gedaan blijkt dat ook de ginseng er niet aan ontbreekt: "Gestandaardiseerd extract Panax Ginseng C.A. Meyer" heet dat. Nog een extraatje voor wie de capsules slikt: er zitten stoffen in die beschermen tegen de "biologische gevolgen van lichte atoomstraling". Tsjernobiel is nog niet vergeten!

ZEG NU EENS ZELF ...

"De alternatieve markt is langzaamaan bedolven onder een lawine van zich noemende alternatieve genezers, alternatieve geneesmiddelenleveranciers, alternatieve trainers, alternatieve opleidingsinstituten en ga zomaar door. Een schier oneindige reeks".

Waar wij dit lezen? In het blad Natu medicae, dat zich noemt "exclusief tijdschrift voor natuurgeneeswijzen" en waarin aan het woord komt de medisch journalist D.R.J.K. Saecenregt, die de alternatieve integrale of additieve geneeskunde waardevol vindt, "ja zelfs zéér waardevol". Maar kennelijk is hij er toch ook niet helemaal gerust op dat in die alternatieve wereld de voorschrijvende arts/therapeut tegelijk is de (genees)-middelen leverancier én onafhankelijke consumentenvoorlichter.

Adverteerder in ditzelfde blad is A.J. Lodewijkx te Ermelo, een figuur waarover we onze lezers niet nader hoeven in te lichten. "Leven zonder kanker" heet een van de boeken die hij geschreven heeft en hij heeft ook het lef gehad om een brochure over aids uit de gewillige pen te laten vloeien.

Actieblad

NOVEMBER 1990
101STE JAARGANG, NR. 5

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

Redacteur J. Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam *Verschijnt 5 x per jaar*

RAPPORT MUNTENDAM, 10 JAAR LATER

REGERING ONTVING CONCLUSIES KOEL, MAAR ER IS TOCH VEEL SCHADE DOOR AANGERICHT

In zijn op de ledenvergadering van 29 september j.l. gehouden jaarrede had de voorzitter van de Vereniging voor de Kwakzalverij, de heer C.N.M. Renckens als thema gekozen: Het rapport-Muntendam, tien jaar later. Hier volgt de jaarrede.

Toen de firma Biohorma op 4 april 1990 in Elburg een nieuw fabricage- en laboratoriumcomplex, genoemd "Percolator" in gebruik nam, betekende dat een nieuwe mijlpaal in de forse groei van dat dynamische bedrijf, waar zoals bekend de zg. dr. Vogel-producten werden geproduceerd. Biohorma is op zijn gebied de grootste van ons land met een omzet van 51 miljoen gulden per jaar. De homeopathische en zgn. fytotherapeutische industrie is een groeisector. Volgens gegevens van het I.M.S. te Leiden bedraagt de omzetgroei van deze sector ongeveer 20% per jaar. De totale omzet in 1989 bedroeg ex fabriek zo'n 110 miljoen gulden, hetgeen voor de consument (en zijn verzekeraar) ongeveer neerkomt op 220 miljoen gulden per jaar.

De groei van deze sector is, het spijt ons dat te moeten vaststellen, mede te wijten aan de royale overheidssteun die men daar ontvangt. De geldende verplichting, herbevestigd in het Besluit Farmaceutische hulp van mei 1989, van de verzekeraars om homeopathische middelen te behandelen en betalen alsof het om geneesmiddelen zou gaan terwijl deze middelen bij voortduring vrijgesteld zijn van alle eisen waaraan volgens de Wet op de Geneesmiddelen in ons land geneesmiddelen moeten voldoen, verleent aan deze middelen en haar voorschrijvers een onverdiende, maar lucratieve geur van eerbiedwaardigheid.

Woorden met zorg gekozen

Het lag dan ook voor de hand dat Alfred Vogel voor de officiële opening van "de Percolator" een politicus of overheidsdienaar zou uitnodigen. De keuze viel op prof. Van Londen, directeur-generaal Volksgezondheid op het Ministerie van W.V.C. De heer Van Londen, het moet gezegd, koos bij deze feestelijke gebeurtenis zijn woorden zorgvuldig. Hij feliciteerde allereerst bestuur, directie en medewerkers van harte met het gereedkomen van het omvangrijke bouwproject en deelde daarna mede de uitnodiging om de officiële opening te mogen komen verrichten des te meer op prijs te hebben gesteld omdat in 1984 zijn "wel zeer illustere voorganger" prof. Muntendam de opening verrichtte van het gebouw "de Balans". De heer Van Londen stelde vast dat alternatieve geneeswijzen en zelfmedicatie zich voor een belangrijk deel buiten de reguliere geneeskunde afspelen maar desalniettemin wel deel uitmaken van het totale volksgezondheidsbeleid. Het Rapport van de Commissie Alternatieve Geneeswijzen (C.A.G.), veelal genoemd naar haar voorzitter *Muntendam* vormt volgens Van Londen nog altijd een belangrijke informatiebron voor overheid, verzekeraars, consumentenorganisaties en professionele hulpverlenersorganisaties.

Van Londen bleek ermee ingenomen te zijn dat de beoefenaren van alternatieve geneeswijzen openstaan voor wetenschappelijk onderzoek en toetsing. Hij

---

HOMEOPATHISCH RIJNWATER

● *De homeopathie werd in 1796 door de dappere Hahnemann bedacht. Hahnemann experimenteerde op zichzelf en verdunde alles zo dat er geen ongelukken van kwamen. Zijn idee was, zoals bekend, dat ziekten genezen konden worden met stoffen die dezelfde symptomen veroorzaakten, alleen dan in zeer grote verdunningen. Verdunningen zó groot dat alleen de herinnering aan de stof in het oplosmiddel achterbleef. Schudden, potentiëren genoemd is daarbij zeer belangrijk. Momenteel hebben wij langs de Rijn nogal wat farmaceutische industrie. De Duitsers zijn ook een volk dat veel geneesmiddelen gebruikt, waarvan tenminste een deel de Duitsers ook weer verlaat. Op deze wijze bereikt een universeel spectrum van geneeskrachtige stoffen de Rijn. Het wordt ook verdund, en wellicht nog belangrijker gepotentieerd door de vele scheepsschroeven die het water van Bazel tot Rotterdam omwoelen. Echte verdunningen hiervan komen in ons drinkwater...*

P.C. BÜGEL

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres: Bergse Dorpsstraat 101
3054 GC Rotterdam; tel 010-4187149

BESTUUR:
Voorzitter: C.N.M. Renckens, Hoorn
Secretaris: I.A. van de Graaff, Rotterdam
Penningmeester: dr. H.A.M. Voorbij, Zwolle
Leden: D. Uitterdijk, Medemblik
mr. Th. Douma, Haarlem
C.P. van der Smagt, de Bilt
prof. dr. H. Timmerman, Voorschoten
Adviserende leden:
S. Lelie, Middelburg
prof. dr. F.A. Nelemans, Duivendrecht
Postgiro van de Vereniging: **32237** ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Zwolle.
De **contributie** bedraagt thans minimaal *f* 40; voor studenten en leerlingverpleegkundigen *f* 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal *f* 100.

betreurde in dit verband de recente snelle polarisatie rondom de kritische stellingneming van een reguliere arts in Medisch Contact. Hij stelde tenslotte dat de overheidstaak met betrekking tot deze middelen beperkt is tot het bewaken van de veiligheid van het publiek. De beslissing of een geneesmiddel in het ziekenfondspakket komt of niet is volgens de directeur-generaal een oordeel van een geheel andere orde. Hij prees tenslotte de kwaliteit van de dr. Vogelproducten en roemde ook de goede samenwerking tussen Biohorma en het Staatstoezicht.

De Commissie Muntendam

Over enkele maanden is het tien jaar geleden dat de Commissie Muntendam haar rapport aan de regering aanbood. Ter gelegenheid van dit jubileum wil ik nog eens stilstaan bij de betekenis en invloed die dit werkstuk heeft gehad op de grandeur en misère van de zgn. alternatieve geneeskunst in ons land.

De Commissie Alternatieve Geneeswijzen werd samengesteld uit deskundigen op zowel regulier als alternatief terrein en deze wijze van samenstelling heeft zich uiteraard rechtstreeks weerspiegeld in de uiteindelijke conclusies en aanbevelingen van de C.A.G. Mag ik allereerst nog eens herinneren aan enkele prominente leden van deze C.A.G.?

Commissie-lid was o.a. Aakster, in onze kring niet onbekend als trotse laureaat van de dr. Vogelprijs en volgens velen een man die de medische sociologie een slechte naam heeft bezorgd. Vervolgens Paul van Dijk, een man die boeken volschreef met kritiekloze beschrijvingen van allerlei alternatieve behandelmethoden. Hij roept tegenwoordig dat hij een gewoon regulier huisarts is, maar uit zijn uitlatingen blijkt dat hij een crypto-homeopaat is. Prof. Lievegoed en H.S. Verbrugh maakten als antroposoof deel uit van de commissie: zij schreven in het rapport hartstochtelijk over de drieledige en vierledige mens. Zo ook over de "onderpool" en de "bovenpool" van ons lichaam en het belang van de vier elementen (aarde, water, lucht en vuur): het is mij een voortdurend raadsel hoe een normaal mens daar iets van kan begrijpen! Tenslotte noemen wij nog de heer A. van 't Riet, destijds privaatdocent homeopathie aan de Vrije Universiteit.

De Commissie Muntendam deed in zijn rapport een aantal aanbevelingen aan de regering, waarvan ik — tien jaar later — thans wil bekijken wat de opbrengst daarvan intussen is geweest.

DE AANBEVELINGEN VAN DE COMMISSIE

Aanbeveling 1. "De C.A.G. beveelt de Regering aan een Commissie voor overleg en advies in het leven te roepen, welke ondermeer tot opdracht krijgt met de Regering overleg te plegen en haar te adviseren over de uitwerking en uitvoering van de door de C.A.G. gedane aanbevelingen en over aan de orde komende vraagstukken met betrekking tot alternatieve geneeswijzen".

De regering nam deze aanbeveling niet over, maar stelde voor de maatschappelijke aspecten een commissie alternatieve geneeswijzen in bij de Centrale Raad voor de Volksgezondheid en voor de wetenschappelijke aspecten een dergelijke commissie bij de Gezondheidsraad. Muntendam was daarover zeer teleurgesteld want hij vreesde natuurlijk terecht dat een wetenschappelijke toetsing van de effectiviteit van alternatieve geneeswijzen door de Gezondheidsraad voor die sector niet tot aangename conclusies zou leiden.

Aanbeveling 2. "De C.A.G. beveelt de Regering aan een nationaal informatie- en documentatiecentrum, verder te noemen IDC, in te stellen". De regering nam deze aanbeveling niet over, maar via een achterdeur bestaat er thans het IDAG, blijkens zijn folder "structureel gesubsidieerd door het Ministerie van

GISSENDE CHIROPRACTORS

● *In 1975 heeft in Philadelphia in de Verenigde Staten een comité dat actie voert tegen het bedrog in de geneeskunde een gezond vierjarig meisje naar vijf in die stad praktizerende chiropractors gezonden. De diagnoses waren verbluffend. De eerste van deze manuële genezers vond beknelde zenuwen naar de maag en de galblaas, de tweede vond een ruggegraatsmisvorming die kon leiden tot hoofdpijn, nervositeit, evenwichts- en darmproblemen, de derde constateerde een verdraaide buik, de vierde voorspelde moeilijke bevallingen en de vijfde diagnostiseerde heup- en nekkwetsuren die onmiddellijk ingrijpen noodzakelijk maakten.*

P.C. BÜGEL

W.V.C." In dit te Amersfoort gevestigde centrum kan men zich verdiepen in aroma-therapie, Bach-remedies, balneo-therapie, Baunscheidt-methode, bloementherapie, chelatie-therapie, chirologie etc. Het centrum beschikt over de modernste computers, maar ook die maken van Haarlemmer olie natuurlijk geen penicilline.

Aanbeveling 3. "De C.A.G. beveelt de Regering aan te bevorderen, dat ten behoeve van de in deze aanbevelingen genoemde maatregelen op de begroting van het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne voor het jaar 1982 en volgende jaren een post "Alternatieve geneeswijzen" wordt opgevoerd." Het is vooral het financieringstekort geweest dat heeft verhoed dat deze aanbeveling werd overgenomen.

Aanbeveling 4. "De C.A.G. beveelt de Regering aan wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot alternatieve geneeswijzen te bevorderen." Deze suggestie leidde ertoe dat W.V.C. jaarlijks 1 miljoen gulden ter beschikking stelde voor dit soort onderzoek. De heer Mr. F.E. Boon, beleidsambtenaar van W.V.C. en belast met de beoordeling van de onderzoeksaanvragen deelde recent mee dat er zo weinig goede onderzoeksvoorstellen worden ingediend dat er elk jaar geld overblijft van deze miljoen gulden. Het Ministerie laat op dit moment door een extern bureau, Research en Beleid B.V. te Leiden, analyseren of het inmiddels bestede geld tot zinvolle resultaten heeft geleid. Er zijn namelijk nog maar erg weinig projecten afgerond en conclusies ervan zijn nauwelijks in de publiciteit gekomen. De reden ervan kunnen wij wel vermoeden.

"Homeopatie en proctocilitis"

Het is misschien wel aardig om eens enkele van die gesubsidieerde onderzoeksprojecten op te sommen:

- Onderzoek effectiviteit paranormale geneeswijze bij hoge bloeddruk (*f* 400.000,—).
- Oprichting IDAG (*f* 140.000,—).
- Hoe kan onderwijs in alternatieve geneeswijzen worden geïntegreerd in universitaire HBO-opleidingen? (*f* 103.000,—).
- Effectiviteit van orthomanipulatie (*f* 282.000,—).
- Dubbelblind vergelijkend onderzoek naar de effectiviteit van homeopathische therapie bij kinderen met recidiverende bovenste luchtweginfecties (*f* 723.000,—).
- Onderzoek chelatie-therapie (*f* 110.000,—).
- Het voorkomen van rachitis bij kinderen in antroposofische huisartsenpraktijk (*f* 135.000,—).
- Retrospectief onderzoek naar Moerman-therapie (door Amnestie). W.V.C. subsidie *f*180.000,—.
- Homeopathie en proctocolitis (*f* 252.000,—).
- Subsidie Stichting Registratie Beroepsbeoefenaren in het veld van de alternatieve geneeswijzen (= SRBAG). (*f* 205.000,—).

Informatie bij medische opleiding

Aanbeveling 5. "De C.A.G. beveelt de Regering aan in de bestaande universitaire en para-universitaire opleidingen het verstrekken van informatie over alternatieve geneeswijzen te bevorderen en daarbij bijzondere aandacht te laten schenken aan de voorlichtende functie van de hulpverleners".

Dit gebeurt, terecht, in de overvolle curricula van medisch en farmaceutische studenten, nog steeds nauwelijks. Een studentenlidmaatschap van de Vereniging tegen de Kwakzalverij voorziet à *f* 10,— per jaar in deze lacune.

WAT IS DE GENEESKUNDE?

● *De geneeskunde zou een wetenschap zijn en een kunst. Dit is onjuist, de geneeskunde is geen van beide. Het is een empirische discipline van diagnostische en therapeutische vaardigheden ondersteund door technologie. Dokters hoeven de wetenschap achter hun handelen niet te begrijpen. Wetenschap daarentegen is een activiteit, geen encyclopedische hoeveelheid kennis. De wetenschappelijke wijze van denken is onnatuurlijk, zij moet geleerd en gecultiveerd worden. Een van de belangrijkste tekortkomingen van het medisch onderwijs is de grote nadruk op kennis en het ontbreken van onderricht in wetenschappelijk denken.*

P.C. BÜGEL

Aanbevelingen 6 en 7. Betroffen het instellen van een bij wet geregelde status voor alterneuten en het bevorderen dat deze een adequate opleiding hebben gevolgd.

De ontwerp-wet BIG is nog steeds onvoldragen. Het opheffen van het artsenmonopolie blijft voor ons een zorgelijk punt. In tegenstelling tot datgene wat vele alterneuten ons en de politiek willen doen geloven diende de instelling van dat monopolie door Thorbecke niet om de positie van de artsen te beschermen, maar uitsluitend om de positie van de patiënt te beschermen.
Er is intussen sprake van dat er in de BIG-wet officiëel erkende acupuncturisten en dergelijke zullen verschijnen. Het zou opnieuw een voorbeeld worden van de overheidswege bevorderde kwakzalverij.

Geen enkele practische betekenis

Aanbeveling 8. "De C.A.G. beveelt de Regering aan kwakzalverij, zoals omschreven in haar eindrapport onder hoofdstuk 2, met kracht te bestrijden".

Door de zeer slechte definitie van kwakzalverij, waarbij het vooral draaide om de bonafiditeit van de alterneut en de aanwezigheid van "een zekere medische basiskennis", heeft deze aanbeveling geen enkele practische betekenis. Nog altijd kunnen, om met Van Dam te spreken, handige zakenlieden zich in één weekend het betreffende vakjargon eigen maken en vanaf maandag een bloeiende en lucratieve praktijk beginnen!

Aanbeveling 9. "De C.A.G. beveelt de Regering aan alternatieve geneeswijzen zo veel mogelijk in het ziekenfondspakket op te nemen en met onmiddellijke ingang de acupunctuur, homeopathie, anthroposofische geneeswijze, natuurgeneeswijze en manuele ge-

neeswijze door consultatieve artsen als ziekenfondsverstrekking te accepteren."

Deze maatregel werd destijds door de regering niet overgenomen. Tot teleurstelling van Muntendam wenste de regering deze vorm van erkenning afhankelijk te stellen van adviezen van de Gezondheidsraad met betrekking tot de effectiviteit van deze behandelmethode. De Commissie Alternatieve Geneeswijzen van de Gezondheidsraad heeft in de afgelopen jaren geen enkel positief advies uitgebracht. Toen de regering vorig jaar besloot de homeopathische en antroposofische receptuur, in strijd met haar eerdere opvatting dat erkenning afhankelijk zou zijn van wetenschappelijke gegevens, in het ziekenfondspakket te verankeren was dit voor het lid P. Vroon, psycholoog, reden om voor die commissie te bedanken. Hoewel Vroon de plank nog wel eens misslaat (men denke aan zijn verdediging van het kwakzalversmiddel Vasolastine vorig jaar): hiervoor verdient hij hulde.

Nog altijd wetsovertredingen!

Aanbeveling 10. "De C.A.G. beveelt de Regering aan het spoedig tot stand komen van een Wet BIG te bevorderen".

Reeds vanaf begin jaren zestig zijn ambtelijke commissies werkzaam om de wet van 1865 te wijzigen. Wij zijn bijna geneigd om uit die periode van dertig jaar de conclusie te trekken dat het bij het loslaten van het artsenmonopolie met betrekking tot de uitoefening der geneeskunst vrijwel onmogelijk blijkt om de positie van de patiënt c.q. consument voldoende te beschermen. Intussen geldt dus nog altijd dat alle niet-artsen alterneuten de wet overtreden. Een organisatie als de NOVAG zou zich derhalve moeiteloos kunnen aansluiten bij die andere club van brutale apen, de Bond van Wetsovertreders!

Aanbeveling 11. "De C.A.G. beveelt de Regering aan te bevorderen dat, ..., geen strafrechtelijke vervolging tegen alternatieve genezers wordt ingesteld, anders dan in gevallen, waarin door hun behandelingen aan de gezondheid van de hulpbehoevende merkelijke schade is toegebracht, dan wel kennelijk bedrog heeft plaatsgehad".

Dit is en was al vele jaren de praktijk, een overbodige aanbeveling.

"Een onwerkbare en onzinnige definitie"

De reacties op het Rapport waren destijds overwegend negatief. Bestuursleden van de *Vereniging tegen de Kwakzalverij* namen direct stelling tegen het Rapport. Nelemans vroeg zich af hoe het mogelijk was dat de leden van de commissie tijdens hun leven en hun academische opleiding zo weinig kritisch denken hadden geleerd. Hij noemde het onbegrijpelijk dat de C.A.G. eiste dat reeds enigerlei vorm van erkenning moest worden verleend, ook voordat de effectiviteit van die methoden aangetoond was. Hij kritiseerde ook de onwerkbare en onzinnige definitie van het begrip kwakzalverij (zie Actieblad sept. 1981). Prof. B.S. Polak, destijds waarnemend voorzitter van onze Vereniging, hekelde de wetenschapsopvatting van de C.A.G. en noemde terecht de holistische pretenties van de alternatieven een inhoudsloze kreet.

De *regering* reageerde in juni 1982 officieel op het Rapport: de toon van die reactie was zakelijk-kritisch, zoals hierboven reeds geschetst. Muntendam en vele andere leden van de C.A.G. gaven publiekelijk blijk van hun teleurstelling over deze "cold shoulder" ontvangst door Van Agst c.s. Met name de suggestie van de C.A.G. dat bij de samenstelling van het ziekenfondspakket meer dan tot dan toe rekening moest worden gehouden met de publieke vraag werd door de regering afgewezen.

Gevaar van medicalisering

De *K.N.M.G.* reageerde eind 1982 en toonde zich ingenomen met de zakelijk kritische toon van het regeringsstandpunt. De K.N.M.G. stelde o.a. dat alternatieve en reguliere behandelwijzen, voor zover ze toetsbaar zijn, door overheid en professie op dezelfde wijze tegemoet getreden moeten worden. Dus geen alternatieve onderzoeksmethodologie voor alternatieve behandelmethoden. Ook pleitte de K.N.M.G. voor een omschrijving van de kwakzalverij waarin de intentie van de behandelaar geen rol speelt en die berust op het onderscheid tussen wetenschap en pseudowetenschap. De K.N.M.G. achtte het de moeite waard te onderzoeken of in de belangstelling voor de alternatieve behandelwijzen een tijdverschijnsel een rol speelt. Daarnaast wees de K.N.M.G. op het gevaar van medicalisering door alternatieve hulpverleners. Veel mensen die daar hulp zoeken hebben problemen die niet thuis horen in het veld van de geneeskunde.

Tot zover de reacties uit die periode.

De situatie thans

Wij vragen ons in gemoede af of de K.N.M.G. anno 1990 eenzelfde fiere reactie zou hebben gegeven. Immers meer en meer lijkt de z.g.n. alternatieve geneeskunst te worden geaccepteerd door de K.N.M.G. Voorzitter Cense sprak reeds bij zijn aan-

PLACEBO-REACTIE OP PIJN

● *Een veelvoorkomend misverstand over de placebo-reactie op pijn is de volgende. In een Brits onderzoek in 1979 bij ziekenhuisdokters en verplegend personeel bleek dat meer dan de helft meende dat wanneer een patiënte met pijn verbeterde na een injectie met steriel water de pijn ingebeeld was en geen organische of psychologische oorzaak kon hebben. Dit vooroordeel is onjuist. Uit verschillend onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat 60 tot 80 pct. van operatiepatiënten met wondpijn baat hebben bij de placebo-injecties. In dit verband is het overigens interessant dat in de eerste wereldoorlog soldaten met zeer ernstige verwondingen veel minder pijn hadden dan hun lichtgewonde collega's. Klaarblijkelijk was het vooruitzicht naar huis te mogen een effectieve pijnstiller.*

P.C. BÜGEL

treden, enkele jaren geleden, dat hij geen alternatieve artsen kent, maar slechts artsen die additieve geneeswijzen toepassen. Hij liet daarbij het onderscheid tussen wetenschap en pseudowetenschap als demarkatie-criterium tussen geneeskunde en kwakzalverij geheel vallen! Ook na het recente oproer rond de veroordeling van Van der Smagt, die zich kritisch uitliet over artsen die alternatieve behandelmethoden toepassen, heeft de K.N.M.G. zijn opvattingen niet gewijzigd.

Veelal op emotionele wijze geschreven oproepen om de wetenschappelijke basis van de geneeskunde niet los te laten, vaak afkomstig van eminente medici en van complete medische staven van ziekenhuizen, van huisartsengroepen en zelfs van de Nederlandse Orthopaeden Vereniging, vonden weinig gehoor bij de leiding van de K.N.M.G. In een interview in juli jl. zei Cense letterlijk, dat de "discussies in Medisch Contact over alternatieve geneeswijzen slechts in bescheiden mate hebben bijgedragen aan de standpuntbepaling van het hoofdbestuur van de K.N.M.G.". Een uitermate betreurenswaardige zaak die ertoe heeft geleid dat tientallen artsen hun lidmaatschap van de K.N.M.G. hebben opgezegd en die nog steeds bijdraagt in de groei van het ledental van onze Vereniging. Wij juichen dit niet toe en zouden gaarne bereid zijn onszelf op te heffen indien organisaties als K.N.M.G., maar hetzelfde geldt voor mutatis mutandis voor de Koninklijke Maatschappij ter bevordering der Pharmacie, de K.N.M.P., in dit opzicht een principiële positie zouden kiezen.

Geloofwaardigheid te grabbel gegooid

Helaas is de K.N.M.P. in de afgelopen jaren vooral in het nieuws geweest als een harde beroepsbelangenorganisatie die zich van het ene convenant naar het volgende accoord sleepte. Te vaak ontstond in de publieke opinie het beeld van de apotheker als een frauderende middenstander die zich via rugzakconstructies, bonussen en kortingen allerlei financieel gewin toeëigende. Veel te weinig heeft de K.N.M.P. er blijk van gegeven dat zij "ter bevordering der Pharmacie" haar stem ook op andere terreinen moet laten horen. Een gunstige uitzondering vormde de uitgave van publieksfolders met voorlichting over geneesmiddelengebruik.

Helaas heeft de K.N.M.P. echter in deze serie vouwbladen er één het licht doen zien die haar gezag op losse schroeven zet en die aan haar onbaatzuchtigheid ernstig doet twijfelen. Het betreft een folder over homeopathische middelen, waarin de pretenties van deze nutteloze behandelmethode op volledig kritiekloze wijze worden uitgedragen. ("Homeopathische middelen kunnen ook helpen bij ernstige en vaak langdurige klachten, zoals allergieën, langdurige of vaak terugkomende ontstekingen, verschillende vormen van hoofdpijn, onregelmatig werkende darmen, overgangsklachten, problemen met de menstruatiecyclus en storingen in de bloedsomloop". Einde citaat.).

Uit ergernis over deze folder, waarmee de K.N.M.P. haar wetenschappelijke geloofwaardigheid op onbegrijpelijke wijze te grabbel gooit, heeft een grote groep apothekers uit Rotterdam zich collectief als lid van onze Vereniging aangemeld.

Het dieptreurige vestigingsbeleid

Als de grote beroepsorganisaties op het gebied van de gezondheidszorg dermate onprincipieel blijken te zijn geworden, hoe kunnen wij dan van de overheid verwachten dat zij de druk van het publiek weerstaat en haar kritische opstelling uit 1982 onverkort handhaaft? Dat is dan ook niet gebeurd. De 1 mei maatregel van 1989 (met betrekking tot farmaceutische hulp) en het dieptreurige huisartsenvestigingsbeleid (dat overigens per 31 december 1990 wordt opgeheven, waarna de verzekeraars een grotere zeggenschap krijgen: zou dat een verbetering zijn?) met zijn voorkeursbehandeling voor alternatief werkende artsen zijn voorbeelden van gewijzigd beleid. Ook de weigering van Staatssecretaris Simons om, in overeenstemming met EEG-richtlijnen, het kwakzalversmiddel Vasolastine te verbieden is een voorbeeld van wanbeleid. In het thans in voorbereiding zijnde geneesmiddelenvergoedingssysteem (GVS), waarin maximumprijzen worden vastgesteld voor groepen geneesmiddelen is om volkomen onbegrijpelijke redenen opnieuw een comfortabele uitzonderingspositie gecreëerd voor de homeopathische middelen. Deze middelen hebben hun werkzaamheid nooit aangetoond en behoren afgezien daarvan, berekend per molecule essentiële stof, tot de allerduurste van het gehele geneesmiddelenarsenaal!

Weinig heil van verzekeraars

Ook van de verzekeraars valt weinig heil te verwachten. Vrijwel alle particuliere ziektekostenverzekeraars hebben in hun pakket een dekking voor alternatieve hulpverlening. Uit concurrentie-overwegingen valt hieraan kennelijk niet te ontkomen. Soortgelijke vervuiling van het ziekenfondspakket is gelukkig nog steeds achterwege gebleven, maar vrijwel alle aanvullingsfondsen van de ziekenfondsen hebben een beperkte vergoeding van alternatieve geneeswijzen in hun pakket. De VNZ wordt thans geleid door de heer Weijers, die als kamerlid stemde voor een motie die handhaving van de homeopathie in het ziekenfonds eiste. Met het vertrek van secretaris Landheer, die een gezonde afkeer had van deze verspilling, en het aanbreken van het tijdperk-Dekker waarin ziekenfondsen meer concurrerend moeten gaan optreden, lijkt de plaats van de alternatieve geneeswijzen binnen de ziekenfondsen voorlopig wel hecht verankerd.

Conclusie: rapport richtte schade aan

Hoewel het rapport Muntendam dus aanvankelijk in concreto tot slechts weinig heeft geleid, kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken dat het Rapport — veel genoemd, maar steeds minder gelezen — toch sterk heeft bijgedragen aan een klimaat waarin de attitude ten opzichte van alternatieve geneeswijzen onwillekeurig is veranderd. Een kritische benadering van alternatieve behandelmethoden wordt thans door velen (som-

migen zeggen erbij "sinds Muntendam") beschouwd als een teken van onvoldoende bijscholing, als het verdedigen van de economische belangen van reguliere artsen en als symptoom van Cartesiaans vooruitgangsgeloof, gebed in een eenzijdige wetenschapsopvatting. Zonder dat de regering de aanbevelingen van de C.A.G. als beleidsuitgangspunt heeft gekozen (Van Londen sprak terecht slechts over een informatiebron) heeft het Rapport veel schade aangericht.

De Vereniging tegen de Kwakzalverij zal dus, meer dan ooit, achter zijn oude idealen moeten blijven staan. Zoals onze oprichters het reeds schreven in 1881 gebeurt dit "in het belang van ieder die zijn beurs en zijn gezondheid liefheeft". De alternatieve geneeswijzen zullen door ons, voorlopig nog tegen de tijdgeest in, onverminderd met gepast wantrouwen bejegend worden. Daaraan kunt u ons, ook tien jaar na het Rapport Muntendam, nog steeds houden.

CORRESPONDENTIE

HOMEOPATHIE NIET WETENSCHAPPELIJK

In zijn artikel "Hoog de Vaan van de Reguliere Geneeskunde!" in het nummer van juni 1990 gewaagt de heer Renckens voorzitter van de Vereniging tegen de Kwakzalverij van "een antroposofische docent filosofie der geneeskunde aan de Erasmus Universiteit". Aangezien hij zulks doet onder de rubriek "verfoeilijke infiltratie van alternatieve geneeswijzen binnen de universiteit" en ik, hoewel niet met name genoemd, reden heb aan te nemen, dat Renckens hiermee mij bedoelt, moge ik U herinneren aan het gezegde "Un jacobin ministre, n'est pas un ministre jacobin". Ik bedoel hiermee, dat ik weliswaar nooit ofte nimmer verloochen lid te zijn van de Antroposofische Vereniging in Nederland (en zelfs van de Vereniging van Antroposofische Artsen; ik loop overigens evenmin te koop met een en ander), maar dat ik er wel naar streef — hierbij geholpen door eminente vrienden-collega's wie de antroposofie geheel vreemd is — *de* filosofie als zodanig te onderwijzen. Ter documentatie van mijn streven naar goed gedrag in deze zend ik U een copie van een passage uit de zojuist verschenen syllabus "Filosofie en Geneeskunde, *1990/91*" waarin ik betoog, dat men *op filosofische gronden* kan beargumenteren dat de homeopathie niet de kwalificatie "wetenschappelijk" verdient. Overigens heet het betreffende studie-onderdeel niet "filosofie *der* geneeskunde", maar "filosofie *en* geneeskunde.

Rotterdam — DR. H.S. VERBRUGH

"GIGANTISCHE COMMERCIËLE BEDRIJVIGHEID"

Frans Scholte te Rolde heeft op persoonlijke titel gereageerd op een zinsnede in het verkiezingsprogramma van de Groenlinks-afdeling Rolde. Hij is lid van Groen Links en verbaasde zich over de zin in het verkiezingsprogramma: "Alternatieve gezondheidszorg wordt waar mogelijk bevorderd". Hier is zijn brief die hij richtte aan de programcommissie voor de Provinciale Statenverkiezing:

Het is mij niet duidelijk waarom een linkse, zo je wilt progressieve groepering op de bres moet staan voor gewoonlijk sterk verouderde behandelwijzen, die zich daarnaast niet tot nauwelijks ontwikkelen.

Ik denk hierbij aan de homeopathie (vorige eeuw), acupunctuur (Chinese oudheid), natuurgeneeswijzen (middeleeuwen; grote voorliefde voor ons darmenstelsel: vastenkuren, waterdiëten, de klisteerspuit, en volstrekt achterhaalde behandelingen als aderlaten en het zetten van bloedzuigers).

Het opvallende van wat zich alternatieve behandelwijzen noemt is voorts, dat het geloof in de werkzaamheid ervan zo sterk is dat een deugdelijke bewijsvoering voor een werkzaamheid die groter is dan die van een placebo niet nodig wordt gevonden. Sterker nog, diegene die voor een degelijke verantwoorde benadering pleit wordt al gauw in het verdachtenbankje geplaatst, dan wel het dragen van oogkleppen verweten.

Als je niet op inhoudelijke gronden de geciteerde zinsnede uit het programma wilt bestrijden, is er ook nog een formele: alternatieve behandelaars zijn, net als de meeste reguliere overigens, kleine zelfstandige ondernemers. De zogenaamde alternatieve gezondheidszorg heeft zich ontwikkeld tot een gigantische commerciële bedrijvigheid. Een linkse organisatie hoeft de belangen van deze particuliere ondernemers niet te behartigen. Daar zijn ze, met behulp van de media, zelf bedreven genoeg in.

MEVROUW ASLANS BEWERINGEN — NOG GEEN BEWIJS

In de jaren vijftig propageerde de Roemeense arts Ana Aslan het gebruik van procaïne als middel tegen ouderdomskwalen en zelfs als middel om het verouderingsproces te vertragen. Aanlokkelijk... zo zelfs dat men in Roemenië kuurgasten uit het Westen lokte. Bij meer dan 100.000 patiënten is de Aslanmethode toegepast en er zijn opmerkelijke resultaten beschreven — maar het gold hier wel ongecontroleerd onderzoek.

***In ons land zijn procaïne bevattende middelen tegen veroudering* nu alleen nog maar oraal verkrijgbaar. Sinds kort vallen ze onder de Warenwet, de aanvraag tot registratie als geneesmiddel is ingetrokken. Ze bevatten, behalve procaïne onder meer benzoëzuur, hematoporfirine en/of een verscheidenheid aan vitaminen en sporenelementen. Ze zijn vrij verkrijgbaar maar mogen uiteraard niet meer zijn voorzien van medische aanprijzingen.**

Het Geneesmiddelenbulletin zegt er over dat de vérstrekkende claims van prof. Ana Aslan en medewerkers op grond van het thans beschikbare onderzoek niet worden bevestigd. Er zijn onvoldoende aanwijzingen dat procaïne oudersdomsziekten en -stoornissen gunstig kan beïnvloeden. We zijn dus met Aslan niet verder gekomen dan destijds Hernando de Soto, de Spaanse ontdekkingsreiziger die in Florida vergeefs zocht naar "de bron van de jeugd".

VERENIGING SPRAK MET KAMERLID DE PREE

Op 4 juli 1990 heeft een bestuursdelegatie van onze Vereniging (Renckens, Van der Smagt en Timmerman) een ontmoeting gehad met het Tweede Kamerlid W.A. de Pree, woordvoerder Volksgezondheid van de P.v.d.A.-fractie. Het initiatief tot dit gesprek werd door het bestuur genomen nadat was gebleken dat De Pree in de discussie over Vasolastine een gezond (i.c. afwijzend) standpunt had durven innemen. In de hoop en verwachting dat er bij de heer De Pree dan ook een open oor zou zijn voor onze opvattingen over andere, door de politiek helaas geprotegeerde nutteloze behandelmethoden leek een discussie met het kamerlid zinvol.

Over de Vasolastine-affaire kwam de visie van De Pree en onze visie vrij goed overeen. Toch bleek de heer De Pree wel enigszins onder de indruk van de vele brieven, vaak van eenvoudige zielen afkomstig, die hij had ontvangen van tevreden

(Lees verder op pag. 8, kolom 1)

HET PLACEBO-EFFECT EN DE WISSELWERKING VAN IMMUUNSYSTEEM EN ZENUWSTELSEL

Lezing van drs. P.C. Bügel op de jaarvergadering van de Vereniging tegen de Kwakzalverij

Het raadsel van het placebo-effect (een nepmiddel gegeven, dat toch blijkt te helpen) wordt wat begrijpelijker wanneer men rekening houdt met de wisselwerking tussen het immuunsysteem en het centrale zenuwstelsel. In de psycho-neuro-immunologie zijn momenteel ontwikkelingen gaande waarbij duidelijk naar voren komt dat uiteenlopende condities als bijv. gedrag, gemoedsgesteldheid, stress en lichaamsbeweging een sterke invloed hebben op het menselijk immuunsysteem. Aldus drs. *P.C. Bügel* in zijn lezing op zaterdag 29 september gehouden op de jaarvergadering van de Vereniging tegen de Kwakzalverij in een van de collegezalen van de Vrije Universiteit te Amsterdam. De heer *Bügel is coördinator van de huisartsenopleiding aan de* Rijksuniversiteit te Groningen.

Tot voor kort dacht men nog dat het immuunsysteem een zelfregulerend systeem was. De laatste tien jaar is duidelijk geworden dat er een *wisselwerking* is tussen het immuunsysteem en het zenuwstelsel. De thymus, het beenmerg en de milt zitten vol zenuwuiteinden en de cellen van het immuunsysteem bevatten receptoren voor neurohormonen, neurotransmitters en neuropeptiden. Schade of stimulatie van het brein beïnvloedt direct het immuunsysteem. Stress vermindert de effectiviteit van dit systeem. De kans op alle ziekten vermeerdert daardoor. Dood van de partner kan zo leiden tot maagklachten, slecht helende wonden, uitslag, griep. De gedachte dat geest en lichaam aparte gehelen zijn omdat er in verschillende faculteiten over onderwezen wordt is, aldus drs. Bügel, natuurlijk onjuist. Emotionele en fysieke schokken veroorzaken de afscheiding van hoge doses catecholamines, corticosteroïden en endorfinen. Deze stoffen veranderen het immuunsysteem. Veel endorfinen verminderen de hoeveelheid en werkzaamheid van de Natural Killer (NK) cellen, zodat de kans op kanker toeneemt. Men heeft ratten allerlei soorten kanker bezorgd door gedurige elektrische schokken.

Niesaanval bij plaatjeskijken

Op het gebied dat met de term *neuro-immuno-endocrinologie* het best kan worden omschreven wordt een steeds duidelijker moleculaire basis gevonden. Voor het placebo-effect is het interessant dat onderzoekingen zijn gedaan naar de conditioneerbaarheid van de immuunrespons. Zoals de honden van Pavlov begonnen te kwijlen zodra zij de etensbel hoorden, zo is het ook mogelijk ons immuunsysteem te beïnvloeden. Dat kan in negatieve zin bijvoorbeeld door ratten een ziekmakende stof te geven in combinatie met saccharine. Na enige tijd blijkt het mogelijk de dieren ziek te maken met alleen maar saccharine. Bij mensen is een bekend voorbeeld de niesaanval van een hooikoortslijder bij het zien van plaatjes met bloeiend gras. Bekend is ook de astma-aanval bij het zien van een film waarin honden aan het spelen zijn in een stofwolk. Het kan echter ook andersom, in positieve zin. Dit zou de verklaring kunnen zijn van het placebo-effect. Er zijn meer antistoffen in het sputum tegen infecties van de bovenste luchtwegen na het bekijken van een leuke film.

Het immuunsysteem beschikt over een leervermogen. De patiënt die reeds een aantal malen door een arts naar tevredenheid is geholpen en zodoende vertrouwen in hem heeft gekregen zal bij elke behandeling *heilzame fysiologische effecten vertonen.* Naast de werking via het leervermogen van het immuunsysteem is er ook nog een tweede minder directe werking. Een vermindering van negatieve gevoelens door een echte of placebobehandeling heeft een gunstige werking op de immuunrespons. Zo kan het opwekken van hoop via een alternatieve behandeling waar men vurig in gelooft immunologisch aantoonbaar, door het tellen van allerlei cellen, hetzelfde effect hebben als het toedienen van antidepressiva. Kennelijk was Shakespeare hiervan al op de hoogte toen hij Claudio in "Measure for Measure" liet zeggen: The miserable hath no other medicine / But only hope. (De ellendige heeft geen medicijn, alleen maar hoop)

Dokterachtige gedragingen

De neiging van het immuunsysteem te reageren op aangeleerde prikkels uit de omgeving kan verklaren waarom bepaalde dokterachtige gedragingen placebo-effect hebben. Onderzoeksresultaten tonen aan dat het goed werkt als de dokter er als dokter uitziet, inclusief witte jas, de wachtkamer als wachtkamer, de spreekkamer als spreekkamer en wanneer de onderzoekskamer voldoende griezelig instrumentarium etaleert. Aandacht, gedegen onderzoek, het uitspreken van een duidelijke diagnose tezamen met een hoopgevende therapie hebben een aantoonbaar versterkende invloed op de immuunrespons. (Wat dit laatste betreft: hier kon de heer Bügel verwijzen naar een eigen publicatie die de titel draagt van "Tactiek voor de Huisarts", die in 1985 verscheen bij Bohn, Scheltema & Holkema).

Onder immuunrespons verstond de spreker de reactie van het hele geïntegreerde systeem van neurologische, endocrinologische en immunologische reacties. Dus naast het vernietigen van vreemde cellen door Natural Killercells ook bijv. pijnstilling en stemmingsverbetering door endorfinen. In dit licht bezien, aldus drs. Bügel, scoren sommige alternatieve genezers

hoog op placebowerking. "Ik wil nogmaals benadrukken dat deze effecten niet alleen in de verbeelding van de patiënten bestaan maar objectief aantoonbaar zijn."

Conclusie van drs. Bügel uit het voorafgaande is dat de veelgehoorde kreet "alternatieve geneeskunde helpt wel maar werkt niet" aan herziening toe is. Zij werkt namelijk geheel anders dan de beoefenaren geloven. Niet de oneindig verdunde stoffen, de aangeprikte meridianen of de goedgezette rugwervels veroorzaken de genezing van de patiënt. Naast de spontane genezing is er het immuunsysteem dat geleerd heeft op wat drs. Bügel aanduidt als "dokterlijke prikkels" te reageren.

De lezing van de heer Bügel is gepubliceerd in het weekblad Intermediair en wel in nr. 45, van 9 november 1990. Enkele treffende uitspraken hebben wij uit de tekst gelicht: de lezer vindt ze hier en daar in dit nummer — ze komen daar beter tot hun recht dan in een uitvoerig artikel.

GESPREK MET KAMERLID

(Vervolg van blz. 6)

gebruikers van het nutteloze preparaat. En zelfs hoewel hij wist dat de brievenactie "spontaan" was georganiseerd door de patiëntenvereniging voor Enzymtherapie, bleef hij van mening dat er onvoldoende onderzoek bij mensen was verricht om vast te kunnen stellen dat het middel echt nutteloos is. Het R.I.V.M. onderzoek, verricht op verzoek van Van der Reyden, vond hij niet overtuigend ("konijntjes, dat zegt toch niets over het effect bij mensen!" stelde hij).

Van onze zijde werd nadrukkelijk uitleg gegeven over de essentiële rol van dierproeven bij de ontwikkeling en beoordeling van geneesmiddelen. Tegenover de homeopathie stond de heer De Pree skeptisch. Hij vertelde geregeld door vertegenwoordigers van de homeopathie, waaronder ook public relations medewerkers van de homeopathische industrie (!), te worden benaderd, waarbij wordt aangedrongen op meer erkenning. Door de steeds herhaalde mededeling dat het wetenschappelijk onderzoek naar de werkzaamheid van de homeopathie thans goed op gang zou zijn, toonde hij zich niet erg geïmponeerd. Eerst bewijzen en dan pas erkenning, aldus De Pree.

De heer De Pree toonde zich geïnteresseerd in onze opvattingen en bij het afscheid werd afgesproken dat er bij actuele ontwikkelingen op het gebied van de kwakzalverij drempelvrij opnieuw contact zal kunnen zijn. Van onze zijde zegden wij toe dat het kamerlid van relevante literatuur zou worden voorzien.

LEES MEE MET ... DRS. A.L. TERNEE

"Platt constateerde minzaam dat de frequentie waarmee placebo's werden toegepast omgekeerd evenredig was met de gecombineerde intelligentie van de dokter en zijn patiënt". (Pag. 5)

"Richard Asher: Als je fervent kan geloven in jouw behandeling, zelfs indien vergelijkend onderzoek aantoont dat die volstrekt nutteloos is, dan toch zijn je resultaten veel beter, je patiënten zijn veel beter en ook je inkomen is veel beter. Ik geloof dat dit fenomeen het succes verklaart van sommigen van de minder begaafde, maar meer lichtgelovige leden van onze professie, en dat daarmee ook de hevige afkeer van statistiek van vergelijkend onderzoek verklaard wordt die veelal door succesvolle en trendgevoelige artsen wordt tentoongesteld". (Pag. 7)

"Osler merkte eens op dat de wens om medicijnen in te nemen waarschijnlijk het kenmerk is waarin de mens zich van andere dieren onderscheidt". (Pag. 21)

Niet alle prospectieve, dubbelblind gerandomiseerde trials zijn wat ze beloven te zijn. Sir Austin Bradford Hill herinnerde zich een gesprek dat een voortijdig einde maakte aan een dergelijke trial. "Dokter, waarom heeft u mijn pillen veranderd?" vroeg een gerandomiseerde patiënt. "Waarom denkt u dat ik dat gedaan heb?" was het voorzichtige antwoord. "Wel, toen ik ze vorige week in de W.C. gooide dreven ze, deze week zinken ze!" (Pag. 45)

Het zou sommigen kunnen verbazen dat wij zo lang hebben stilgestaan bij deze absurde noties (i.c. alternatieve behandelmethoden). Ter verontschuldiging kunnen wij slechts Anthony Garrett citeren: "In een wijder verband laat de geschiedenis zien dat een onkritische en slecht geïnformeerde bevolking makkelijk ten prooi valt aan allerlei soort onverdraagzame opvattingen en praktijken. De ontdekking dat de waarheid moet vechten voor zijn overleving is geen prettige, maar het is essentieel zich daarvan rekenschap te geven bij het verdedigen van de beschaving. En in een samenleving zo open en kwetsbaar voor misleiding heeft de waarheid alle hulp nodig die zij kan krijgen". (Pag. 134)

Alle citaten komen uit "Follies and Fallacies in Medicine" van Skrabanek en McCormick (ISBN I 870781 02 3)
(vertaling A.L.T.)

BONDGENOTEN

In 1987 werd in ons land de stichting Skepsis opgericht. Dat gebeurde in navolging van een Amerikaans initiatief van dr. Paul Kurtz, die in 1976 de CSICOP oprichtte: de Committee for the Investigation of Claims of the Paranormal. De organisatie wil parapsychologie en pseudowetenschap kritisch en zo objectief mogelijk onderzoeken. De Nederlandse afdeling wordt geleid door prof.dr. C. de Jager, emeritus hoogleraar in de astronomie, aan wie bijvoorbeeld het bestrijden van het geloof in vliegende schotels met een gerust hart kan worden toevertrouwd.

In enkele jaren tijd heeft Skepsis een stevige basis gekregen en is zij er in geslaagd een lezenswaardig kwartaalblad te produceren "Skepter" genaamd. Gezien de duidelijke raakvlakken tussen de doelstellingen van Skepsis en die van onze Vereniging is een goed contact tussen beide organisaties nuttig. Dit contact is goed: prof.dr. van Noordwijk, lid van het algemeen bestuur van Skepsis, maakt als gast de bestuursvergaderingen van de Vereniging tegen de Kwakzalverij mee en bestuursleden van onze Vereniging nemen deel aan de werkgroep Paragnosie van Skepsis (Uitterdijk) en aan de werkgroep geneeskunde (aanvankelijk de voorzitter en thans Van der Smagt).

Op het Skepsis-congres dat op 11 november 1989 te Amersfoort werd gehouden sprak ons bestuurslid prof. dr. H. Timmerman over de homeopathie. Op dat succesvolle congres spraken verder Verbrugh, Ballieux, Knipschild, J. van Ree en Ariëns. De tekst van de lezingen is thans gebundeld en uitgegeven als z.g. Skeptische Notitie no. 4. Geïnteresseerden kunnen het boekje bestellen door overmaking van *f* 10.— onder vermelding van S.N. 4 op giro 568808 ten name van Skepsis, Utrecht. Voor algemene informatie over Skepsis kunt u terecht op Postbus 2657 te 3500 GR Utrecht.